

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Frygt og Bæven

Citation: Kierkegaard, Søren: "Frygt og Bæven", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 4*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1997 , s. I. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-fb-txt-root.pdf> (tilgået 10. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 4

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

* Frygt og Bæven
Dialektisk Lyrik
af
JOHANNES DE SILENTIO

Kjøbenhavn
Faaes hos C.A. Reitzel
Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri
1843

Was Tarquinius Superbus in seinem Garten mit den Mohnköpfen sprach, verstand der Sohn, aber nicht der Bote.

Hamann

Forord

Ikke blot i Handelens, men ogsaa i Ideernes Verden foranstalter vor Tid ein wirklicher Ausverkauf. Alt faaes for en saadan *Spot*-Priis, at det bliver et Spørgsmaal, om der tilsidst er Nogen, der vil byde. Enhver speculativ *Marqueur*, der samvittighedsfuldt pointerer den nyere Philosophies betydningsfulde Gang, enhver Privatdocent, Repetent, Student, enhver Udflytter og Indsiddere i Philosophien bliver ikke staaende ved at tvivle om Alt, men gaaer videre. Maaskee vilde det være utidigt og ubetimeligt at spørge dem, hvor de dog egentlig komme hen, men høfligt og beskedent er det vel at ansee det for afgjort, at de have tvivlet om Alt, da det jo ellers var en besynderlig Tale, at de gik videre. Denne foreløbige Bevægelse have de da Alle gjort og formodentlig saa let, at de ikke finde det fornødent at lade et Ord falde om, hvorledes; thi end ikke den, der ængstelig og bekymret søgte en lille Oplysning, fandt en saadan, et veiledende Vink, en lille diætetisk Forskrift om, hvorledes man forholder sig under denne uhyre Opgave. »Men Cartesius har jo gjort det?« Cartesius, en ærværdig, ydmyg, redelig Tænkere, hvis Skrifter vist Ingen kan læse uden den dybeste Rørelse, han har gjort, hvad han har sagt, og sagt, hvad han har gjort. Ak! Ak! Ak! det er en stor Sjældenhed i vor Tid! Cartesius har, som han selv ofte nok gjentager, ikke tvivlet i Forhold til Troen. (»*Memores tamen, ut jam dictum est, huic lumini naturali tamdiu tantum esse credendum, quamdiu nihil contrarium a Deo ipso revelatur.... Præter cætera autem, memoriæ nostræ pro summa regula est infigendum, ea quæ nobis a Deo revelata sunt, ut omnium certissima esse credenda; et quamvis forte lumen rationis, quam maxime clarum et evidens, aliud quid nobis suggerere videretur, soli tamen auctoritati divinæ potius quam proprio nostro judicio fidem esse adhibendam. Cfr. Principia philosophiæ, pars prima § 28 og § 76*). Han har ikke raabt Brand og gjort det til Pligt for Alle at tvivle, thi Cartesius var en stille eensom Tænkere, ikke en brølende Gadevægter; han har beskedent bekjendt, at hans Methode kun havde Betydning for ham selv og havde tildeels sin Grund i hans tidligere forqvaklede Viden. (»*Ne quis igitur putet, me hîc traditurum aliquam methodum, quam unusquisque sequi debeat ad recte regendam rationem; illam enim tantum, quam ipsemet secutus sum, exponere decrevi ... Sed simul ac illud studiorum curriculum absolvi (sc. juventutis), quo decurso mos est in eruditorum numerum cooptari, plane aliud coepi cogitare. Tot enim me dubiis totque erroribus implicatum esse animadverti, ut omnes discendi conatus nihil aliud mihi profuisse judicarem, quam quod ignorantiam meam magis magisque detexissem. Cfr. Dissertatio de methodo p. 2 og 3*). – Hvad hine gamle Grækere, der dog ogsaa forstode sig lidt paa Philosophien, antog at være en Opgave for hele Livet, fordi den tvivlende Færdighed ikke erhverves i Dage og Uger, hvad den gamle udtjente Strider opnaaede, der havde bevaret Tvivlens Ligevægt gennem alle Besnærelser, uforfærdet negtet Sandsens Vished og Tankens Vished, ubestikkelig trodset Selvkjærlighedens Angst og Medfølelsens Insinuationer – dermed begynder i vor Tid Enhver.

I vor Tid bliver Enhver ikke staaende ved Troen, men gaaer videre. Et Spørgsmaal om, hvor de komme hen, vilde maaskee være en Dumdristighed, derimod er det vel et Tegn paa Belevenhed og Dannelse, at jeg antager, at Enhver har Troen, da det ellers bliver en besynderlig Tale: at gaae videre. I hine gamle Dage var det anderledes, da var Troen en Opgave for hele Livet, fordi man antog, at den troende Færdighed ikke erhverves hverken i Dage eller Uger. Naar da den prøvede Olding nærmede sig sit Endeligt, havde stridt den gode Strid og bevaret Troen, da var hans Hjerte ungt nok til ikke at have glemt hiin Angst og Bævelse, der tugtede Ynglingen, som Manden vel beherskede, men som intet Menneske ganske voxer fra – uden forsaavidt det skulde lykkes ved saa tidlig som mulig at gaae videre. Hvor da hine ærværdige Skikkelser naaede hen, der begynder i vor Tid Enhver for at gaae videre.

Nærværende Forfatter er ingenlunde Philosoph, han har ikke forstaaet Systemet, om det er til, om det er færdigt, han har allerede nok for sit svage Hoved i den Tanke, hvilket uhyre Hoved Enhver i vor Tid maa have, da Enhver har en saadan uhyre Tanke. Om man end var istand til at omsætte hele Troens Indhold i Begrebets Form, saa følger deraf ikke, at man har begrebet Troen, begrebet, hvorledes man kom ind i den, eller hvorledes den kom ind i Een. Nærværende Forfatter er ingenlunde Philosoph, han er, poetice et eleganter, en Extra-Skriver, der hverken skriver Systemet eller *Løfter* om Systemet, der hverken forskriver sig paa Systemet, eller *til* Systemet. Han skriver, fordi det er ham en Luxus, der vinder i Behagelighed og Evidents, jo Færre der kjøbe og læse, hvad han skriver. Han forudseer let sin Skjæbne i en Tid, da man har slaaet en Streg over Lidenskaben for at tjene Videnskaben, i en Tid, da en Forfatter, der vil have Læsere, maa passe paa at skrive saaledes, at det beqvemt lader sig gjennemblade under Middagssøvnen, og passe paa at danne sin ydre Optræden i Lighed med hiin høflige Gartnersvends i Adresseavisen, der med Hatten i Haanden og gode Recommendationer fra det Sted, hvor han har tjent sidst, anbefaler sig til et høistæret Publikum. Han forudseer sin Skjæbne, at blive aldeles ignoreret, han aner det Forfærdelige, at den nidkjære Kritik vil lade ham flere Gange staae Skoleret; han gruer for det endnu Forfærdeligere, at en eller anden driftig Registratør, en Paragraphsluger, (der, for at frelse Videnskaben, altid er villig til at gjøre ved Andres Skrifter, hvad Trop for »at redde Smagen« høimodigen gjorde ved »Menneskeslægtsens Ødelæggelse«) – skal skære ham over i §§, og gjøre det med samme Ubøielighed som den Mand, der for at tjene Interpunctions-Videnskaben inddeelte sin Tale ved at tælle Ordene, saa der gik 50 Ord paa et Punktum og 35 paa et Semikolon. – Jeg falder i dybeste Underdanighed ned for enhver systematisk Posekigger: »Det er ikke Systemet, det har ikke det Mindste med Systemet at gjøre. Jeg nedbeder alt Godt over Systemet og over de danske Interessenter i denne Omnibus; thi et Taarn bliver det nok neppe. Jeg ønsker dem alle samtlige og hver især til Lykke og Velsignelse.«

Ærbødigst

Johannes de silentio.

Stemning

Der var engang en Mand, han havde som Barn hørt hiin skønne Fortælling om, hvorledes Gud fristede Abraham, og hvorledes han bestod i Fristelsen, bevarede Troen og anden Gang fik en Søn mod Forventning. Da han blev ældre, læste han den samme Fortælling med endnu større Beundring; thi Livet havde adskilt, hvad der var forenet i Barnets fromme Eenfoldighed. Jo ældre han blev, desto oftere vendte hans Tanke sig til hiin Fortælling, hans Begeistring blev stærkere og stærkere, og dog kunde han mindre og mindre forstaae Fortællingen. Tilsidst glemte han alt Andet over den; hans Sjæl havde kun eet Ønske, at see Abraham, een Længsel, at have været Vidne til hiin Begivenhed. Hans Begjering var ikke at see Østerlandets skønne Egne, ikke det forjættede Lands jordiske Herlighed, ikke hiint gudfrygtige Ægtepar, hvis Alderdom Gud velsignede, ikke den bedagede Patriarchs ærværdige Skikkelse, ikke den af Gud skjænkede Isaaks frodige Ungdom – han havde Intet mod, at det Samme foregik paa en gold Hede. Hans Attraa var at følge med de 3 Dages Reise, da Abraham reed med Sorgen foran sig og Isaak ved sin Side. Hans Ønske var at være tilstede i den Stund, da Abraham opløftede sit Øie og saae Morijabjerget i det Fjerne, den Stund han lod Æslerne tilbage, og gik ene med Isaak op til Bjerget; thi det, der beskæftigede ham, var ikke Phantasieens kunstige Væven, men Tankens Gysen.

Hiin Mand var ikke Tænker, han følte ingen Trang til at komme ud over Troen; det tyktes ham at maatte være det Herligste, at ihukommes som dens Fader, et misundelsesværdigt Lod, at eie den, om end Ingen vidste det.

Hiin Mand var ikke lærd Exeget, han kunde ikke Hebraisk; havde han kunnet Hebraisk, da havde han maaskee let forstaaet Fortællingen og Abraham.

»Og Gud fristede Abraham og sagde til ham, tag Isaak, Din eneste Søn, som Du elsker, og gaae hen i det Land Morija og offer ham der til et Brændoffer paa et Bjerg, som jeg vil vise Dig.«

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op, han lod Æslerne sadle, forlod sit Paulun, og Isaak med

ham, men Sara saae ud ad Vinduet efter dem, ned gennem Dalen, indtil hun ikke saae dem mere. De rede tause i 3 Dage, paa den 4de Dags Morgen sagde Abraham end ikke et Ord, men opløftede Øiet og saae Morijabjerget i det Fjerne. Han lod Drengene tilbage og gik ene med Isaak ved Haanden op til Bjerget. Men Abraham sagde til sig selv: »jeg vil dog ikke dølgge for Isaak, hvorhen denne Gang fører ham.« Han stod stille, han lagde sin Haand paa Isaaks Hoved til en Velsignelse, og Isaak bøiede sig for at modtage den. Og Abrahams Aasyn var Faderlighed, hans Blik var mildt, hans Tale formanende. Men Isaak kunde ikke forstaae ham, hans Sjæl kunde ikke opløftes; han omfattede Abrahams Knæe, han bønfuldt ved hans Fod, han bad for sit unge Liv, for sin skjønne Forhaabning, han mindede om Glæden i Abrahams Huus, han mindede om Sorgen og Eensomheden. Da reiste Abraham Drengen op og gik med ham ved sin Haand, og hans Ord vare fulde af Trøst og Formaning. Men Isaak kunde ikke forstaae ham. Han besteg Morijabjerget, men Isaak forstod ham ikke. Da vendte han sig bort et Øieblik fra ham, men da Isaak anden Gang saae Abrahams Aasyn, da var det forandret, hans Blik var vildt, hans Skikkelse var Rædsel. Han greb Isaak i Brystet, kastede ham til Jorden og sagde: »Dumme Dreng, troer Du jeg er Din Fader? Jeg er en Afgudsdyrker. Troer Du det er Guds Befaling? Nei det er min Lyst.« Da skjælvede Isaak og raabte i sin Angst: »Gud i Himlene forbarm Dig over mig, Abrahams Gud forbarm Dig over mig, har jeg ingen Fader paa Jorden, saa vær Du min Fader!« Men Abraham sagde sagte ved sig selv: »Herre i Himlene, jeg takker Dig; det er dog bedre at han troer, jeg er et Umenneske, end at han skulde tabe Troen paa Dig.«

*
* *

Naar Barnet skal vænnes fra, da sværter Moderen sit Bryst, det var jo og Synd, at Brystet skulde see lifligt ud, naar Barnet ikke maa faae det. Saa troer Barnet, at Brystet har forandret sig, men Moderen hun er den samme, hendes Blik er kjærligt og ømt som altid. Held den, der ikke behøvede forfærdeligere Midler for at vænne Barnet fra!

II

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op, han omfavnede Sara, sin Alderdoms Brud, og Sara kyssede Isaak, der tog Skjendselen fra hende, hendes Stolthed, hendes Haab i alle Slægter. Saa rede de tause hen ad Veien, og Abrahams Blik var fæstet mod Jorden, til paa den 4de Dag, da opløftede han Øiet og saae langt borte Morija Bjerget, men hans Blik vendte sig atter mod Jorden. Taus lagde han Brændet til Orden, bandt Isaak, taus drog han Kniven; da saae han Væderen, som Gud havde udseet. Den offrede han og drog hjem. – – – Fra den Dag af blev Abraham gammel, han kunde ikke glemme, at Gud havde fordret det af ham. Isaak trivedes som forhen; men Abrahams Øie var fordunklet, han saae ikke Glæden mere.

*
* *

Naar Barnet er blevet stort og skal vænnes fra, da skjuler Moderen jomfrueligt sin Barm, saa har Barnet ingen Moder mere. Held det Barn, der ikke anderledes tabte Moderen!

III

Det var en aarle Morgen, Abraham stod tidlig op; han kyssede Sara, den unge Moder, og Sara kyssede Isaak, hendes Lyst, hendes Glæde i alle Tider. Og Abraham reed tankefuld hen ad Veien, han tænkte paa Hagar og Sønnen, som han jog ud i Ørkenen. Han besteg Morijabjerget, han drog Kniven.

Det var en stille Aften, da reed Abraham ene ud, og han reed til Morijabjerget; han kastede sig paa sit Aasyn, han bad Gud at tilgive ham hans Synd, at han havde villet offre Isaak, at Faderen havde glemt sin Pligt mod Sønnen. Han reed oftere sin eensomme Vei, men han havde ikke Ro. Han kunde ikke begribe, at det var en Synd, at han havde villet offre Gud det Bedste, han eiede, det, hvorfor han gjerne selv havde ladet sit Liv mange Gange; og hvis det var en Synd, hvis han ikke havde elsket Isaak saaledes, da kunde han ikke forstaae, at den kunde tilgives; thi hvilken Synd var forfærdeligere?

*
* *

Naar Barnet skal vænnes fra, da er ei heller Moderen uden Sorg, at hun og Barnet mere og mere skilles ad; at Barnet, der først laae under hendes Hjerter, senere dog hvilede ved hendes Bryst, ikke skal være saa nær mere. Saa sørg de sammen den korte Sorg. Held den, der beholdt Barnet saa nær, og ikke behøvede at sørg mere!

IV

Det var en aarle Morgen, Alt var beredt til Reisen i Abrahams Huus. Han tog Afsked med Sara, og Elieser den troe Tjener fulgte ham ud ad Veien, indtil han atter vendte tilbage. De rede eendrægtigen sammen, Abraham og Isaak, indtil de kom til Morijabjerget. Men Abraham beredte Alt til Offret, rolig og mild, men idet han vendte sig bort og drog Kniven, da saae Isaak, at Abrahams Venstre knyttede sig i Fortvivlelse, at der gik en Skjælven igjennem hans Legeme – men Abraham drog Kniven.

Da vendte de atter hjem, og Sara ilede dem imøde, men Isaak havde tabt Troen. Der er i Verden aldrig sagt et Ord derom, og Isaak talte aldrig til noget Menneske, om hvad han havde seet, og Abraham anede ikke, at Nogen havde seet det.

*
* *

Naar Barnet skal vænnes fra, da har Moderen den stærkere Føde ved Haanden, at Barnet ikke skal omkomme. Held den, der har den stærkere Føde ved Haanden!

Saaledes og paa mange lignende Maader tænkte hiin Mand, om hvilken vi tale, over denne Begivenhed. Hver Gang han da efter en Vandring til Morija-Bjerget vendte hjem, da sank han sammen af Træthed, han foldede sine Hænder og sagde: »Ingen var dog stor som Abraham, hvo er istand til at forstaae ham?«

Lovtale over Abraham

Dersom der ingen evig Bevidsthed var i et Menneske, dersom der til Grund for Alt kun laae en vildt gjærende Magt, der vridende sig i dunkle Lidenskaber frembragte Alt, hvad der var stort og hvad der var ubetydeligt, dersom en bundløs Tomhed, aldrig mættet, skjulte sig under Alt, hvad var da Livet Andet end Fortvivlelse? Dersom det forholdt sig saaledes, dersom der intet helligt Baand var, der sammenknyttede Menneskeheden, dersom den ene Slægt stod op efter den anden som Løvet i Skoven, dersom den ene Slægt afløste den anden som Fuglesangen i Skoven, dersom Slægten gik gjennem Verden, som Skibet gaaer gjennem Havet, som Veiret gjennem Ørkenen, en tankeløs og ufrugtbar Gjerning, dersom en evig Glemsel altid hungrig lurede paa sit Bytte, og der var ingen Magt stærk nok til at frarive den det – hvor var da Livet tomt og trøstesløst! Men derfor er det ikke saaledes, og som Gud skabte Mand og Kvinde, saa dannede han Helten og Digteren eller Taleren. Denne kan Intet gjøre af hvad hiin gjør, han kan kun beundre, elske, glæde sig ved Helten. Dog er ogsaa han lykkelig, ikke mindre end denne; thi Helten er ligesom hans bedre Væsen, i hvilket han er forelsket, glad ved, at det dog ikke er ham selv, at hans Kjærlighed kan være Beundring. Han er Erindringens Genius, kan Intet gjøre uden minde om, hvad der er gjort, Intet gjøre uden beundre, hvad der er gjort; han tager Intet af sit Eget, men er misundelig paa det Betroede. Han følger sit Hjertes Valg, men naar han har fundet det Søgte, da vandrer han om for hver Mands Dør med sin Sang og med sin Tale, at Alle maae beundre Helten som han, være stolt af Helten, som han er det. Dette er hans Bedrift, hans ydmyge

Gjerning, dette er hans tro Tjeneste i Heltens Huus. Bliver han saaledes sin Kjærlighed tro, strider han Dag og Nat med Glemselens Underfundighed, der vil fraliste ham Helten, da har han fuldkommet sin Gjerning, da samles han med Helten, der har elsket ham ligesaa trofast, thi Digteren er ligesom Heltens bedre Væsen, vel kraftesløs som et Minde er det, men ogsaa forklaret, som et Minde er det. Derfor skal Ingen være glemmt, der var stor, og varer det end længere, tager Misforstaaelsens Sky end Helten bort, hans Elsker kommer dog, og jo længere Tiden gik hen, desto trofastere hænger han ved ham.

Nei! Ingen skal glemmes, der var stor i Verden; men Enhver var stor paa sin Viis, og Enhver i Forhold til dets Storhed, *han elskede*. Thi den, der elskede sig selv, blev stor ved sig selv, og den, der elskede andre Mennesker, blev stor ved sin Hengivenhed, men den, der elskede Gud, blev større end Alle. Enhver skal mindes, men Enhver blev stor i Forhold til sin *Forventning*. Een blev stor ved at forvente det Mulige; en Anden ved at forvente det Evige; men den, der forventede det Umulige, blev større end Alle. Enhver skal mindes, men Enhver var stor alt i Forhold til dets Størrelse, han *stred* med. Thi den, der stred med Verden, blev stor ved at overvinde Verden, og den, der stred med sig selv, blev større ved at overvinde sig selv; men den, der stred med Gud, blev større end Alle. Saaledes blev der stridt i Verden, Mand mod Mand, Een mod Tusinde, men den, der stred med Gud, var større end Alle. Saaledes blev der stridt paa Jorden: der var den, der overvandt Alt ved sin Kraft, og der var den, der overvandt Gud ved sin Afmagt. Der var den, der stolede paa sig selv og vandt Alt, der var den, der tryk ved sin Styrke offrede Alt, men den, der troede Gud, var større end Alle. Der var den, der var stor ved sin Kraft, og den, der var stor ved sin Viisdom, og den, der var stor ved sit Haab, og den, der var stor ved sin Kjærlighed, men Abraham var større end Alle, stor ved den Kraft, hvis Styrke er Afmagt, stor ved den Viisdom, hvis Hemmelighed er Daarskab, stor ved det Haab, hvis Form er Vanvid, stor ved den Kjærlighed, der er Had til sig selv.

Ved Troen vandrede Abraham ud fra Fædrenes Land og blev Fremmed i Forjættelsens. Han lod Eet tilbage, tog Eet med sig; han lod sin jordiske Forstand tilbage, og tog Troen med sig; ellers var han vel ikke vandret ud, men havde tænkt, det er jo urimeligt. Ved Troen var han en Fremmed i Forjættelsens Land, og der var Intet, der erindrede ham om det Kjære, men Alt fristede ved sin Nyhed hans Sjæl til vemodig Længsel. Og dog var han Guds Udvalgte, i hvem Herren havde Velbehag! Ja havde han været en Forskudt, forstødt fra Guds Naade, da kunde han bedre have fattet det, nu var det jo som en Spot over ham og over hans Tro. Der var i Verden ogsaa den, der levede forviist fra det fædrene Land, som han elskede. Han er ikke glemmt, ei heller hans Klagesange, naar han i Vemod søgte og fandt det Tabte. Af Abraham er der ingen Klagesang. Det er menneskeligt at klage, menneskeligt at græde med den Grædende, men det er større at troe, saligere at betragte den Troende.

Ved Troen modtog Abraham Forjættelsen, at i hans Sæd skulde alle Jordens Slægter velsignes. Tiden gik hen, Muligheden var der, Abraham troede; Tiden gik hen, det blev urimeligt, Abraham troede. Der var den i Verden, der ogsaa havde en Forventning. Tiden gik hen, det lakkede mod Aften, han var ikke ussel nok til at have glemmt sin Forventning, derfor skal han heller ikke glemmes. Da sørgede han, og Sorgen bedrog ham ikke, som Livet havde gjort det, den gjorde for ham Alt hvad den kunde, i Sorgens Sødme eiede han sin skuffede Forventning. Det er menneskeligt at sørge, det er menneskeligt at sørge med den Sørgende, men det er større at troe, saligere at betragte den Troende. Af Abraham have vi ingen Sørgesang. Han talte ikke vemodig Dagene, medens Tiderne gik, han betragtede ikke Sara med mistænksomme Blikke, om hun ikke blev gammel, han standsede ikke Solens Gang, at Sara ikke skulde ældes og med hende hans Forventning, dyssende sang han ikke for Sara sit vemodige Qvad. Abraham blev gammel, Sara til Spot i Landet, og dog var han Guds Udvalgte og Arving til Forjættelsen, at i hans Sæd skulde alle Jordens Slægter velsignes. Saa var det jo bedre, at han ikke var Guds Udvalgte? Hvad er det at være Guds Udvalgte? Er det at blive negtet i Ungdommen Ungdommens Ønske, for med stor Besværighed at faae det opfyldt i Alderdommen. Men Abraham troede og holdt Forjættelsen fast. Hvis Abraham havde vaklet, da havde han opgivet den. Han havde sagt til Gud: »saa er det dog maaskee ikke Din Villie, at det skal skee, saa vil jeg opgive Ønsket; det var mit eneste, det var min Salighed. Min Sjæl er oprigtig, jeg skjuler intet hemmeligt Nag, fordi Du negtede det.« Han skulde ikke være glemmt, han skulde have frelst Mange ved sit Exempel, men dog ikke være bleven Troens Fader; thi det er stort at opgive sit Ønske, men det er større at fastholde det, efter at have opgivet det; det er stort at gribe det Evige, men det er større at fastholde det Timelige, efterat have opgivet det. – Da kom Tidens Fylde. Havde Abraham ikke troet, da var vel Sara død af Sorg, og Abraham, sløvet i Græmmelse, havde ikke forstaaet Opfyldelsen, men smilet ad den som ad en Ungdoms Drøm. Men Abraham troede, derfor var han ung; thi den, der altid haaber det Bedste, han bliver gammel, bedraget af Livet, og den, der altid er forberedt paa det Værste, han bliver tidlig gammel, men den, der troer, han bevarer en evig Ungdom. Priset derfor hiin Fortælling! Thi Sara, skjønt alderstegen, var ung nok til at begjere Moderens Lyst, og Abraham, skjønt graahærdet, var ung nok til at ønske at være Fader. I udvortes Henseende ligger det Vidunderlige i, at det skete efter deres Forventning, i dybere Forstand ligger Troens Vidunder i, at Abraham og Sara vare unge nok til at ønske, og at Troen havde bevaret deres Ønske og dermed deres Ungdom. Han modtog Forjættelsens Opfyldelse, han modtog den troende, og det skete efter Forjættelsen og efter Troen; thi Moses slog Klippen med sin Stav, men han troede ikke.

Da var der Glæde i Abrahams Huus, da Sara stod Brud paa Guldbryllupsdagen.

Dog saaledes skulde det ikke blive; endnu engang skulde Abraham forsøges. Han havde kæmpet med hiin

snilde Magt, der opfinder Alt, med hiinaarvaagne Fjende, der aldrig blunder, med hiin gamle Mand, der overlever Alt, – han havde kæmpet med Tiden og bevaret Troen. Nu blev al Stridens Forfærdelse samlet i eet Øieblik. »Og Gud fristede Abraham og sagde til ham, tag Isaak Din eneste Søn, som Du elsker, gaa hen i det Land Morija og offer ham der til Brændoffer paa et Bjerg, som jeg vil vise Dig.«

Saa var da Alt forspildt, forfærdeligere end om det aldrig var skeet! Saa drev Herren da kun sin Spot med Abraham! Vidunderligt gjorde han det Urimelige virkeligt, nu vilde han atter see det tilintetgjort. Det var jo en Daarskab, men Abraham loe ikke deraf, som Sara, da Forjættelsen blev forkyndt. Alt var forspildt! 70 Aars trofaste Forventning, den korte Glæde ved Troens Opfyldelse. Hvo er da den, der river Staven fra Oldingen, hvo er den, der fordrer, at han selv skal bryde den! Hvo er den, der gjør et Menneskes graae Haar trøstesløse, hvo er den, der fordrer, at han selv skal gjøre det! Er der ingen Medlidenhed med den ærværdige Olding, ingen med det uskyldige Barn! Og dog var Abraham Guds Udvalgte, og det var Herren, der paalagde Prøvelsen. Alt skulde nu være forspildt! Slægtens herlige Ihukommelse, Forjættelsen i Abrahams Sæd, det var kun et Indfald, en flygtig Tanke, som Herren havde havt, som Abraham nu skulde udslette. Hiin herlige Skat, der var ligesaa gammel som Troen i Abrahams Hjerter, mange mange Aar ældre end Isaak, Frugten af Abrahams Liv, helliget ved Bønner, modnet i Kampe – Velsignelsen paa Abrahams Læber, denne Frugt skulde nu rives af i Utide og blive uden Betydning; thi hvad Betydning havde den, naar Isaak skulde offres! Hiin vemodige, men dog salige Time, da Abraham skulde tage Afsked med Alt, hvad ham kjær var, da han endnu engang skulde opløfte sit ærværdige Hoved, da hans Aasyn skulde straae som Herrens, da han skulde samle hele sin Sjæl i en Velsignelse, der var mægtig til at gjøre Isaak velsignet alle Dage – denne Stund skulde ikke komme! Thi Afsked skulde Abraham vel tage med Isaak, men saaledes, at han selv skulde blive tilbage; Døden skulde skille dem ad, men saaledes at Isaak blev dens Bytte. Den gamle Mand skulde ikke glad i Døden lægge velsignende sin Haand paa Isaak, men træt af Livet lægge voldsom Haand paa Isaak. Og det var Gud, der prøvede ham. Ja Vee! Vee det Sendebud, der var kommet frem for Abraham med en saadan Tidende! Hvo havde vovet at være denne Sorgens Udsending. Men det var Gud, der prøvede Abraham.

Dog Abraham troede og troede for dette Liv. Ja havde hans Tro blot været for et tilkommende, da havde han vel lettere kastet Alt bort, for at haste ud af den Verden, han ikke tilhørte. Men Abrahams Tro var ikke en saadan, om der gives en saadan; thi egentlig er det ikke Tro, men Troens fjerneste Mulighed, der yderst i Synskredsen ahner sin Gjenstand, dog adskilt fra den ved et svælgende Dyb, indenfor hvilket Fortvivlelsen driver sit Spil. Men Abraham troede netop for dette Liv, at han skulde blive gammel i Landet, hædret i Folket, velsignet i Slægten, uforglemmelig i Isaak, hans Kjæreste i Livet, hvem han omfattede med en Kjærlighed, for hvilken det kun var et fattigt Udtryk, at han troligen opfyldte Faderens Pligt, at elske Sønnen, som det jo og lyder med i Tilsigelsen: den Søn, som Du elsker. Jacob havde 12 Sønner og 1 han elskede, Abraham havde kun een, som han elskede.

Men Abraham troede og tvivlede ikke, han troede det Urimelige. Hvis Abraham havde tvivlet – da skulde han have gjort noget Andet, noget Stort og Herligt; thi hvorledes kunde Abraham gjøre Andet end hvad stort og herligt er! Han var dragen ud til Morija Bjergene, han havde kløvet Brændet, antændt Baalet, draget Kniven – han havde raabt til Gud: »forsmaa ikke dette Offer, det er ikke det Bedste, jeg eier, det veed jeg vel; thi hvad er en gammel Mand mod Forjættelsens Barn, men det er det Bedste, jeg kan give Dig. Lad Isaak aldrig faae det at vide, at han maa trøste sig ved sin Ungdom.« Han havde stødt Kniven i sit eget Bryst. Han var bleven beundret i Verden, og hans Navn skulde ikke være glemt; men Eet er, at blive beundret, et Andet, at blive en ledende Stjerne, der frelser den Ængstede.

Men Abraham troede. Han bad ikke for sig, at han maatte bevæge Herren, det var kun da den retfærdige Straf udgik over Sodoma og Gomorra, at Abraham traadte frem med sine Bønner.

Vi læse i hine hellige Skrifter: »og Gud fristede Abraham, og sagde: Abraham, Abraham hvor er Du? men Abraham svarede: her er jeg.« Du, til hvem min Tale henvender sig, var det saaledes Tilfælde med Dig? Naar Du langt borte saae de tunge Tilskikkelser nærme sig, sagde Du da ikke til Bjergene, skjuler mig, til Høiene, falder over mig? Eller var Du stærkere, flyttede dog ikke Foden sig langsomt hen ad Vejen, længtes den ikke ligesom tilbage efter de gamle Spoer? Naar der blev kaldet ad Dig, svarede Du da, eller svarede Du ikke, maaskee sagte, og hvidskende? Ikke saaledes Abraham, glad, freidig, tillidsfuld, høit svarede han: her er jeg. Vi læse videre: »og Abraham stod aarle op om Morgenen.« Som var det til en Fest, saaledes ilede han, og aarle om Morgenen var han paa det aftalte Sted, paa Morija Bjergene. Han talte Intet til Sara, Intet til Elieser, hvo kunde ogsaa forstaae ham, havde Fristelsen ikke ved sit Væsen taget Tausheds Løfte af ham? »Han kløvede Brændet, han bandt Isaak, han antændte Baalet, han drog Kniven.« Min Tilhører! Der var mangan Fader, der troede i sit Barn at miste, hvad ham var kjærest i Verden, at berøves ethvert Fremtids Haab; men der var jo dog Ingen, der i den Forstand var Forjættelsens Barn, som Isaak var det for Abraham. Der var mangan Fader, der mistede sit Barn, men saa var det jo Gud, den Almægtiges uforanderlige og urandsagelige Villie, hans Haand tog det. Ikke saaledes med Abraham. Ham var en tungere Prøve forbeholdt, og Isaaks Skjebne var med Kniven lagt i Abrahams Haand. Og han stod der, den gamle Mand med sit eneste Haab! Men han tvivlede ikke, han skuede ikke ængstelig til Høire eller Venstre, han udfordrede ikke Himlen ved sine Bønner. Han vidste, det var Gud den Almægtige, der prøvede ham, han vidste, det var det tungeste Offer, der kunde fordres af ham; men han vidste ogsaa, at intet Offer var for tungt, naar Gud fordrede det –

og han drog Kniven.

Hvo styrkede Abrahams Arm, hvo holdt hans Høire opløftet, at den ikke sank afmægtig ned! Den, der seer derpaa, han bliver lammet. Hvo styrkede Abrahams Sjæl, at det ikke sortnede for hans Øie, saa han hverken saae Isaak eller Væderen! Den, der seer derpaa, han bliver blind. – Og dog sjelden nok er maaskee den, der bliver lam og blind, endnu sjeldnere den, der værdigen fortæller, hvad der skete. Vi vide det Alle – det var kun en Prøvelse.

Hvis Abraham, da han stod paa Morija Bjerget, havde tvivlet, hvis han raadvild havde skuet omkring sig, hvis han, inden han drog Kniven, ved et Tilfælde havde opdaget Væderen, hvis Gud havde tilladt ham at ofre den istedenfor Isaak – da var han dragen hjem, Alt var det Samme, han havde Sara, han beholdt Isaak, og dog hvor forandret! Thi hans Tilbagetog var en Flugt, hans Frelse et Tilfælde, hans Løn Beskæmmelse, hans Fremtid maaskee Fortabelse. Da havde han hverken vidnet om sin Tro eller om Guds Naade, men vidnet om, hvor forfærdeligt det er, at drage op til Morija Bjerget. Da skulde Abraham ikke være glemt, ei heller Morija Bjerget. Dette skulde da nævnes ikke som Ararat, hvor Arken landede, men nævnes som en Forfærdelse, fordi det var her, at Abraham tvivlede.

*
* *

Ærværdige Fader Abraham! Da Du drog hjem fra Morija Bjerget, da behøvede Du ingen Lovtale, der kunde trøste Dig for det Tabte; thi Du vandt jo Alt, og beholdt Isaak, var det ikke saaledes? Herren tog ham ikke mere fra Dig, men Du sad glad tilbords med ham i Dit Paulun, som Du hisset gjør det i alle Evigheder. Ærværdige Fader Abraham! Aartusinder ere henrundne siden hine Dage, men Du behøver ingen sildig Elsker, der kan udrive Dit Minde af Glemsels Vold; thi ethvert Tungemaal minder Dig – og dog lønner Du Din Elsker herligere end Nogen, Du gjør ham hisset salig i Dit Skjød, Du fængsler her hans Øie og hans Hjerte ved Din Gjernings Vidunderlighed. Ærværdige Fader Abraham! Slægtens anden Fader! Du, der først fornam og vidnede om hiin uhyre Lidenskab, der forsmæder den forfærdelige Kamp med Elementers Rasen og Skabningens Kræfter for at stride med Gud, Du, der først kjendte hiin høieste Lidenskab, det hellige, rene, ydmyge Udtryk for det guddommelige Vanvid, der blev beundret af Hedninger – tilgiv den, der vilde tale til Din Priis, om han ikke gjorde det retteligen. Han taledede ydmygt, som det var hans Hjertes Begjering, han taledede kort, som det sømmer sig, men han skal aldrig glemme, at Du behøvede 100 Aar for at faae en Alderdoms Søn mod Forventning, at Du maatte drage Kniven, før Du beholdt Isaak, han skal aldrig glemme, at Du i 130 Aar ikke kom videre end til Troen.

Problemata

Foreløbig Expectoration

Et gammelt Ord, hentet fra den udvortes og synlige Verden, siger: »kun den, der arbejder, faaer Brødet.« Besynderligt nok, Ordet passer ikke paa den Verden, hvor det nærmest har hjemme; thi den udvortes Verden er Ufuldkommenhedens Lov underlagt, og her gjentager det sig atter og atter, at ogsaa den, der ikke arbejder, faaer Brødet, at den, der sover, faaer det rigeligere, end den, der arbejder. I den udvortes Verden er Alt Ihænderens; den træller under Ligegyldighedens Lov, og den, der har Ringen, ham lyder Ringens Aand, enten han er en Noureddin eller en Aladdin, og den, der har Verdens Skatte, han har dem, hvorledes han end fik dem. I Aandens Verden er det anderledes. Her hersker en evig guddommelig Orden, her regner det ikke baade over Retfærdige og Uretfærdige, her skinner Solen ikke baade over Gode og Onde, her gjælder det, at kun den, der arbejder, faaer Brødet, kun den, der var i Angst, finder Hvile, kun den, der stiger ned i Underverdenen, frelser den Elskede, kun den, der drager Kniven, faaer Isaak. Den, der ikke vil arbeide, han faaer ikke Brødet, men bliver bedragen, som Guderne bedrog Orpheus med en luftig Skikkelse istedenfor den Elskede, bedrog ham, fordi han var kjelen, ikke modig, bedrog ham, fordi han var Citharspiller, ikke Mand. Her hjælper det ikke at have Abraham til Fader, eller 17 Ahner, den, der ikke vil arbeide, han passer det paa, hvad der staaer skrevet om Israels Jomfruer, han føder Vind, men den, der vil arbeide, han føder sin egen Fader.

Der er en Viden, der formastelig vil indføre i Aandens Verden den samme Ligegyldighedens Lov, som den, under hvilken den udvortes Verden sukker. Den mener, at det er nok at vide det Store, andet Arbeide behøves der ikke. Men derfor faaer den ikke Brødet, den omkommer af Hunger, medens Alt forvandler sig til

Guld. Og hvad veed den ogsaa? Der var mange Tusinder i den græske Samtid, utallige i de senere Slægter, der vidste alle Miltiades's Triumpher, men der var kun Een, der blev søvnløs over dem. Der var talløse Slægter, der vidste Ord til andet udenad Fortællingen om Abraham, hvor Mange gjorde den søvnløs?

Fortællingen om Abraham har nu den mærkelige Egenskab, at den altid bliver herlig, hvor fattigt man end forstaaer den, men dog gjelder det atter her, om man vil arbeide og være besværet. Men arbeide vil man ikke, og dog vil man forstaae Fortællingen. Man taler til Abrahams Ære, men hvorledes? Man giver det Hele et ganske almindeligt Udtryk: »det var det Store, at han elskede Gud saaledes, at han vilde offere ham det Bedste.« Det er meget sandt; men det »Bedste« er et ubestemt Udtryk. Man identificerer i Tankens og Mundens Løb ganske trygt Isaak og det Bedste, og den Mediterende kan godt ryge sin Pibe under Meditationen, og den Hørende kan godt strække Benene mageligt ud fra sig. Dersom hiin rige Yngling, hvem Christus mødte paa sin Vei, havde solgt alt sit Gods og givet det til de Fattige, da skulde vi prise ham, som alt hvad der er Stort, og end ikke forstaae ham uden at arbeide, men han var dog ikke bleven en Abraham, uagtet han offrede det Bedste. Det man udelader af Abrahams Historie er Angesten; thi mod Penge har jeg ingen ethisk Forpligtelse, men mod Sønnen har Faderen den høieste og helligste. Dog Angest er en farlig Sag for Blødgjorte, derfor glemmer man den, og desuagtet vil man tale om Abraham. Man taler da, i Talens Løb vexle de tvende Udtryk: Isaak og det Bedste, Alt gaaer ypperligt. Traf det sig imidlertid saa, at der iblandt Tilhørerne var en Mand, der leed af Søvnløshed, da ligger den forfærdeligste, den dybeste, tragiske og comiske Misforstaaelse meget nær. Han gik hjem, han vilde gjøre ligesom Abraham; thi Sønnen er jo det Bedste. Hvis hiin Taler fik det at vide, da gik han maaskee til ham, han samlede al sin geistlige Værdighed og raabte: »afskyelige Menneske, Udskud af Samfundet, hvilken Djævel har saaledes besat Dig, at Du vil myrde din Søn.« Og Præsten, som ikke havde sporet nogen Varme eller Transpiration ved at prædike om Abraham, han forbausedes over sig selv, over den Alvorens Vrede, med hvilken han nedtordnede hiint stakkels Menneske; han var glad over sig selv; thi han havde aldrig talet med saadan Fynd og Salvelse; han sagde til sig selv og sin Kone: »Jeg er Taler, det, der har manglet, har været Anledningen, da jeg i Søndags talte om Abraham, følte jeg mig aldeles ikke greben.« Dersom samme Taler havde en lille Overflødighed af Forstand, der lod sig tabe, saa tænker jeg han tabte den, hvis Synderen roligt og værdigt svarede: det var jo, hvad Du selv prædikede om i Søndags. Hvorledes skulde ogsaa Præsten kunne faae Sligt i sit Hoved, og dog var det jo saa, og Feilen kun den, at han ikke havde vidst, hvad han sagde. At der dog ikke er en Digter, der kunde beslutte sig til at foretrække saadanne Situationer for det Fias og Tant, hvormed man fylder Comedier og Romaner! Det Komiske og det Tragiske berøre her hinanden i absolut Uendelighed. Præstens Tale var maaskee i og for sig latterlig nok, men blev uendelig latterlig ved sin Virkning, og dog var denne ganske naturlig. Eller hvis Synderen virkelig uden at gjøre nogen Indvending blev omvendt af Præstens Straffetale, hvis denne nidkjære Geistlige gik glad hjem, glad i Bevidstheden om, at han ikke blot virkede fra Prædikestolen, men fremfor Alt med uimodstaaelig Magt som Sjælesørger, idet han om Søndagen begejstrede Menigheden, medens han om Mandagen som en Cherub med luende Glavind stillede sig for den, der ved sin Gjerning vilde gjøre hiint gamle Ord til Skamme, at det ikke gaaer til i Verden som Præsten prædiker¹.

1. I gamle Dage sagde man: det er sørgeligt, at det ikke gaaer til i Verden som Præsten prædiker – maaskee kommer den Tid, især ved Philosophiens Hjælp, da man kan sige: heldigvis gaaer det ikke saaledes til som Præsten prædiker; thi i Livet er der dog lidt Mening, i hans Præken er der slet ingen.
(tilbage)

Hvis Synderen derimod ikke blev overbeviist, saa er hans Situation tragisk nok. Han blev da formodentlig henrettet eller sendt i Daarekisten, kort, han blev ulykkelig i Forhold til den saakaldte Virkelighed, i en anden Forstand tænker jeg vel, at Abraham gjorde ham lykkelig; thi den, der arbeider, omkommer ikke.

Hvoraf forklarer man en saadan Modsigelse som hiin Talers? Er det fordi Abraham har faaet Hævd paa at være en stor Mand, saa at hvad han gjør, er stort, og naar en Anden gjør det Samme, er det Synd, himmelraabende Synd? I saa Fald da ønsker jeg ikke at deeltage i slig tankeløs Lovprisen. Kan Troen ikke gjøre det til en hellig Handling at ville myrde sin Søn, saa lad den samme Dom gaae over Abraham som over enhver Anden. Mangler man maaskee Mod til at gennemføre sin Tanke, at sige, at Abraham var en Morder, da er det vel bedre at erhverve dette Mod, end at spille Tiden paa ufortjente Lovtaler. Det ethiske Udtryk for hvad Abraham gjorde er, at han vilde myrde Isaak, det religieuse er, at han vilde offere Isaak; men i denne Modsigelse ligger netop Angesten, der vel kan gjøre et Menneske søvnløst, og dog er Abraham ikke den, han er, uden denne Angst. Eller gjorde Abraham maaskee slet ikke, hvad der fortælles, var det maaskee paa Grund af hine Tidens Forhold noget ganske Andet, saa lad os glemme ham; thi hvad er det Umagen værd at erindre *det* Forbigangne, der ikke kan blive et Nærværende. Eller havde maaskee hiin Taler glemt Noget, der svarede til den ethiske Forglemmelse, at Isaak var Sønnen. Naar Troen nemlig ved at blive til Nul og Nichts tages bort, saa bliver kun det raae Factum tilbage, at Abraham vilde myrde Isaak, hvilket er nemt nok at eftergjøre for Enhver, der ikke har Troen, det vil sige den Tro, der gjør ham det svært.

Jeg for mit Vedkommende mangler ikke Mod til at tænke en Tanke heel; hidtil har jeg ingen frygtet, skulde

jeg støde paa en saadan, da vil jeg haabe, at jeg idetmindste har Oprigtighed til at sige, denne Tanke frygter jeg, den oprører noget Andet i mig og derfor vil jeg ikke tænke den, gjør jeg Uret dermed, saa vil Straffen vel ikke udeblive. Hvis jeg havde erkjendt det for Sandhedens Dom, at Abraham var en Morder, da veed jeg ikke, om jeg havde kunnet bringe min Pietet for ham til Taushed. Havde jeg imidlertid tænkt det, saa havde jeg formodentlig tiet dermed; thi i slige Tanker skal man ikke indvie Andre. Men Abraham er intet Blendværk, han har ikke sovet sig til sin Navnkundighed, han skylder den ikke en Lune af Skjebnen.

Kan man da uforbeholdent tale om Abraham, uden at løbe Fare for, at en Enkelt gaaer hen i Forvildelse og gjør ligesaa? Tør jeg det ikke, saa vil jeg reent tie om Abraham, og fremfor Alt vil jeg ikke nedsætte ham saaledes, at han netop derved bliver en Snare for de Svage. Gjør man nemlig Troen til Alt : til det, den er, saa tænker jeg vel, man tør tale uden Fare derom i vor Tid, der neppe ekstravagerer i Troen, og det er kun ved Troen man faaer Lighed med Abraham, ikke ved Mordet. Gjør man Kjærligheden til en flygtig Stemning, en vellystig Rørelse i et Menneske, saa lægger man kun Snarer for den Svage, naar man vil tale om Kjærlighedens Bedrifter. En forbigaaende Bevægelse har vel Enhver, men hvis derfor Enhver vilde gjøre det Forfærdelige, som Kjærligheden har helliget som uddødelig Bedrift, da er Alt tabt, baade Bedriften og den Forvildede.

Der lod sig da vel tale om Abraham; thi det Store kan aldrig skade, naar det opfattes i sin Storhed; det er som et tveægget Sværd, der dræber og frelser. Hvis Loddet faldt paa mig at tale derom, da vilde jeg begynde med at vise, hvilken from og gudfrygtig Mand Abraham var, værdig at kaldes Guds Udvalgte. Kun en Saadan paalægges en saadan Prøve; men hvo er en Saadan? Dernæst vilde jeg skildre, hvorledes Abraham elskede Isaak. Til den Ende vilde jeg bede alle gode Aander staae mig bi, at min Tale maatte blive glødende som Faderkjærligheden er det. Jeg haaber da at skulle skildre den saaledes, at der ikke blev mangel Fader i Kongens Riger og Lande, der turde paastaae, at han elskede saaledes. Men elskede han ikke som Abraham, saa var jo enhver Tanke om at ofre Isaak en Anfægtelse. Dette kunde man allerede tale adskillige Søndage om, man behøver jo ikke at forhaste sig. Følgen vilde da blive, hvis der blev talet retteligen, at en Deel Fædre slet ikke vilde forlange at høre mere, men indtil videre være glade ved, om det virkelig lykkedes dem at elske saaledes, som Abraham elskede. Var der da Een, som, efter at have hørt det Store, men ogsaa det Forfærdelige i Abrahams Daad, vovede at gaae frem ad Veien; da vilde jeg sadle min Hest og ride med ham. Paa hver Station, indtil vi kom til Morija-Bjerget, vilde jeg forklare ham, at han endnu kunde vende om, kunde angre den Misforstaaelse, at han var kaldet til at forsøges i saadan Strid, kunde bekjende, at han manglede Mod, saa Gud selv maatte tage Isaak, hvis han vilde have ham. Det er min Overbevisning, at et saadant Menneske ikke er forskudt, at han kan blive salig med alle Andre, men i Tiden bliver han det ikke. Vilde man, selv i de mest troende Tider, ikke dømme saaledes om et saadant Menneske? jeg har kjendt et Menneske, der engang kunde have frelst mit Liv, hvis han havde været høimodig. Han sagde ligefrem: »jeg seer nok, hvad jeg kunde gjøre; men jeg vover det ikke, jeg frygter, at jeg senere skal mangle Kraft, at jeg skal fortryde det.« Han var ikke høimodig, men hvo vilde dog derfor ikke vedblive at elske ham?

Naar jeg da saaledes havde talt, havde bevæget Tilhørerne, saa de dog havde fornummet Troens dialectiske Kampe og dens gigantiske Lidenskab, da vilde jeg ikke forskyldte en Vildfarelse fra de Tilhørendes Side, at de skulde tænke: »han har nu Troen i saa høi en Grad, os er det allerede nok, at holde i Skjødene paa ham.« Jeg vilde nemlig tilføie: »jeg har ingenlunde Troen. Jeg er af Naturen et kløgtigt Hoved og ethvert saadant har altid store Vanskeligheder ved at gjøre Troens Bevægelse, uden at jeg dog i og for sig vil tillægge den *Vanskelighed noget Værd, der bragte det kløgtige Hoved videre ved at overvinde den, end til det Punkt, hvor det simpleste og enfoldigste Menneske lettere kommer hen.*«

Kjærligheden har dog i Digterne sine Præster, og stundom hører man en Røst, der veed at holde den i Hævd; men om Troen høres der intet Ord, hvo taler til denne Lidenskabs Ære? Philosophien gaaer videre. Theologien sidder sminket ved Vinduet og beiler til dens Gunst, falbyder sin Deilighed til Philosophien. Det skal være vanskeligt at forstaae Hegel, men at forstaae Abraham, det er en smal Sag. At gaae ud over Hegel, det er et Underværk, men at komme ud over Abraham, det er det Letteste af Alt. Jeg for mit Vedkommende har anvendt adskillig Tid paa at forstaae den hegelske Philosophi, troer ogsaa nogenlunde at have forstaaet den, er dumdrigt nok til at mene, at, naar jeg, trods anvendt Umage, paa enkelte Steder ikke kan forstaae ham, saa har han nok ikke selv været ganske klar. Alt Dette gjør jeg let, naturligt, mit Hoved lider ikke derved. Naar jeg derimod skal til at tænke over Abraham, da er jeg som tilintetgjort. Jeg faaer i ethvert Moment Øie paa hiint uhyre Paradox, der er Indholdet af Abrahams Liv, i ethvert Moment bliver jeg stødt tilbage, og min Tanke kan, trods al sin Lidenskab, ikke trænge ind i det, ikke komme et Haarsbred videre. Jeg anstrænger enhver Muskel for at faae Vuet, i samme Øieblik bliver jeg paralytisk.

Jeg er ikke ukjendt med hvad der i Verden er blevet beundret som stort og høimodigt, min Sjæl føler sit Slægtskab dermed, den er i al Ydmyghed forvissat om, at det ogsaa var min Sag, Helten stred, i Betragtningens Øieblik tilraaber jeg mig selv: jam tua res agitur. I Helten *tænker* jeg mig *ind*, i Abraham kan jeg ikke tænke mig ind, naar jeg har naaet Høiden, falder jeg ned, da det, der bydes mig, er et Paradox. Dog derfor mener jeg ingenlunde, at Troen er noget Ringe, men tvertimod, at den er det Høieste, samt at det er uredeligt af Philosophien at give noget Andet isteden og lade haant om Troen. Philosophien kan og skal ikke give Troen, men den skal forstaae sig selv, og vide hvad den byder og Intet tage og allermindst franarre

Menneskene Noget, som var det Intet. Jeg er ikke ukjendt med Livets Nød og Farer, jeg frygter dem ikke, og gaaer dem freidigt imøde. Jeg er ikke ufortrolig med det Forfærdelige, min Hukommelse er en trofast Viv og min Phantasi er, hvad jeg selv ikke er, en flittig lille Pige, der sidder hele Dagen stille ved sit Arbeide, og om Aftenen veed at snakke saa kjønt for mig, at jeg maa see derpaa, uagtet det just ikke altid er Landskaber eller Blomster, eller Schäfer-Historier, hun maler. Jeg har seet det under Øinene, jeg flyer det ikke ræd, men jeg veed meget vel, at, om jeg end gaaer det modig imøde, mit Mod dog ikke er Troens Mod og Intet at sammenligne med dette. Jeg kan ikke gjøre Troens Bevægelse, jeg kan ikke lukke Øinene og styrte mig tillidsfuld i det Absurde, det er mig en Umulighed, men jeg roser mig ikke deraf. Jeg er overbevist om, at Gud er Kjærlighed; denne Tanke har for mig en oprindelig lyrisk Gyldighed. Naar den er mig nærværende, er jeg udsigelig salig, naar den er fraværende, længes jeg efter den hæftigere, end den Elskende efter sin Gjenstand; men jeg troer ikke, dette Mod mangler mig. Guds Kjærlighed er mig, baade i directe og omvendt Forstand, incommensurabel for hele Virkeligheden. Jeg er ikke feig nok til derfor at klynke og klage, men heller ei lumsk nok til at negte, at Troen er noget langt Høiere. Jeg kan godt udholde at leve paa min Viis, jeg er glad og tilfreds, men min Glæde er ikke Troens og er dog i Sammenligning med denne ulykkelig. Jeg besværer ikke Gud med mine Smaa-Sorger, det Enkelte bekymrer mig ikke, jeg stirrer kun paa min Kjærlighed, og holder dens jomfruelige Flamme reen og klar; Troen er overbevist om, at Gud bekymrer sig om det Mindste. Jeg er fornøiet med i dette Liv at være viet til venstre Haand, Troen er ydmyg nok til at forlange den høire; thi at det er Ydmyghed, det negter jeg ikke og skal aldrig negte.

Mon virkelig Enhver i min Samtid er istand til at gjøre Troens Bevægelser? Dersom jeg ikke har taget meget fejl af den, da er den snarere tilbøielig til at være stolt af at gjøre hvad den vel end ikke troer mig istand til: det Ufuldkomne. Det er min Sjæl imod at gjøre, hvad der saa ofte skeer, at tale umenneskeligt om det Store, som var nogle Aartusinder en uhyre Afstand; jeg taler helst menneskelig derom, som var det skeet igaar, og lader kun Storheden selv være Afstanden, der enten opløfter eller dømmes. Hvis jeg da (*i Qualitet af tragisk Helt*; thi høiere kan jeg ikke komme) var bleven tilsagt til en saadan extraordinair Kongereise som den til Morija-Bjerget, jeg veed vel, hvad jeg havde gjort. Jeg havde ikke været feig nok til at blive hjemme, havde heller ikke ligget og drevet paa Landeveien, havde heller ei glemt Kniven, at der kunde blive lidt Sinkeri, jeg er temmelig forvissat om, at jeg havde været paa Klokkeslettet, havt Alt i Orden – maaskee var jeg snarere kommen for tidlig, at det snart kunde være overstaaet. Men jeg veed tillige, hvad jeg fremdeles havde gjort. Jeg havde i samme Øieblik, som jeg besteg Hesten, sagt til mig selv: nu er Alt tabt, Gud fordrer Isaaak, jeg offerer ham, med ham al min Glæde – dog er Gud Kjærlighed og vedbliver at være det for mig; thi i Timeligheden kan Gud og jeg ikke tale sammen, vi have intet Sprog tilfælleds. Maaskee vil En eller Anden i vor Tid være taabelig nok, misundelig nok paa det Store, til at ville indbilde sig og mig, at hvis jeg virkelig havde gjort dette, da havde jeg gjort det endnu større, end hvad Abraham gjorde; thi min uhyre Resignation var langt mere ideal og poetisk end Abrahams Smaalighed. Og dog er dette den største Usandhed; thi min uhyre Resignation var Surrogatet for Troen. Jeg kunde da heller ikke gjøre mere end den uendelige Bevægelse for at finde mig selv og atter hvile i mig selv. Jeg havde da heller ikke elsket Isaaak, saaledes som Abraham elskede. At jeg var resolut til at gjøre Bevægelsen, kunde bevise mit Mod menneskeligt talt, at jeg elskede ham af min ganske Sjæl er Forudsætningen, uden hvilken det Hele bliver en Misgjerning, men jeg elskede dog ikke som Abraham; thi da havde jeg holdt igjen selv i det sidste Minut, uden at jeg derfor var kommen for silde paa Morija-Bjerget. Jeg havde fremdeles ved min Adfærd fordærvet hele Historien; thi hvis jeg havde faaet Isaaak igjen, da havde jeg været i Forlegenhed. Det, der faldt Abraham lettest, vilde falde mig svært, det igjen at være glad ved Isaaak! thi den, der med hele sin Sjæls Uendelighed, proprio motu et propriis auspiciis, har gjort den uendelige Bevægelse og ikke kan gjøre mere, han beholder kun Isaaak i Smerten.

Men hvad gjorde Abraham? Han kom hverken for *tidlig* eller for *sildig*. Han besteg Æslet, han reed langsom hen ad Veien. I al den Tid troede han; han troede, at Gud ikke vilde fordre Isaaak af ham, medens han dog var villig til at offere ham, naar det forlangtes. Han troede i Kraft af det Absurde; thi menneskelig Beregning kunde der ikke være Tale om, og det var jo det Absurde, at Gud, som fordrede det af ham, i næste Øieblik skulde tilbagekalde Fordringen. Han besteg Bjerget, endnu i det Øieblik da Kniven blinkede, da troede han – at Gud ikke vilde fordre Isaaak. Han blev da vel overrasket ved Udfaldet, men han havde gennem en Dobbelt-Bevægelse naaet hen til sin første Tilstand, og derfor modtog han Isaaak gladere end den første Gang. Lad os gaae videre. Vi lade Isaaak virkelig blive offret. Abraham troede. Han troede ikke, at han engang skulde blive salig hisset, men at han skulde blive lykkelig her i Verden. Gud kunde give ham en ny Isaaak, kalde den offrede tillive. Han troede i Kraft af det Absurde; thi al menneskelig Beregning var jo forlængst ophørt. At Sorg kan gjøre et Menneske sindssvagt, det seer man, og det er tungt nok; at der gives en Villie-Kraft, der kan knibe saa yderligt op mod Vinden, at den frelser Forstanden, om end Mennesket bliver lidt underligt, det seer man ogsaa, jeg agter ikke at nedsætte det, men at kunne tabe sin Forstand og dermed hele den Endelighed, hvis Vexel-Mægler den er, og da i Kraft af det Absurde vinde netop den samme Endelighed, det forfærder min Sjæl, men derfor siger jeg ikke, at det er noget Ringe, da det tvertimod er det eneste Vidunder. Man mener i Almindelighed, at det, Troen frembringer, ikke er Kunstværk, at det er grovt og plumpt Arbeide, kun for de mere klodsede Naturer; dog er det langt anderledes. Troens Dialektik er det Fineste og det Mærkværdigste af Alt, den har en Elevation, som jeg vel kan gjøre mig en Forestilling om, men heller ikke mere. Jeg kan gjøre det store Trampolin-Spring, hvorved jeg gaaer over i Uendeligheden, min Ryg er som en Liniedandsers, vreden i min Barndom, derfor falder det mig let, jeg kan een, to, tre gaae paa

Hovedet i Tilværelsen, men det næste kan jeg ikke; thi det Vidunderlige kan jeg ikke gjøre; men kun forbauses ved. Ja dersom Abraham i det Øieblik, han svingede sit Been over Æselets Ryg, har sagt til sig selv: nu er Isaak tabt, jeg kunde ligesaa gjerne offre ham her hjemme som reise den lange Vei til Morija – saa behøver jeg ikke Abraham, medens jeg nu bøier mig syv Gange for hans Navn og halvfjersindstive Gange for hans Gjerning. Dette har han nemlig ikke gjort, hvad jeg kan bevise deraf, at han blev glad ved at modtage Isaak, ret inderlig glad, at han ingen Forberedelse behøvede, ingen Tid til at samle sig paa Endeligheden og dens Glæde. Hvis det ikke stod sig saaledes med Abraham, da havde han maaskee elsket Gud, men ikke troet; thi den, der elsker Gud uden Tro, han reflekterer paa sig selv, den, der elsker Gud troende, han reflekterer paa Gud.

Paa denne Spidse staaer Abraham. Det sidste Stadium, han taber af Sigte, er den uendelige Resignation. Han gaaer virkelig videre og kommer til Troen; thi alle disse Vrængbilleder af Troen, den jammerlige lunkne Dorskhed, der tænker: det har vel ingen Nød, det er ikke værd at sørge før Tiden; det usle Haab, der siger: man kan ikke vide, hvad der vil skee, det var dog muligt – disse Vrængbilleder høre hjemme i Livets Elendighed, og dem har allerede den uendelige Resignation uendelig foragt.

Abraham kan jeg ikke forstaae, jeg kan i en vis Forstand Intet lære af ham uden at forbauses. Naar man indbilder sig, at man ved at betænke Udfaldet af hiin Historie, skulde lade sig bevæge til at troe, saa bedrager man sig selv, og vil bedrage Gud for Troens første Bevægelse; man vil suge Leve-Viisdom ud af Paradoxet. Maaskee lykkes det En og Anden; thi vor Tid bliver ikke staaende ved Troen, ikke ved dens Mirakel, at gjøre Vand til Viin, den gaaer videre, den gjør Viin til Vand.

Var det dog ikke bedst, at blive staaende ved Troen, og er det ikke oprørende, at Enhver vil gaae videre? Naar man i vor Tid, og det forkyndes jo paa forskjellig Maade, ikke vil blive staaende ved Kjærligheden, hvor kommer man da hen? Til jordisk Kløgt, smaalig Beregning, til Usselhed og Elendighed, til alt Det, der kan gjøre Menneskets guddommelige Herkomst tvivlsom. Var det ikke bedst, at man blev staaende ved Troen, og at den, der staaer, saae til, at han ikke faldt; thi Troens Bevægelse maa bestandig gjøres i Kraft af det Absurde, dog vel at mærke saaledes, at man ikke taber Endeligheden, men vinder den heel og holden. Jeg for mit Vedkommende kan vel beskrive Troens Bevægelser, men jeg kan ikke gjøre dem. Naar man vil lære at gjøre Svømmebevægelserne, da kan man lade sig hænge i Seler under Loftet, man beskriver vel Bevægelserne, men man svømmer ikke; saaledes kan jeg beskrive Troens Bevægelser, men naar jeg bliver kastet ud i Vandet, da svømmer jeg vel (thi jeg hører ikke til Vaderne), men jeg gjør andre Bevægelser, jeg gjør Uendelighedens Bevægelser, medens Troen gjør det Modsatte, gjør, efter at have gjort Uendelighedens Bevægelser, Endelighedens. Held den, der kan gjøre disse Bevægelser, han gjør det Vidunderlige, og jeg skal aldrig blive træt af at beundre ham, om det er Abraham eller det er Trællen i Abrahams Huus, om det er en Professor i Philosophi eller en stakkels Tjenestepige, er mig absolut ligegyldigt, jeg seer blot paa Bevægelserne. Men dem seer jeg ogsaa paa, og lader mig ikke narre, hverken af mig selv eller af noget Menneske. Ridderne af den uendelige Resignation kjender man let, deres Gang er svævende, dristig. De derimod, der bære Troens Klenodie, skuffe let, fordi deres Ydre har en paafaldende Lighed med det, som saavel den uendelige Resignation som Troen dybt foragter – med Spidsborgerlighed.

Jeg tilstaaer oprigtigt, jeg har i min Praxis ikke fundet noget paalideligt Exemplar, uden at jeg derfor vil negte, at maaskee hvert andet Menneske er et saadant Exemplar. Imidlertid har jeg dog i flere Aar eftersporet det forgjeves. Man reiser i Almindelighed Verden rundt for at see Floder og Bjerge, nye Stjerner, spraglede Fugle, vanskabte Fiske, latterlige Menneskeracer, man hengiver sig til den dyriske Stupor, der gloer paa Tilværelsen, og man mener at have seet Noget. Dette beskæftiger mig ikke. Vidste jeg derimod, hvor der levede en saadan Troens Ridder, da vilde jeg paa min Fod vandre til ham; thi dette Vidunder beskæftiger mig absolut. Jeg vilde intet Øieblik slippe ham, hvert Minut passe paa, hvorledes han bar sig ad med Bevægelserne; jeg vilde betragte mig selv som forsørget i Livet, og dele min Tid mellem at see paa ham og selv gjøre Øvelser, og saaledes anvende al min Tid paa at beundre ham. Som sagt jeg har ikke fundet nogen Saadan, imidlertid kan jeg vel tænke ham. Her er han. Bekjendtskabet stiftes, jeg bliver forestillet for ham. I det Moment, jeg først tager ham paa mine Øine, kaster jeg ham i samme Nu fra mig, gjør selv et Spring tilbage, slaaer Hænderne sammen og siger halv høit: »Herre Gud! er det Mennesket, er det virkelig ham, han seer jo ud som en Rodemester.« Imidlertid er det dog ham. Jeg slutter mig lidt nærmere til ham, passer paa den mindste Bevægelse, om der ikke skulde vise sig en lille uensartet Brøks-Telegraphering fra det Uendelige, et Blik, en Mine, en Gestus, et Vemod, et Smil, der forraadte det Uendelige i sin Uensartethed med det Endelige. Nei! Jeg examinerer hans Skikkelse fra Top til Taa, om der ikke skulde være en Revne, igjennem hvilken det Uendelige tittede ud. Nei! Han er heelt igjennem solid. Hans Fodfæste? er kraftigt, tilhører ganske Endeligheden, ingen pyntet Borgermand, der Søndag-Eftermiddag gaaer ud paa Fresberg, træder grundigere paa Jorden, han tilhører ganske Verden, ingen Spidsborger kan tilhøre den mere. Intet er at opdage af dette fremmede og fornemme Væsen, hvorpaa man kjender Uendelighedens Ridder. Han glæder sig ved Alt, deeltager i Alt, og hver Gang man seer ham deeltage i det Enkelte, skeer det med en Vedholdenhed, som betegner det jordiske Menneske, hvis Sjæl hænger fast ved Sligt. Han passer sin Gjerning. Naar man da seer ham, skulde man troe, han var en Skriverskarl, der havde fortabt sin Sjæl i det italienske Bogholderi, saa punktlig er han. Han ferierer om Søndagen. Han gaaer i Kirke. Intet himmelsk Blik eller noget Tegn paa det Incommensurable forraader ham; hvis man ikke kjendte ham, var det umuligt, at udsønde ham af den øvrige Mængde; thi hans sunde kraftige Psalmesang beviser i det Høieste, at han har

et godt Bryst. Om Eftermiddagen gaaer han til Skoven. Han fryder sig over Alt, hvad han seer, over Menneske-Vrimlen, de nye Omnibusser, Sundet, – naar man møder ham paa Strandveien skulde man troe, han var en Kræmmersjæl, der slog sig løs, netop saaledes glæder han sig; thi han er ikke Digter, og jeg har forgjeves søgt at aflure ham den poetiske Incommensurabilitet. Henad Aften gaaer han hjem, hans Gang er ufortrøden som et Postbuds. Underveis tænker han paa, at hans Kone vist har en apparte lille Ret varm Mad til ham, naar han kommer hjem, f. Ex. et stegt Lammehoved med Grønt til. Hvis han mødte en Ligesindet, da kunde han vedblive lige til Østerport at samtale med ham om denne Ret med en Lidenskab, der vilde passe for en Restaurateur. Tilfældigvis eier han ikke 4 Sk., og dog troer han fuldt og fast, at hans Kone har hiin lækre Ret til ham. Har hun den, da skal det være et misundelsesværdigt Syn for fornemme Folk, begeistrende for Menigmand at see ham spise; thi hans Appetit er stærkere end Esaus. Hans Kone har den ikke – besynderligt nok – han er aldeles den Samme. Paa Veien kommer han forbi en Byggeplads, han træffer en anden Mand. De tale et Øieblik sammen, han opfører i et Nu en Bygning, han disponerer over alle Kræfter dertil. Den Fremmede forlader ham med den Tanke, det var vist en Capitalist, medens min beundrede Ridder tænker: jo kom det derpaa an, kunde jeg sagtens faae det. Han ligger i et aabent Vindue og betragter Pladsen, paa hvilken han boer, Alt hvad der foregaaer, at en Rotte smutter ned under et Rendesteensbræt, at Børnene lege, alt beskæftiger ham med en Ro i Tilværelsen, som var han en Pige paa 16 Aar. Og dog er han ikke Genie; thi Geniets Incommensurabilitet har jeg forgjeves søgt at udspionere hos ham. Han ryger sin Pibe i Aftenstunden; naar man seer ham, skulde man sværge paa, det var Spekhøkeren ligeoverfor, der vegeterer i Skumringen. Han lader sig være lige med en Sorgløshed, som var han en letsindig Døgenigt, og dog kjøber han hvert Øieblik, han lever, den beleilige Tid til den dyreste Priis; thi han gjør end ikke det Mindste uden i Kraft af det Absurde. Og dog, dog, ja jeg kunde blive rasende derover, om ikke af anden Grund saa af Misundelse, dog har dette Menneske gjort og gjør hvert Øieblik Uendelighedens Bevægelse. Han tømmer i den uendelige Resignation Tilværelsens dybe Vemod, han kjender Uendelighedens Salighed, han har fornummet Smerten af at forsage Alt, det Kjæreste, man har i Verden, og dog smager Endeligheden ham fuldt saa godt som den, der aldrig kjendte noget Høiere, thi hans Forbliven i Endeligheden havde intet Spoer af en forknyt beængstet Dressur, og dog har han denne Tryghed til at fryde sig ved den, som var den det Visseste af Alt. Og dog, dog er hele den jordiske Skikkelse, han frembringer, en ny Skabning i Kraft af det Absurde. Han resignerede uendeligt paa Alt, og da greb han Alt igjen i Kraft af det Absurde. Han gjør bestandig Uendelighedens Bevægelse, men han gjør det med en saadan Correcthed og Sikkerhed, at han bestandig faaer Endeligheden ud, og der er intet Secund, hvor man ahner noget Andet. Det skal være den vanskeligste Opgave for en Dandser, at springe sig ind i en bestemt Stilling, saaledes, at der intet Secund er, da han griber efter Stillingen, men i Springet selv staaer i Stillingen. Maaskee kan ingen Dandser gjøre det – dette gjør hiin Ridder. Mængden af Mennesker lever fortabt i verdslig Sorg og Glæde, disse ere Oversidderne, som ikke komme med i Dandsen. Uendelighedens Riddere ere Dandsere og have Elevation. De gjøre Bevægelsen op efter og falde ned igjen, og ogsaa dette er en ikke usalig Tidsfordriv og ikke uskjønt at see paa. Men hver Gang de falde ned, kunne de ikke strax antage Stillingen, de vakle et Øieblik, og denne Vaklen viser, at de dog ere Fremmede i Verden. Den er mere eller mindre paafaldende, eftersom de have Kunst, men selv den kunstigste af disse Riddere kan dog ikke skjule denne Vaklen. Man behøver ikke at se dem i Luften, man behøver blot at see dem i det Øieblik, de berøre og have berørt Jorden – og man kjender dem. Men at kunne falde saaledes ned, at det i samme Secund seer ud som stod og gik man, at forvandle Springet i Livet til Gang, absolut at udtrykke det Sublime i det Pedestre – det kan kun hiin Ridder, – og dette er det eneste Vidunder.

Dog dette Vidunder kan saa let skuffe, jeg vil derfor beskrive Bevægelserne i et bestemt Tilfælde, der kan belyse disses Forhold til Virkeligheden; thi derom er det at Alt dreier sig. En Ungersvend forelsker sig i en Prindsesse, og hele hans Livs Indhold ligger i denne Kjærlighed, og dog er Forholdet et saadant, at den umulig lader sig realisere, umuligt lader sig oversætte fra Idealiteten til Realiteten¹. Elendighedens Trælle, Frøerne i Livets Sump, skrigende naturligvis: en saadan Kjærlighed er en Daarskab, og den rige Bryggerenke er et fuldkomment saa godt og solidt Parti. Lad dem uforstyrret qvække i Sumpen. Saaledes gjør Ridderen af den uendelige Resignation ikke, han opgiver ikke Kjærligheden, ikke for al Verdens Herlighed. Han er ingen Gjæk. Han forvisser sig først om, at den virkelig er ham Livets Indhold, og hans Sjæl er for sund og for stolt til at ødsle det Mindste paa en Ruus. Han er ikke feig, han frygter ikke for at lade den snige sig ind i hans lønligste, hans mest afsides Tanker, at lade den snøe sig i utallige Slyngninger om ethvert Ligament i hans Bevidsthed – bliver Kjærligheden ulykkelig, da vil han aldrig kunne rive sig ud af den. Han føler en salig Vellyst ved at lade Kjærligheden gjenemgyse hver hans Nerve, og dog er hans Sjæl høitidelig som Dens, der har tømt Giftbægeret og føler, hvorledes Saften gjenemtrænger hver en Blodsdraabe, – thi dette Øieblik er Liv og Død. Naar han da saaledes har indsuget hele Kjærligheden i sig og fordybet sig i den, da mangler han ikke Mod til at forsøge og vove Alt. Han overskuer Livets Forhold, han sammenkalder de hurtige Tanker, der som slagvante Duer lyde hvert hans Vink, han svinger Staven over dem, og de styrte sig i alle Retninger. Men naar de nu alle vende tilbage, alle som Sorgens Bud og forklare ham, at det er en Umulighed, da bliver han stille, han takker dem af, han bliver ene og da foretager han sig Bevægelsen. Dersom hvad, jeg her siger, skal have nogen Betydning, da gjælder det om, at Bevægelsen skeer normalt². Ridderen vil da for det første have Kraft til at concentrere hele Livets Indhold og Virkelighedens Betydning i eet eneste Ønske. Mangler et Menneske denne Concentration, denne Sluttethed, er hans Sjæl fra Begyndelsen adspiltet i det Mangfoldige, da kommer han aldrig til at gjøre Bevægelsen, han vil i Livet handle klogt som de Pengemænd, der anbringe deres Capital i alle forskjellige Papirer, for at vinde paa det ene, naar de tabe paa det andet –

kort, saa er han ikke Ridder. Dernæst vil Ridderen have Kraft til at concentrere hele Tanke-Operationens Resultat i een Bevidstheds-Akt. Mangler han denne Sluttethed, er hans Sjæl fra Begyndelsen adspaltet i det Mangfoldige, da vil han aldrig faae Tid til at gjøre Bevægelsen, han vil bestandig løbe Ærinder i Livet, aldrig gaae ind i Evigheden; thi selv i det Øieblik, da han er nærmest derved, vil han pludselig opdage, at han har glemt Noget, hvorfor han maa tilbage. I næste Øieblik, vil han tænke, er det muligt, og det er ogsaa ganske sandt; men ved slige Betragtninger kommer man aldrig til at gjøre Bevægelsen, men ved Hjælp af dem synker man dybere og dybere i Mudret.

1. Det følger af sig selv, at hvilkensomhelst anden Interesse, i hvilken et Individ har hele Virkelighedens Realitet for sig concentreret, kan, naar den viser sig urealisabel, foranledige Resignationens Bevægelse. Jeg har imidlertid valgt en Forelskelse til at vise Bevægelserne paa, fordi denne Interesse vel lettere forstaaes, og saaledes fritager mig for alle foreløbige Overveielser, der i dybere Forstand kun kunne beskæftige ganske Enkelte.

(tilbage)

2. *Dertil hører der Lidenskab. Enhver Uendelighedens Bevægelse skeer ved Lidenskab, og ingen Reflexion kan tilveiebringe en Bevægelse. Dette er det idelige Spring i Tilværelsen, der forklarer Bevægelsen, medens Mediationen er en Chimaire, som hos Hegel skal forklare Alt, og som tillige er det Eneste, han aldrig har forsøgt at forklare.* Selv til at gjøre den bekjendte socratiske Distinction mellem hvad man forstaaer og hvad man ikke forstaaer, hører der Lidenskab, end mere naturligvis til at gjøre den egentlige socratiske Bevægelse, Uvidenhedens. Men det, Tiden mangler, er ikke Reflexion, men Lidenskab. Derfor er Tiden egentlig i en vis Forstand for seiglivet til at døe; thi det at døe er et af de mærkeligste Spring, og et lille Vers af en Digter har altid tiltalt mig meget, fordi han, efter i en 5, 6 foregaaende Linier smukt og eenfoldigt at have ønsket sig gode Ting i Livet, ender saaledes: ein seliger Sprung in die Ewigkeit.

(tilbage)

Ridderen gjør da Bevægelsen, men hvilken? Vil han glemme det Hele; thi ogsaa deri ligger jo en Slags Concentration? Nei! thi Ridderen modsiger ikke sig selv, og det er en Modsigelse at forglemme hele sit Livs Indhold og dog blive den Samme. At blive en Anden, føler han ingen Drift til, og anseer det ingenlunde for det Store. Kun de lavere Naturer glemme sig selv og blive noget Nyt. Saaledes har Sommerfuglen aldeles glemt, at den var Kaalorm, maaskee kan den igjen glemme, at den var Sommerfugl saa aldeles, at den kan blive en Fisk. De dybere Naturer glemme aldrig sig selv og blive aldrig til Andet end hvad de vare. Ridderen vil da erindre Alt; men denne Erindren er netop Smerten, og dog er han i den uendelige Resignation forsonet med Tilværelsen. Kjærligheden til hiin Prindsesse blev for ham Udtrykket for en evig Kjærlighed, antog en religiøs Charakter, forklarede sig i en Kjærlighed til det evige Væsen, der vel negtede Opfyldelsen, men dog atter forsonede ham i den evige Bevidsthed om dens Gyldighed i en Evigheds-Form, som ingen Virkelighed kan fratage ham. Daarer og unge Mennesker snakke om, at Alt er muligt for et Menneske. Det er imidlertid en stor Vildfarelse. Aandeligt talt er Alt muligt, men i Endelighedens Verden er der Meget, der ikke er muligt. Dette Umulige gjør imidlertid Ridderen muligt derved, at han udtrykker det aandeligt, men aandeligt udtrykker han det derved, at han giver Afkald derpaa. Ønsket, der vilde føre ham ud i Virkeligheden men strandede paa Umuligheden, bøies nu indefter, men er derfor ikke tabt, heller ikke glemt. Snart er det Ønskets dunkle Rørelser i ham, der vække Erindringen, snart vækker han den selv; thi han er for stolt til at ville, at det, der var hele hans Livs Indhold, skulde have været et flygtigt Moments Sag. Han holder denne Kjærlighed ung, og den tiltager med ham i Aar og i Skjønhed. Derimod behøver han ingen Endelighedens Anledning til dens Fremvæxt. Fra det Øieblik, han har gjort Bevægelsen, er Prindsessen tabt. Han behøver ikke disse erotiske Nervezittringer ved at see den Elskede o. s. v., han behøver heller ikke i endelig Forstand bestandig at tage Afsked med hende, fordi han i evig Forstand erindrer hende, og han veed meget godt, at de Elskende, der ere saa forhippede paa endnu engang til Afsked at see hinanden for sidste Gang, have Ret i at være forhippede, Ret i at mene, at det er sidste Gang; thi de glemme snarest hinanden. Han har fattet den dybe Hemmelighed, at ogsaa i at elske et andet Menneske bør man være sig selv nok. Han tager intet endeligt Hensyn mere til hvad Prindsessen gjør, og netop dette beviser, at han har gjort Bevægelsen uendeligt. Her kan man faae Leilighed til at see, om Bevægelsen hos den Enkelte er sand eller tilløiet. Der var den, der ogsaa troede, at han havde gjort Bevægelsen, men see Tiden gik, Prindsessen gjorde noget Andet, hun giftede sig f. Ex. med en Prinds, da tabte hans Sjæl Resignationens Elasticitet. Han viste derved, at han ikke havde gjort Bevægelsen rigtigt; thi den, der har resigneret uendeligt, han er sig selv nok. Ridderen hæver ikke sin Resignation, han bevarer sin Kjærlighed ligesaa ung, som den var i det første Øieblik, han slipper den aldrig fra sig, netop fordi han har gjort Bevægelsen uendeligt. Hvad Prindsessen gjør kan ikke forstyrre ham, det er kun de lavere Naturer, der have Loven for deres Handlinger i et andet

Menneske, Præmisserne til deres Handlinger udenfor sig selv. Er Prindsessen derimod en Ligesindet, da vil det Skjønne fremkomme. Hun vil da introducere sig selv i den Ridderorden, i hvilken man ikke optages ved Ballotation, men af hvilken Enhver er Medlem, der har Mod til at indføre sig selv, den Ridderorden, der derved beviser sin Udødelighed, at den ingen Forskjel gjør paa Mand og Qvinde. Ogsaa hun vil bevare sin Kjærlighed ung og sund, ogsaa hun vil have forvundet sin Qvide, om hun end ikke, som der staaer i Visen: hver Nat ligger ved sin Herres Side. Disse Tvende vil da i al Evighed passe for hinanden, med en saadan taktfast harmonia præstabilita, at hvis nogensinde Øieblikket kom, et Øieblik, der dog ikke endeligt beskæftiger dem, thi da ældes de, hvis nogensinde Øieblikket kom, der tillod at give Kjærligheden sit Udtryk i Tiden, da vilde de være istand til at begynde netop der, hvor de vilde have begyndt, hvis de oprindeligen havde været forenede. Den, der forstaaer dette, hvad enten han er en Mand eller en Qvinde, han kan aldrig blive bedragen, thi det er kun de lavere Naturer, der indbilde sig, at de ere bedragne. Ingen Pige, der ikke er saa stolt, forstaaer egentlig at elske, men er hun saa stolt, da kan Alverdens List og Kløgt ikke bedrage hende.

I den uendelige Resignation er der Fred og Hvile; ethvert Menneske, der vil det, der ikke har fornødret sig selv ved, hvad der er endnu forfærdeligere end at være for stolt – at lade haant om sig selv, kan optugte sig selv til at gjøre denne Bevægelse, der i sin Smerte forsoner med Tilværelsen. Den uendelige Resignation er hiin Skjorte, om hvilken der tales i et gammelt Folkesagn. Traaden er spunden under Taarer, bleget ved Taarer, Skjorten syet i Taarer, men da beskytter den ogsaa bedre end Jern og Staal. Det Ufuldkomne i Folkesagnet er, at en Tredie kan forarbejde dette Linned. Hemmeligheden i Livet er, at Enhver maa sye sig den selv, og Mærkeligheden er, at en Mand kan sye den fuldt saa vel som en Qvinde. I den uendelige Resignation er der Fred og Hvile og Trøst i Smerten, det vil sige naar Bevægelsen er gjort normalt. Det var mig imidlertid ikke vanskeligt at skrive en heel Bog, naar jeg vilde gennemgaae de forskjellige Misforstaaelser, de bagvendte Stillinger, de sjuskede Bevægelser, jeg har stødt paa blot i min lille Praxis. Man troer meget lidt paa Aand, og dog gjelder det netop om Aand for at gjøre denne Bevægelse, det gjelder om, at den ikke er et eensidigt Resultat af en dira necessitas, og jo mere denne er tilstede, desto tvivlsommere bliver det altid, om Bevægelsen er normal. Naar man saaledes vil mene, at den kolde, ufrugtbare Nødvendighed nødvendig maa være tilstede, saa siger man dermed, at Ingen kan opleve Døden, før han virkelig dør, hvilket forekommer mig en cras Materialisme. Dog i vor Tid bekymrer man sig mindre om at gjøre rene Bevægelser. Dersom Een, der skulde lære at dandse, vilde sige: nu har i Aarhundreder den ene Slægt efter den anden lært Positioner, det er paa den høie Tid, at jeg drager mig dette til Fordeel og uden videre begynder paa Française, saa vilde man vel lee lidt ad ham; men i Aandens Verden finder man det yderst plausibelt. Hvad er da Dannelse? Jeg troede, det var det Cursus, den Enkelte gennemløb for at indhente sig selv; og den, der ikke vil gennemgaae dette Cursus, ham hjælper det saare lidet, om han blev født i den mest oplyste Tidsalder.

Den uendelige Resignation er det sidste Stadium, der gaaer forud for Troen, saaledes, at Enhver, der ikke har gjort denne Bevægelse, ikke har Troen; thi først i den uendelige Resignation bliver jeg mig selv klar i min evige Gyldighed, og først da kan der være Tale om i Kraft af Troen at gribe Tilværelsen.

Vi ville nu lade Troens Ridder give Møde i det omtalte Tilfælde. Han gjør aldeles det samme, som den anden Ridder, han giver uendeligt Afkald paa den Kjærlighed, der er hans Livs Indhold, han er forsonet i Smerten; men da skeer Vidunderet, han gjør endnu en Bevægelse, forunderligere end Alt, thi han siger: jeg troer dog, at jeg faaer hende, i Kraft nemlig af det Absurde, i Kraft af, at for Gud er Alting muligt. Det Absurde hører ikke til de Differentser, der ligge indenfor Forstandens eget Omfang. Det er ikke identisk med det Usandsynlige, det Uventede, det Uformodede. I det Øieblik, Ridderen resignerede, da forvissede han sig om Umuligheden, menneskelig talt, dette var Forstandens Resultat, og han havde Energi nok til at tænke det. I uendelig Forstand var det derimod muligt, det er ved at resignere derpaa, men denne Besidden er jo tillige en Opgiven, men dog er denne Besidden for Forstanden ingen Absurditet; thi Forstanden vedblev at beholde Ret i, at i den Elendighedens Verden, hvor den hersker, var og blev det en Umulighed. Denne Bevidsthed har Troens Ridder ligesaa klar; det Eneste, der altsaa kan frelse ham, er det Absurde, og dette griber han ved Troen. Han erkjender altsaa Umuligheden og i samme Øieblik troer han det Absurde; thi vil han uden med al sin Sjæls Lidenskab og af sit ganske Hjerte at erkjende Umuligheden, indbilde sig at have Troen, da bedrager han sig selv, og hans Vidnesbyrd har intetsteds hjemme, da han end ikke er kommen til den uendelige Resignation.

Troen er derfor ingen æsthetisk Rørelse, men noget langt Højere, netop fordi den har Resignationen forud for sig, den er ikke Hjertets umiddelbare Drift, men Tilværelsens Paradox. Naar saaledes en ung Pige tiltrods for alle Vanskeligheder dog holder sig forvissat om, at hendes Ønske vel bliver opfyldt, saa er denne Forvisning slet ikke Troens, og det uagtet hun er opdragen af christelige Forældre, og maaskee et helt Aar har gaaet til Præsten. Hun er forvissat i al sin barnlige Naivitet og Uskyldighed, ogsaa denne Forvisning adler hendes Væsen, og giver hende en overnaturlig Størrelse, saa at hun som en Thaumaturg kan besværges Tilværelsens endelige Kræfter, og bringe Stene selv til at græde, medens hun paa den anden Side i sin Befippethed ligesaa godt kan løbe til Herodes som til Pilatus og røre al Verden med sine Bønner. Hendes Forvisning er saare elskelig, og man kan lære Meget af hende, men een Ting lærer man ikke af hende, man lærer ikke at gjøre Bevægelser; thi hendes Forvisning tør ikke i Resignationens Smerte see Umuligheden under Øine.

Indsee kan jeg da, at der hører Kraft og Energi og Aandens Frihed til at gjøre Resignationens uendelige Bevægelse; jeg kan tillige indsee, at den lader sig gjøre. Det Næste forbauser mig, min Hjerne vender sig i mit Hoved; thi, efter at have gjort Resignationens Bevægelse, nu i Kraft af det Absurde at faae Alt, faae Ønsket, heelt, ubeskaarent, det er over menneskelige Kræfter, det er et Vidunder. Men det kan jeg indsee, at den unge Piges Forvisning kun er Letsindighed i Sammenligning med Troens Urokkelighed, uagtet den har indseet Umuligheden. Hver Gang jeg vil gjøre denne Bevægelse, sortner det for mit Øie, i samme Øieblik beundrer jeg det absolut, og i samme Øieblik griber en uhyre Angst min Sjæl, thi hvad er da det at friste Gud? Og dog er denne Bevægelse Troens, og bliver ved at være det, om saa Philosophien end, for at forvirre Begreberne, vil bilde os ind, at den har Troen, om saa Theologien vil sælge den ud for godt Kjøb.

Til at resignere hører der ikke Tro, thi det, jeg i Resignation vinder, er min evige Bevidsthed, og dette er en filosofisk Bevægelse, som jeg trøster mig til at gjøre, naar forlanges, og som jeg kan tugte mig selv til at gjøre, thi hver Gang nogen Endelighed vil voxte mig overhovedet, da hungerer jeg mig selv ud, indtil jeg gjør Bevægelsen; thi min evige Bevidsthed er min Kjærlighed til Gud, og den er mig høiere end Alt. Til at resignere hører der ikke Tro, men til at faae det allermindste mere end min evige Bevidsthed hører der Tro, thi dette er det Paradoxe. Man forvexler ofte Bevægelserne. Man siger, at man behøver Troen for at give Afkald paa Alt, ja man hører det endnu Besynderligere, at et Menneske klager over, at han har tabt Troen, og naar man seer efter paa Scalaen, for at see, hvor han er, seer man besynderlig nok, at han kun er kommen til det Punkt, at han skal gjøre Resignationens uendelige Bevægelse. Ved Resignationen giver jeg Afkald paa Alt, denne Bevægelse gjør jeg ved mig selv, og naar jeg ikke gjør det, da er det fordi jeg er feig og blødagtig og uden Begeistring og ikke føler Betydningen af den høie Værdighed, ethvert Menneske er anviist, at være sin egen Censor, hvilket er meget fornemmere end at være General-Censor for hele den romerske Republik. Denne Bevægelse gjør jeg ved mig selv, og det, jeg derfor vinder, er mig selv i min evige Bevidsthed, i salig Forstaaelse med min Kjærlighed til det evige Væsen. Ved Troen giver jeg ikke Afkald paa Noget, tvertimod ved Troen faaer jeg Alt, netop i den Forstand, i hvilken det hedder, at den, som har Tro som et Sennepskorn, kan flytte Bjerge. Der hører et reent menneskeligt Mod til at give Afkald paa hele Timeligheden, for at vinde Evigheden, men denne vinder jeg, og kan i al Evighed ikke give Afkald paa, det er en Selvmodsigtelse; men der hører et paradox og ydmygt Mod til nu at gribe hele Timeligheden i Kraft af det Absurde, og dette Mod er Troens. Ved Troen gav Abraham ikke Afkald paa Isaak, men ved Troen fik Abraham Isaak. I Kraft af Resignationen skulde hiin rige Yngling have bortgivet Alt, men naar han da havde gjort det, da skulde Troens Ridder have sagt til ham: I Kraft af det Absurde skal Du faae hver en Hvid igjen, kan Du troe det. Og denne Tale skal ingenlunde være den forhen rige Yngling ligegyldig; thi dersom han bortgav sit Gods, fordi han er kjed deraf, da var det daarligt bevendt med hans Resignation.

Timeligheden, Endeligheden er det, hvorom Alt dreier sig. Jeg kan ved egen Kraft resignere paa Alt, og da finde Fred og Hvile i Smerten, jeg kan finde mig i Alt, selv om hiin rædsomme Dæmon, forfærdeligere end Knokkelmanden, der forskrækker Menneskene, selv om Vanvidet holdt Narredragten op for mit Øie, og jeg forstod dens Mine, at det var mig, der skulde iføre mig den, jeg kan endnu frelse min Sjæl, dersom det ellers er mig mere om at gjøre, at min Kjærlighed til Gud seirer i mig, end min jordiske Lykke. Et Menneske kan endnu i dette sidste Øieblik samle hele sin Sjæl i eet eneste Blik mod den Himmel, fra hvilken al god Gave kommer, og dette Blik skal være forstaaeligt for ham og for den, hvem det søger, at han dog blev sin Kjærlighed tro. Da skal han rolig iføre sig Dragten. Den, hvis Sjæl ikke har denne Romantik, har solgt sin Sjæl, hvad enten han nu fik et Kongerige for den, eller en ussel Sølvpenge. Men ved egen Kraft kan jeg ikke faae det Mindste af hvad der tilhører Endeligheden; thi jeg bruger bestandig min Kraft til at resignere paa Alt. Ved egen Kraft kan jeg opgive Prindsessen, og jeg skal ikke blive nogen Suurmuler, men finde Glæde og Fred og Hvile i min Smerte, men ved egen Kraft kan jeg ikke faae hende igjen, thi jeg bruger netop min Kraft til at resignere. Men ved Troen, siger hiin vidunderlige Ridder, ved Troen skal Du faae hende i Kraft af det Absurde.

See denne Bevægelse kan jeg ikke gjøre. Saasnart jeg vil begynde derpaa, vender Alt sig om, og jeg flygter tilbage i Resignationens Smerte. Jeg kan svømme i Livet, men til denne mystiske Svæven er jeg for tung. At existere saaledes, at min Modsætning til Existenten i ethvert Øieblik udtrykker sig som den skjønneste og tryggeste Harmoni med den, det kan jeg ikke. Og dog maa det være herligt at faae Prindsessen, det siger jeg ethvert Øieblik, og den Resignationens Ridder, der ikke siger det, han er en Bedrager, han har ikke havt et eneste Ønske, og han har ikke holdt Ønsket ungt i sin Smerte. Maaskee var der den, der fandt det beqvemt nok, at Ønsket ikke mere var levende, at Smertens Piil var sløvet; men en saadan er ingen Ridder. En fribaaren Sjæl, der greb sig deri, han vilde foragte sig selv, og begynde forfra, og fremfor Alt ikke tillade sin Sjæl at være bedragen ved sig selv. Og dog maa det være herligt at faae Prindsessen, og dog er Troens Ridder den eneste Lykkelige, Endelighedens Stamherre, medens Resignationens Ridder er en Fremmed og Udlænding. Saaledes at faae Prindsessen, at leve glad og lykkelig, Dag ud og Dag ind med hende, (thi ogsaa dette lod sig jo tænke, at Resignationens Ridder kunde faae Prindsessen, men hans Sjæl havde gjennekskuet Umuligheden af deres Fremtids Lykke), saaledes at leve glad og lykkelig hvert Øieblik i Kraft af det Absurde, hvert Øieblik see Sværdet svæve over den Elskedes Hoved, og dog ikke finde Hvile i Resignationens Smerte, men Glæde i Kraft af det Absurde - det er Vidunderligt. Den, der gjør det, han er stor, den eneste Store, Tanken derom bevæger min Sjæl, der aldrig var karrig i at beundre det Store.

Dersom nu virkelig Enhver i min Samtid, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der har fattet Livets Rædsel, der har forstaaet, hvad Daub mener, naar han siger, at en Soldat, der ene staaer paa Post med skarpladt Gevæhr, ved et Krudttaarn, i en Uveirs-Nat, faaer besynderlige Tanker; dersom nu virkelig Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der havde Sjæls Kraft til at fatte og derpaa gav sig Tid til at blive eensom med den Tanke, at Ønsket var en Umulighed; dersom Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der i Smerten forsonedes og forsonedes ved Smerten, dersom Enhver, der ikke vil blive staaende ved Troen, er en Mand, der dernæst (og hvis han ikke har gjort alt det Foregaaende, saa skal han ikke uleilige sig, naar der er Tale om Troen) gjorde det Vidunderlige, greb hele Tilværelsen i Kraft af det Absurde – saa er hvad jeg skriver den høieste Lovtale over Samtiden, af den Ringeste i den, der kun kunde gjøre Resignationens Bevægelse. Men hvorfor vil man da ikke blive staaende ved den, hvorfor hører man stundom, at Folk undsee sig ved at bekjende, at de have Troen? Dette kan jeg ikke fatte. Dersom jeg nogensinde driver det til at kunne gjøre denne Bevægelse, da vil jeg for Fremtiden kjøre med 4 Heste.

Er det virkelig saa, er al den Spidsborgerlighed, jeg seer i Livet, som jeg ikke lader mit Ord men min Gjerning dømmes, er den virkelig ikke hvad den synes, er den Vidundret? Det lod sig jo tænke; thi hiin Troens Helt havde jo en paafaldende Lighed dermed; thi hiin Troens Helt var end ikke Ironiker og Humorist, men noget endnu Høiere. Der tales i vor Tid meget om Ironi og Humor især af Folk, som aldrig have formaaet at praktisere deri, men som desuagtet vide at forklare Alt. Jeg er ikke ganske ubekjendt med disse tvende Lidenskaber, jeg veed lidt mere om dem end hvad der staaer i tydske og tydsk-danske Compendier. Jeg veed derfor, at disse tvende Lidenskaber ere væsentlig forskellige fra Troens Lidenskab. Ironi og Humor reflektere ogsaa paa sig selv og høre derfor hjemme i den uendelige Resignations Sphære, de have deres Elasticitet i, at Individet er incommensurabelt for Virkeligheden.

Den sidste Bevægelse, Troens paradoxe Bevægelse, kan jeg ikke gjøre, det være nu Pligt eller hvad det er, uagtet jeg hellere end gjerne vilde det. Om et Menneske har Lov til at sige dette, det maa overlades til ham; det bliver en Sag mellem ham og det evige Væsen, der er Troens Gjenstand, om han i denne Henseende kan træffe en mindelig Overenskomst. Hvad ethvert Menneske kan, det er, han kan gjøre den uendelige Resignations Bevægelse, og jeg for mit Vedkommende vilde ikke tage i Betænkning, at erklære Enhver den for feig, der vil indbilde sig, at han ikke kan det. Med Troen er det en anden Sag. Men hvad ethvert Menneske ikke har Lov til, det er, at indbilde Andre, at Troen er noget Ringe eller at den er en let Sag, medens den er det Største og det Sværeste.

Man opfatter Fortællingen om Abraham paa en anden Maade. Man lovpriser Guds Naade, at han skjænkede ham Isaak igjen, det Hele var kun en Prøvelse. En Prøvelse, dette Ord kan sige Meget og Lidet, og dog er det Hele saa hurtigt forbi som det er sagt. Man bestiger en bevinget Hest, i samme Nu er man paa Morijaberget, i samme Nu seer man Væderen; man glemmer, at Abraham kun reed paa et Æsel, der gaaer langsomt hen ad Veien, at han havde tre Dages Reise, at han behøvede nogen Tid for at kløve Brændet, binde Isaak, og for at hvæsse Kniven.

Og dog lovpriser man Abraham. Den, der skal tale, han kan godt sove indtil det sidste Qvarteer før han skal tale, Tilhøreren kan godt falde i Søvn under Talen; thi Alt gaaer nemt nok, uden Uleilighed fra nogen af Siderne. Hvis der var en Mand tilstede, som leed af Søvnløshed, da gik han maaskee hjem, satte sig hen i en Krog og tænkte: det er et Øiebliks Sag det Hele, blot Du venter en Minut, saa seer Du Væderen, og Prøvelsen er forbi. Traf Taleren ham i denne Tilstand, da tænker jeg, han vilde træde frem for ham i al sin Værdighed og sige: »Elendige, at Du kan lade din Sjæl synke i slig Daarskab; der skeer intet Mirakel, og hele Livet er en Prøvelse.« Altsom Taleren foer frem i sin Udgydelse, kom han mere og mere i Affect, blev gladere og gladere over sig selv, og medens han ingen Blodcongestion havde bemærket, da han taledes om Abraham, følte han nu, hvorledes Aaren svulmede i hans Pande. Maaskee vilde han tabe Næse og Mund, hvis Synderen roligt og værdigt svarede: det var jo derom Du prædikede sidste Søndag.

Lad os saa enten slaae en Streg over Abraham, eller lad os lære at forfærdes ved det uhyre Paradox, der er hans Livs Betydning, at vi maae forstaae, at vor Tid, ligesom enhver Tid, kan være glad, om den har Troen. Dersom Abraham ikke er en Nullitet, et Phantom, noget Stads, man bruger til Tidsfordriv, saa kan Feilen aldrig ligge i, at Synderen vilde gjøre ligesaa, men det gjælder om at see, hvor Stort det var, som Abraham gjorde, for at Manden kan dømmes sig selv, om han har Kald og Mod til at forsøges i Sligt. Den comiske Modsigelse i Talerens Adfærd var, at han gjorde Abraham til en Ubetydelighed, og dog vilde formene den Anden at bære sig ad paa samme Maade.

Skulde man da ikke turde tale om Abraham? Det troer jeg dog nok. Hvis jeg skulde tale om ham, da vilde jeg først skildre Prøvelsens Smerte. Til den Ende vilde jeg som en Igle suge al Angst og Nød og Qval ud af en Faders Lidelse, for at jeg kunde beskrive, hvad Abraham leed, medens han dog under alt dette troede. Jeg vilde minde om, at Reisen varede 3 Dage og et godt Stykke op paa den 4de, ja disse halvfjerde Dag skulde blive uendelig meget længere end det Par tusind Aar, der adskiller mig fra Abraham. Da vil jeg minde om, hvad der er min Mening, at ethvert Menneske tør endnu vende om, inden han begynder paa Sligt, og hvert Øieblik kan angrende vende tilbage. Gjør man dette, saa frygter jeg ingen Fare, ei heller frygter jeg for, at vække Lyst hos Folk til at forsøges i Lighed med Abraham. Men vil man afhænde en Godtkjøbs-Udgave af Abraham, og dog formene Enhver at gjøre ligesaa, da er det latterligt.

Det er da nu min Agt af Fortællingen om Abraham i Form af Problemata at uddrage det Dialektiske, der ligger i den, for at see, hvilket uhyre Paradox Troen er, et Paradox, der formaaer at gjøre et Mord til en hellig og gudvelbehagelig Handling, et Paradox, der giver Abraham Isaak igjen, hvilket ingen Tænkning kan bemærte sig, fordi Troen netop begynder der, hvor Tænkningen hører op.

Problema I

Gives der en teleologisk Suspension af det Ethiske?

Det Ethiske er som saadant det Almene, og som det Almene Det, der er gjeldende for Enhver, hvilket fra en anden Side lader sig udtrykke saaledes, at det er gjeldende i ethvert Øieblik. Det hviler immanent i sig selv, har Intet uden for sig, der er dets τέλος, men er selv τέλος for Alt, hvad det har udenfor sig, og naar det Ethiske har optaget dette i sig, da kommer det ikke videre. Umiddelbar sandselig og sjælelig bestemt er den Enkelte den Enkelte, der i det Almene har sit τέλος, og dette er hans ethiske Opgave, bestandig at udtrykke sig selv i dette, at ophæve sin Enkelthed for at blive det Almene. Saasnart den Enkelte vil gjøre sig gjeldende i sin Enkelthed ligeoverfor det Almene, da synder han, og kan kun ved at anerkjende dette atter forsonse sig med det Almene. Hver Gang den Enkelte, efterat have været traadt ind i det Almene, føler en Tilskyndelse til at gjøre sig gjeldende som den Enkelte, da er han i Anfægtelse, af hvilken han kun arbejder sig ud, ved angrende at opgive sig selv som den Enkelte i det Almene. Er dette det Høieste, der lader sig sige om Mennesket og om hans Tilværelse, saa har det Ethiske samme Beskaffenhed som et Menneskes evige Salighed, hvilken i al Evighed og i hvert Øieblik er hans τέλος, da det vilde være en Modsigelse, at den skulde kunne opgives (∴ teleologisk suspenderes) da den, saasnart den suspenderes, forskjærtset, medens hvad der suspenderes ikke er forskjærtset, men netop bevaret i det Høiere, der er dets τέλος.

Forholder det sig saaledes, da har Hegel Ret, naar han lader Mennesket i det Gode og Samvittigheden kun være bestemt som den Enkelte, han har Ret i at betragte denne Bestemmethed som en »moralisk Form af det Onde« (cfr. især Retsphilosophien) hvilken skal ophæves i det Sædeliges Teleologi, saaledes at den Enkelte, der forbliver i hiint Stadium, enten synder eller ligger i Anfægtelse. Hvad Hegel derimod ikke har Ret i, er at tale om Troen, Uret i ikke høit og lydeligt at protestere mod, at Abraham nyder Hæder og Ære som en Troens Fader, medens han burde hjemvises og udvises som en Morder.

Troen er nemlig dette Paradox, at den Enkelte er høiere end det Almene, dog vel at mærke saaledes, at Bevægelsen gjentager sig, at han altsaa, efterat have været i det Almene, nu som den Enkelte isolerer sig som høiere end det Almene. Dersom dette ikke er Troen, saa er Abraham tabt, saa har Troen aldrig været til i Verden, netop fordi den altid har været til. Thi hvis det Ethiske ∴ det Sædelige er det Høieste, og der intet Incommensurabelt bliver tilbage i Mennesket paa anden Maade, end at dette Incommensurable er det Onde ∴ det Enkelte, der skal udtrykkes i det Almene, saa behøver man ikke andre Kategorier end hvad den græske Philosophi havde, eller hvad der ved en consequent Tænkning lader sig uddrage af disse. Dette burde Hegel ikke have lagt Skjul paa; thi han har dog havt græske Studier.

Man hører ikke sjældent Mænd, der, i Mangel af at fortabe sig i Studier, fordybe sig i Phraser, fortælle, at der over den christelige Verden skinner et Lys, medens der ruger et Mørke over Hedenskabet. Denne Tale har altid forekommet mig besynderlig, da endnu enhver grundigere Tænkner, enhver alvorligere Kunstner foryrer sig ved det græske Folks evige Ungdom. Et saadant Udsagn lader sig forklare af, at man ikke veed hvad man skal sige, men kun, at man skal sige Noget. Det er i sin Orden, at man siger, at Hedenskabet ikke havde Troen, men naar man derved skal have sagt Noget, da maa man være lidt mere paa det Rene om, hvad man forstaaer ved Troen, da man ellers synker tilbage i saadanne Phraser. At forklare hele Tilværelsen, Troen med, uden at have en Forestilling om hvad Troen er, er let, og den calculerer ikke slettest i Livet, der regner paa Beundring, naar han har en saadan Forklaring; thi det er som Boileau siger: un sot trouve toujours un plus sot, qui l'admire.

Troen er netop dette Paradox, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, er berettiget ligeoverfor dette, ikke subordineret, men overordnet, dog vel at mærke saaledes, at det er den Enkelte, der efter at have været som den Enkelte det Almene underordnet, nu gennem det Almene bliver den Enkelte, der som den Enkelte er det overordnet; at den Enkelte som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute. Dette Standpunkt lader sig ikke mediere; thi al Mediation skeer netop i Kraft af det Almene; det er og bliver i al Evighed et Paradox, utilgængeligt for Tænkningen. Og dog er Troen dette Paradox eller ogsaa (dette er de Conseqventser, som jeg vil bede Læseren have in mente paa ethvert Punkt, om det end vilde blive mig for vidtløftigt overalt at nedskrive dem) eller ogsaa har der aldrig været Tro til, netop fordi den altid har været, eller ogsaa er Abraham tabt.

At dette Paradox for den Enkelte let kan forvexles med en Anfægtelse, er vel sandt, men derfor bør man ikke skjule det. At Manges hele Bygning kan være saaledes, at det støder dem fra sig, er vel sandt; men derfor bør man ikke gjøre Troen til noget Andet, for ogsaa at kunne have den, men hellere tilstaae, at man ikke har den, medens de, der have Troen, burde være betænkte paa, at opstille nogle Kjendetegn, at man kunde adskille Paradoxet fra en Anfægtelse.

Fortællingen om Abraham indeholder nu en saadan teleologisk Suspension af det Ethiske. Det har ikke manglet paa skarpsindige Hoveder og grundige Forskere, der have fundet Analogier til den. Deres Viisdom løber ud paa den skjønnede Sætning, at i Grunden er Alt det Samme. Naar man vil see lidt nærmere til, tvivler jeg meget paa, at man i den ganske Verden skal finde en eneste Analogi, undtagen en senere, hvilket Intet beviser, naar det staaer fast, at Abraham repræsenterer Troen, og at den normalt er udtrykt i ham, hvis Liv ikke blot er det mest Paradoxe, der lader sig tænke, men saa paradox, at det slet ikke lader sig tænke. Han handler i Kraft af det Absurde; thi det er netop det Absurde, at han som den Enkelte er høiere end det Almene. Dette Paradox lader sig ikke mediere; thi saasomt han begynder derpaa, da maa han tilstaae, at han var i en Anfægtelse, og naar saa er, kommer han aldrig til at ofre Isaak, eller hvis han har offret Isaak, da maa han angrende vende tilbage til det Almene. I Kraft af det Absurde faaer han Isaak igjen. Abraham er derfor i intet Øieblik en tragisk Helt, men noget ganske Andet, enten en Morder eller en Troende. Den Mellembestemmelse, der frelser den tragiske Helt, har Abraham ikke. Derfor er det, at jeg kan forstaae en tragisk Helt, men ikke forstaae Abraham, om jeg end i en vis afsindig Forstand beundrer ham mere end alle Andre.

Abrahams Forhold til Isaak er ethisk udtrykt ganske simpelt dette, at Faderen skal elske Sønnen høiere end sig selv. Dog det Ethiske har indenfor sit eget Omfang adskillige Gradationer; vi ville see, om der i denne Fortælling findes noget saadant høiere Udtryk for det Ethiske, der ethisk kan forklare hans Adfærd, ethisk berettigede ham til at suspendere den ethiske Forpligtelse mod Sønnen, uden dog derfor at bevæge sig ud over det Ethiskes Teleologi.

Naar et Foretagende, der er et heelt Folks Bekymring, forhindres, naar en saadan Bedrift standses ved Himlens Unaade, naar den vrede Guddom sender et Blikstille, der spotter alle Anstrængelser, naar Spaamanden fuldkommer sin tunge Gjerning og forkynder, at Guden fordrer en ung Pige som Offer – da skal Faderen heltemodigen bringe dette Offer. Høimodig skal han dølgge sin Smerte, om han end kunde ønske, han var »den ringe Mand, der tør græde,« ikke Kongen, der maa handle kongeligt. Og trænger Smerten end eensomt ind i hans Bryst, har han kun 3 Medvidere i Folket, snart skal det hele Folk være Medvidere i hans Smerte, men ogsaa Medvidere i hans Daad, at han for det Heles Vel vilde ofre hende, Datteren, den unge deilige Pige. O Barm! o fagre Kinder, lysegule Haar (v. 687.). Og Datteren skal røre ham ved sine Taarer, og Faderen skal vende sit Ansigt bort, men Helten skal løfte Kniven. – Naar da Efterretningen derom naaer det fædrene Hjem, da skal Grækenlands skjønnede Piger rødme af Begeistring, og hvis Datteren var Brud, da skal den Trolovede ikke vredes, men være stolt af at deeltage i Faderens Daad, fordi Pigen tilhørte ham ømmere end hun tilhørte Faderen.

Naar den kjække Dommer, der frelste Israel i Nødens Stund, i eet Aandedrag binder Gud og sig selv ved det samme Løfte, da skal han heltemodigen forvandle den unge Piges Jubel, den elskede Datters Glæde til Sorg, og hele Israel skal sørge med hende over hendes jomfruelige Ungdom; men enhver fribaaren Mand skal forstaae, enhver behjertet Qvinde beundre Jephtah, og enhver Jomfru i Israel skal ønske at handle som hans Datter; thi hvad hjalp det, at Jephtah seirede ved sit Løfte, naar han ikke holdt det, skulde da Seiren ikke atter tages fra Folket?

Naar en Søn forglemmer sin Pligt, naar Staten betroer Faderen Dommersværdet, naar Lovene kræve Straffen af Faderens Haand, da skal Faderen heltemodigen glemme, at den Skyldige er hans Søn, han skal høimodigen skjule sin Smerte, men der skal ikke være en Eneste i Folket, end ikke Sønnen, uden at han beundrer Faderen, og hver Gang Roms Love blive fortolkede, skal det mindes, at Mangen fortolkede dem lærdere, men Ingen herligere end Brutus.

Hvis derimod Agamemnon, medens en gunstig Vind fører Flaaden for fulde Segl til sit Maal, vilde have afsendt hiint Bud, der hentede Iphigenia, for at ofre hende; hvis Jephtah, uden at være bunden ved noget Løfte, der afgjorde Folkets Skjebne, vilde have sagt til Datteren: sørg nu i to Maaneder over Din korte Ungdom, da vil jeg ofre Dig; hvis Brutus havde havt en retfærdig Søn, og dog vilde have kaldt ad Lictorerne for at henrette ham – hvo skulde da have forstaaet dem? Hvis disse tre Mænd paa det Spørgsmaal, hvorfor de gjorde det, havde svaret: det er en Prøvelse, i hvilken vi forsøges, skulde man da have forstaaet dem bedre?

Naar Agamemnon, Jephtah, Brutus i det afgjørende Øieblik heltemodigen overvinder Smerten, heltemodigen har tabt det Elskede og blot skal fuldkomme Gjerningen i det Ydre, da skal der aldrig være en adelig Sjæl i Verden, uden at han har Medlidenhedens Taarer for deres Smerte, Beundringens for deres Daad. Hvis derimod disse tre Mænd i det afgjørende Øieblik til det Heltemod, med hvilket de bar Smerten, vilde føie det lille Ord: det skeer dog ikke – hvo skulde da forstaae dem? Hvis de som en Forklaring tilføiede: det troe vi i Kraft af det Absurde, hvo skulde da bedre forstaae dem, thi hvo skulde ikke let forstaae, at det

var absurdt, men hvo skulde forstaae, at man saa kunde troe det?

Forskjellen mellem den tragiske Helt og Abraham er let iøinefaldende. Den tragiske Helt bliver endnu indenfor det Ethiske. Han lader et Udtryk af det Ethiske have sit τέλος i et høiere Udtryk af det Ethiske, han nedsætter det ethiske Forhold mellem Fader og Søn eller Datter og Fader til en Følelse, der har sin Dialektik i sit Forhold til Sædelighedens Idee. Der kan da ikke her være Tale om en teleologisk Suspension af selve det Ethiske.

Med Abraham forholder det sig anderledes. Han overskred ved sin Gjerning hele det Ethiske, og havde et høiere τέλος udenfor, i Forhold til hvilket han suspendede dette. Thi jeg gad dog nok vide, hvorledes man vil bringe Abrahams Gjerning i Forhold til det Almene, om der lader sig opdage nogensomhelst anden Berøring mellem det, Abraham gjorde, og det Almene end den, at Abraham overtraadte det. Det er ikke for at frelse et Folk, ikke for at hævde Statens Idee, at Abraham gjør det, ikke for at forsone vrede Guder. Kunde der være Tale om, at Guddommen var vred, da var han jo kun vred paa Abraham, og Abrahams hele Gjerning staaer i intet Forhold til det Almene, er et reent privat Foretagende. Medens derfor den tragiske Helt er stor ved sin sædelige Dyd, er Abraham stor ved en reen personlig Dyd. Der er intet høiere Udtryk for det Ethiske i Abrahams Liv, end dette, at Faderen skal elske Sønnen. Det Ethiske i Betydning af det Sædelige kan der slet ikke være Tale om. Forsaavidt det Almene var tilstede, var det jo krypt i Isaak, skjult saa at sige i Isaaks Lænd, og maatte da raabe med Isaaks Mund: Gjør det ikke, Du tilintetgør Alt.

Hvorfor gjør Abraham det da? For Guds Skyld og aldeles identisk hermed for sin egen Skyld. For Guds Skyld gjør han det, fordi Gud fordrer dette Bevis paa hans Tro, for sin egen Skyld gjør han det, at han kan føre Beviset. Eenheden heraf er aldeles rigtigt udtrykt i det Ord, hvormed man altid har betegnet dette Forhold: det er en Prøvelse, en Fristelse. En Fristelse; men hvad vil dette sige? Det, der ellers frister et Menneske, er jo det, der vil holde ham tilbage fra at gjøre sin Pligt, men her er Fristelsen selve det Ethiske, der vil holde ham tilbage fra at gjøre Guds Villie. Men hvad er da Pligten? Pligten er jo netop Udtrykket for Guds Villie.

Her viser Nødvendigheden sig af en ny Kategori for at forstaae Abraham. Et saadant Forhold til Guddommen kjender Hedenskabet ikke. Den tragiske Helt træder ikke i noget privat Forhold til Guddommen, men det Ethiske er det Guddommelige, og derfor lader det Paradoxe deri sig mediere i det Almene.

Abraham kan ikke medieres, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes: han kan ikke tale. Saasnart jeg taler, udtrykker jeg det Almene, og naar jeg ikke gjør det, saa kan Ingen forstaae mig. Saasnart da Abraham vil udtrykke sig i det Almene, saa maa han sige, at hans Situation er en Anfægtelse, thi han har intet høiere Udtryk af det Almene, der staaer over det Almene, han overtræder.

Medens derfor Abraham vækker min Beundring, forfærder han mig tillige. Den, der fornægter sig selv og opoffrer sig for Pligten, han opgiver det Endelige for at gribe det Uendelige, han er sikker nok; den tragiske Helt opgiver det Visse for det endnu Vissere, og Betragterens Øie hviler trygt paa ham. Men den, der opgiver det Almene for at gribe noget endnu Høiere, der ikke er det Almene, hvad gjør han? Er det muligt, at dette kan være andet end en Anfægtelse? Og hvis det er muligt, men den Enkelte da greb fejl, hvad Frelse er der for ham? Han lider den tragiske Helts hele Smerte, han tilintetgør sin Glæde i Verden, han forsager Alt, og maaskee tilspærrer han sig i samme Øieblik den ophøiede Glæde, der var ham saa dyrebar, at han vilde kjøbe den for enhver Priis. Ham kan Betragteren slet ikke forstaae, ei heller trygt lade sit Øie hvile paa ham. Maaskee lader det sig slet ikke gjøre, hvad den Troende intenderer, da det jo er utænkeligt. Eller om det lod sig gjøre, hvis den Enkelte havde misforstaaet Guddommen, hvad Frelse var da for ham? Den tragiske Helt han behøver Taarer og han fordrer Taarer, og hvor var det misundelige Øie, der var saa ufrugtbart, at det ikke kunde græde med Agamemnon, men hvor var den, hvis Sjæl var saa forvildet, at han formastede sig til at græde over Abraham. Den tragiske Helt fuldkommer sin Gjerning i et bestemt Tidsmoment, men i Tidernes Løb gjør han, hvad der ikke er Mindre, han besøger den, hvis Sjæl er ompspændt af Sorg, hvis Bryst ikke kan faae Luft for qualte Sukke, hvis Tanker hænge betyngede over ham, svangre med Taarer, han viser sig for ham, han hæver Sorgens Trolddom, han løsner Snørelivet, han aflokker Taaren, idet den Lidende glemmer sine Lidelser i hans. Abraham kan man ikke græde over. Man nærmer sig ham med en horror religiosus, som Israel nærmede sig Sinai-Bjerget. – Hvis da den eensomme Mand, der bestiger Morijabjerget, der med sin Spidse rager himmelhøit over Aulis's Sletter, hvis han ikke er en Søvngænger, der gaer trygt over Afgrunden, medens den, der staaer ved Bjergets Fod og seer derpaa, skjælver af Angst, af Ærbødighed og Forfærdelse ikke engang tør kalde paa ham, hvis han bliver forstyrret i sig selv, hvis han havde taget Feil! – Tak! atter Tak! være en Mand, der rækker den, hvem Livets Sorger overfaldt og lode nøgen tilbage, rækker ham Udtrykket, Ordets Blad, hvormed han kan skjule sin Elendighed; Tak være Dig, store Shakespeare, Du som kan sige Alt, Alt, Alt netop som det er – og dog hvorfor udtalte Du aldrig denne Qval? forbeholdt Du den maaskee for Dig selv? som den Elskede, hvis Navn man end ikke kan taale at Verden nævner; thi en Digter kjøber denne Ordets Magt til at udsige alle Andres tunge Hemmeligheder for en lille Hemmelighed, han ikke kan udsige, og en Digter er ikke en Apostel, han uddriver kun Djævlene ved Djævelens Magt.

Men naar nu det Ethiske saaledes teleologisk er suspendedet, hvorledes existerer da den Enkelte, i hvem det er suspendedet? Han existerer som den Enkelte i Modsætning til det Almene. Synder han da? thi dette er

Syndens Form, seet i Ideen, saaledes, at om Barnet end ikke synder, fordi det ikke er sig sin Existents bevidst som saadan, saa er dets Existents dog seet i Ideen Synd, og det Ethiske kræver sig selv af det i ethvert Øieblik. Vil man negte, at denne Form lader sig gjentage saaledes, at den ikke er Synd, saa er Dommen fældet over Abraham. Hvorledes existerede da Abraham? Han troede. Dette er det Paradox, ved hvilket han bliver paa Spidsen, hvilket han ikke kan gjøre tydeligt for nogen Anden, thi Paradoxet er, at han som den Enkelte sætter sig i et absolut Forhold til det Absolute. Er han berettiget? Hans Berettigelse er igjen det Paradoxe; thi dersom han er det, er han det ikke i Kraft af at være noget Almeent, men i Kraft af at være den Enkelte.

Hvorledes forvisser da den Enkelte sig om, at han er berettiget? Det er nemt nok at nivellere hele Tilværelsen paa Statens Idee eller paa en Samfunds Idee. Gjør man det, saa kan man ogsaa let nok mediere; thi da kommer man slet ikke til Paradoxet, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, hvilket jeg ogsaa betegnende kan udtrykke i en Sætning af Pythagoras, at det ulige Tal er fuldkommere end det lige Tal. Forsaavidt man leilighedsviis i vor Tid hører et Svar i Retning af Paradoxet, da lyder det gjerne saaledes: det bedømmer man efter Udfaldet. En Helt, der er bleven sin Samtids *σκανδαλον*, i Bevidsthed af, at han er et Paradox, der ikke kan gjøre sig forstaaelig, tilraaber trøstigt Samtiden: Udfaldet skal vel bevise, at jeg var berettiget. I vor Tid hører man sjældnere dette Raab; thi som den ikke frembringer Helte, hvilket er dens Brøst, saa har den det Gode, at den ogsaa frembringer faa Karrikaturer. Naar man da i vor Tid hører disse Ord: det skal bedømmes efter Udfaldet, saa er man strax klar over, hvem man har den Ære at tale med. De, der tale saaledes, er et talrigt Folkefærd, som jeg med eet fælleds Navn vil kalde Docenterne. De leve i deres Tanker betryggede i Tilværelsen, de have en *fast* Stilling og *sikkre* Udsigter i en velorganiseret Stat, de have Aarhundreder, eller vel endog Aartusinder mellem sig og Tilværelsens Rystelser, de frygte ikke for, at Sligt kan gjentages, hvad vilde ogsaa Politiet og Bladene sige? Deres Gjerning i Livet er at bedømme de store Mænd, og bedømme dem efter Udfaldet. En saadan Adfærd mod det Store røber en besynderlig Blanding af Hovmod og Elendighed, Hovmod, fordi man mener sig kaldet til at bedømme, Elendighed, fordi man ikke føler sit Liv end ikke i fjerneste Maade beslægtet med de Stores. Enhver, der er blot en Smule *erectioris ingenii*, han er dog ikke bleven et aldeles koldt og klamt Bløddyr, og idet han nærmer sig det Store, da kan det aldrig gaae ham af Sinde, at det siden Verdens Skabelse har været Skik og Brug, at Udfaldet kommer sidst, og at man, naar man i Sandhed skal lære noget af det Store, netop maa være opmærksom paa Begyndelsen. Dersom den, der skal handle, vil bedømme sig selv efter Udfaldet, saa kommer han aldrig til at begynde. Om da Udfaldet end kan glæde hele Verden, Helten kan det ikke hjælpe; thi Udfaldet fik han først at vide, da det Hele var forbi, og derved blev han ikke Helt, men han var det derved, at han begyndte.

Desuden er Udfaldet (forsaavidt det er Endelighedens Svar paa det uendelige Spørgsmaal) i sin Dialektik aldeles ueensartet med Heltens Existents. Eller skal det kunne bevise, at Abraham var berettiget til at forholde sig som den Enkelte til det Almene, at han ved et *Vidunder* fik Isaak? Hvis Abraham virkelig havde offret Isaak, skulde han derfor have været mindre berettiget?

Men Udfaldet er man nysgjerrig efter, som efter Udfaldet paa en Bog; Angsten, Nøden, Paradoxet vil man ikke vide Noget af. Udfaldet lefler man æsthetisk med; det kommer ligesaa uventet men ogsaa ligesaa let som en Gevinst i Lotteriet; og naar man har hørt Udfaldet, da har man opbygget sig. Og dog er ingen Tempelraner, der arbejder i Bolt og Jern, saa nedrig en Forbryder, som den, der saaledes plyndrer det Hellige, og dog er Judas, der solgte sin Herre for 30 Secler, ikke foragteligere end den, der saaledes sælger det Store.

Det er min Sjæl imod, at tale umenneskeligt om det Store, at lade det dæmre i en uhyre Afstand i ubestemt Skikkelse, at lade det være Stort, uden at dog det Menneskelige deri kommer frem, hvorved det da ophører at være Stort; thi ikke hvad der hænder mig, gjør mig stor, men hvad jeg gjør, og der er dog vel Ingen, der mener, at en Mand blev stor, fordi han vandt den store Gevinst i Lotteriet. Om et Menneske blev født i ringe Kaar, jeg fordrer dog af ham, at han ikke skal være saa umenneskelig mod sig selv, at han ikke skulde kunne tænke Kongens Borg uden paa Afstand og ubestemt drømme om dens Storhed, og paa eengang ville ophøje den og ophæve den derved, at han paa en nedrig Maade ophøiede den; jeg fordrer af ham, at han skal være Menneske nok til tillidsfuld og værdig at træde frem ogsaa der. Han skal ikke være Umenneske nok til uforkammet at ville krænke Alt, ved lige fra Gaden at ville storme ind i Kongens Sale, derved taber han mere end Kongen; tvertimod han skal finde en Glæde i at iagttage ethvert Sømmelighedens Bud med glad og tillidsfuldt Sværmeri, som netop vil gjøre ham frimodig. Dette er kun et Billede; thi hiin Forskjel er kun et saare ufuldkomment Udtryk for Aandens Afstand. Jeg fordrer af ethvert Menneske, at han ikke skal tænke umenneskeligt nok om sig selv, til at han ikke tør træde ind i hine Palladser, hvor ikke blot Mindet om de Udvalgte boer, men hvor de selv boe. Han skal ikke uforkammet trænge sig frem og paadutte dem sit Slægtskab, han skal være salig for hver Gang han bøier sig for dem, men han skal være frimodig og tillidsfuld og altid være noget mere end en Gangkone; thi vil han ikke være mere, da kommer han aldrig derind. Og det, der skal hjælpe ham, er netop Angsten og Nøden, hvori de Store blive forsøgte, thi ellers vilde disse, hvis han har en Smule Marv i sig, blot vække hans retfærdige Misundelse. Og hvad der kun kan være stort paa Afstand, hvad man ved Hjælp af tomme og udhulede Phraser vil gjøre til noget Stort, det tilintetgjør man selv.

Hvo var stor i Verden som hiin benaadede Qvinde, Guds Moder, Jomfru Maria? Og dog hvorledes taler man

derom? At hun var den Benaadede blandt Qvinder gjør hende ikke stor, og dersom det ikke traf sig saa besynderligt, at de, der høre, kunne tænke ligesaa umenneskeligt som de, der tale, saa maatte vel enhver ung Pige spørge, hvorfor blev ikke ogsaa jeg den Benaadede? og hvis jeg ikke havde Andet at sige, da skulde jeg slet ikke afvise et saadant Spørgsmaal som dumt; thi ligeoverfor en Begunstigelse, abstract seet, er ethvert Menneske lige berettiget. Man udelader Nøden, Angsten, Paradoxet. Min Tanke er reen trods Nogens, og den, der kan tænke Sligt, hans Tanke bliver nok reen, og han har ogsaa det Rædsomme at vente, hvis det ikke er saa; thi den, der engang har faaet disse Billeder frem, han kan ikke blive af med dem igjen, og synder han mod dem, da hævnne de sig forfærdeligt ved stille Vrede, forfærdeligere end 10 glubende Recensenters Høirøstethed. Vel fødte Maria Barnet vidunderligt, men det gik hende dog paa Qvindens Viis, og denne Tid den er Angstens, Nødens og Paradoxets. Engelen var vel en tjenende Aand, men han var ikke en tjenstvillig Aand, der gik til de andre unge Piger i Israel og sagde: foragter ikke Maria, hende hændes det Overordentlige. Men Engelen kom kun til Maria, og Ingen kunde forstaae hende. Hvilken Qvinde blev dog krænkert som Maria, og er det ikke ogsaa her sandt, at den, hvem Gud velsigner, forbander han i samme Aandedrag? Dette er Aandens Opfattelse af Maria, og hun er ingenlunde, hvad der oprører mig at sige, men endnu mere, at man tankeløst og leflende har opfattet hende saaledes, hun er ingenlunde en Dame, der sidder paa Stads og leger med et Gudebarn. Naar hun da desuagtet sagde: see jeg er en Herrens Tjenerinde, saa er hun stor, og jeg tænker, det skal ikke falde vanskeligt at forklare, hvorfor hun blev Guds Moder. Hun behøver ingen verdslig Beundring, ligesaa lidet som Abraham behøver Taarer, thi hun var ikke Heltinde, og han ikke Helt, men begge bleve de ingenlunde større end disse, ved at være fritagne for Nøden og Qvalen og Paradoxet, men bleve det ved disse.

Det er stort, naar Digteren, idet han stiller sin tragiske Helt frem for Menneskenes Beundring, at han da tør sige: Græder over ham, thi han fortjener det; thi det er Stort at fortjene deres Taarer, der fortjene at udgyde Taarer; det er Stort, at Digteren tør holde Mængden i Ave, tør tugte Menneskene, at Enhver prøver sig selv, om han er værdig til at græde over Helten, thi Flæbernes Spildevand er en Nedværdigelse af det Hellige. – Dog større end Alt dette er det, at Troens Ridder tør sige endog til det ædle Menneske, der vil græde over ham: græd ikke over mig, men græd over Dig selv.

Man bliver rørt, man søger tilbage i hine skønne Tider, søde kjelne Længsler føre Een til Ønskets Maal, at see Christus vandre om i det forjættede Land. Man glemmer Angesten, Nøden, Paradoxet. Var det saa let en Sag ikke at tage fejl? Var det ikke Forfærdeligt, at dette Menneske, der gik mellem de Andre, at han var Gud, var det ikke forfærdeligt at sidde tilbords med ham? Var det saa let en Sag at blive en Apostel? Men Udfaldet, 18 Aarhundreder, det hjælper, det hjælper til dette lumpne Bedrag, hvormed man bedrager sig selv og Andre. Jeg føler ikke Mod til at ønske at være Samtidig med saadanne Begivenheder, men derfor dømmes jeg ikke strængt om dem, der toge fejl, ikke ringe om dem, der saae det Rette.

Dog jeg vender tilbage til Abraham. I den Tid før Udfaldet var Abraham enten i hvert Minut en Morder, eller vi staae ved det Paradox, der er høiere end alle Mediationer.

Abrahams Historie indeholder da en teleologisk Suspension af det Ethiske. Han er som den Enkelte bleven høiere end det Almene. Dette er Paradoxet, som ikke lader sig mediere. Det er ligesaa uforklarligt, hvorledes han kom ind i det, som det er uforklarligt, hvorledes han bliver i det. Forholder det sig ikke saaledes med Abraham, da er han end ikke en tragisk Helt, men en Morder. At ville vedblive at kalde ham Troens Fader, at tale derom til Mennesker, som ikke bekymre sig om Andet end om Ord, er tankeløst. En tragisk Helt kan et Menneske blive ved egne Kræfter, men Troens Ridder ikke. Naar et Menneske tiltræder den tragiske Helts i en vis Forstand tunge Vei, da skal Mange kunne raade ham; den, der gaaer Troens trange Vei, ham kan Ingen raade, Ingen forstaae. Troen er et Vidunder, og dog er intet Menneske udelukket derfra; thi det, hvori alt Menneskeliv enes, er i Lidenskab¹, og Troen er en Lidenskab.

1. Lessing har etsteds yttret noget Lignende fra et reent æsthetisk Standpunkt. Han vil egentlig paa det Sted vise, at Sorgen ogsaa kan give sig et vittigt Udtryk. Han anfører til den Ende en Replik i en bestemt Situation af den ulykkelige engelske Konge Edvard den Anden. I Modsætning dertil anfører han, efter Diderot, en Fortælling om en Bondekone og en Replik af hende. Nu vedbliver han: Auch das war Witz, und noch dazu Witz einer Bäuerin; aber die Umstände machten ihn unvermeidlich. Und folglich auch muß man die Entschuldigung der witzigen Ausdrücke des Schmerzes und der Betrübniß nicht darin suchen, daß die Person, welche sie sagt, eine vornehme, wohlgezogene, verständige, und auch sonst witzige Person sey; denn die Leidenschaften machen alle Menschen wieder gleich: sondern darin, daß wahrscheinlicher Weise ein jeder Mensch ohne Unterschied in den nämlichen Umständen das nämliche sagen würde. Den Gedanken der Bäuerin hätte eine Königin haben können und haben müssen: so wie das, was dort der König sagt, auch ein Bauer hätte sagen können und ohne Zweifel würde gesagt haben.

Cfr. *Sämtlich. W.* 30. B. p. 223.
(tilbage)

Problema II

Gives der en absolut Pligt mod Gud?

Det Ethiske er det Almene, og som saadant igjen det Guddommelige. Man har derfor Ret i at sige, at enhver Pligt i Grunden er Pligt mod Gud; men kan man ikke sige mere, da siger man tillige, at jeg egentlig ingen Pligt har mod Gud. Pligten bliver Pligt ved at henføres til Gud, men i Pligten selv træder jeg ikke i Forhold til Gud. Det er saaledes Pligt at elske sin Næste. Det er Pligt derved, at det henføres til Gud, men i Pligten træder jeg ikke i Forhold til Gud, men til den Næste, jeg elsker. Siger jeg da i denne Forbindelse, at det er min Pligt at elske Gud, da siger jeg egentlig kun en Tautologi, forsaavidt »Gud« her tages i en aldeles abstrakt Forstand som det Guddommelige ∴: det Almene ∴: Pligten. Menneskeslægtens hele Tilværelse afrunder sig da fuldkommen kugleformet i sig selv, og det Ethiske er paa eengang det Begrændsende og det Udfyldende. Gud bliver et usynligt, forsvindende Punkt, en afmægtig Tanke, hans Magt er kun i det Ethiske, der udfylder Tilværelsen. Forsaavidt da Een skulde vilde falde paa at ville elske Gud i nogen anden end den her angivne Betydning, da er han overspændt, han elsker et Phantom, der, hvis det blot havde saa megen Kraft, at det kunde tale, vilde sige til ham: jeg forlanger ikke din Kjærlighed, bliv kun hvor Du hører hjemme. Forsaavidt Een skulde falde paa at ville elske Gud anderledes, da bliver denne Kjærlighed mistænkelig ligesom den Kjærlighed, hvilken Rousseau omtaler, hvormed et Menneske elsker Kafferne istedenfor at elske sin Næste.

Dersom nu det her Udviklede forholder sig rigtigt, dersom der intet Incommensurabelt er i et Menneskeliv, men det Incommensurable der er, kun er det ved et Tilfælde, af hvilket Intet følger, forsaavidt Tilværelsen betragtes under Ideen, saa har Hegel Ret; men hvad han ikke har Ret i er, at tale om Troen eller at tillade, at Abraham ansees for dens Fader; thi ved det Andet har han afsagt Dommen baade over Abraham og over Troen. I den hegelske Philosophi er das Äußere (die Entäußerung) høiere end das Innere. Dette oplyses oftere ved et Exempel. Barnet er das Innere, Manden das Äußere; deraf kommer det, at Barnet netop er bestemt ved det Ydre, og omvendt Manden som das Äußere netop er bestemt ved das Innere. Troen derimod er dette Paradox, at Inderligheden er høiere end Yderligheden, eller for atter at erindre om et Udtryk i det Foregaaende, at det ulige Tal er høiere end det lige.

For den etiske Betragtning af Livet er det da den Enkeltes Opgave, at afføre sig selv Inderlighedens Bestemmelse og udtrykke denne i et Ydre. Hver Gang den Enkelte krymper sig derved, hver Gang han vil holde sig tilbage i eller smutte ned igjen i Inderlighedens Bestemmelse af Følelse, Stemning o. s. v., da forsynder han sig, da ligger han i en Anfægtelse. Troens Paradox er dette, at der er en Inderlighed, der er incommensurabel for det Ydre, en Inderlighed, der vel at mærke ikke er identisk med hiin første, men en ny Inderlighed. Dette maa ikke oversees. Den nyere Philosophi har tilladt sig uden videre istedenfor »Tro« at substituere det Umiddelbare. Naar man gjør det, da er det en Latterlighed at negte, at Troen har været til til alle Tider. Troen kommer nu paa den Maade i temmelig simpelt Compagni med Følelse, Stemning, Idiosynkrasi, vapeurs o. s. v. Forsaavidt kan Philosophien have Ret i, at man ikke bør blive staaende derved. Men der er Intet, der berettiger Philosophien til denne Sprogbrug. Foran for Troen gaaer en Uendelighedens Bevægelse, først da indtræder, nec opinat, i Kraft af det Absurde Troen. Dette kan jeg vel forstaae, uden derfor at paastaae, at jeg har Troen. Naar Troen ikke er Andet end hvad Philosophien udgiver den for, saa er allerede Socrates gaaet videre, langt videre, istedenfor at det er omvendt, at han ikke er kommen til den. Han har i intellectuel Henseende gjort Uendelighedens Bevægelse. Hans Uvidenhed er den uendelige Resignation. Denne Opgave er allerede en passende for menneskelige Kræfter, om man end i vor Tid forsmaaer den; men først naar den er gjort, først naar den Enkelte har udtømt sig selv i det Uendelige, først da er det Punkt kommet, da Troen kan bryde frem.

Troens Paradox er da dette, at den Enkelte er høiere end det Almene, at den Enkelte, for at erindre om en nu sjeldnere dogmatisk Distinction, bestemmer sit Forhold til det Almene ved sit Forhold til det Absolute, ikke sit Forhold til det Absolute ved sit Forhold til det Almene. Paradoxet kan ogsaa udtrykkes saaledes, at der er en absolut Pligt mod Gud; thi i dette Pligtforhold forholder den Enkelte som den Enkelte sig absolut til det Absolute. Naar det da i denne Forbindelse hedder, at det er Pligt at elske Gud, saa siges dermed noget Andet end i det Foregaaende; thi er denne Pligt absolut, saa er det Ethiske nedsat til det Relative. Heraf følger dog ikke, at dette skal tilintetgjøres, men det faaer et ganske andet Udtryk, det paradoxe Udtryk, saaledes at f. Ex. Kjærlighed til Gud kan bringe Troens Ridder til at give sin Kjærlighed til Næsten det modsatte Udtryk af hvad der etisk talt er Pligt.

Forholder det sig ikke saaledes, da har Troen ikke sin Plads i Tilværelsen, saa er Troen en Anfægtelse, og Abraham er tabt, da han gav efter for den.

Dette Paradox lader sig ikke mediere; thi det beroer netop paa, at den Enkelte kun er den Enkelte. Saasnaart denne Enkelte vil udtrykke sin absolute Pligt i det Almene, blive sig denne bevidst i dette, saa erkjender han sig selv at være i Anfægtelse, og kommer da, hvis han ellers gjør den Modstand, ikke til at opfylde den saa kaldte absolute Pligt, og hvis han ikke gjør det, da synder han, om hans Gjerning end realiter bliver det, der var hans absolute Pligt. Hvad skulde saaledes Abraham gjøre? Hvis han vilde sige til et andet Menneske: Isaak elsker jeg høiere end Alt i Verden, og derfor er det mig saa tungt at ofre ham, saa skulde vel den Anden have rystet paa Hovedet og sagt: hvorfor vil Du saa ofre ham; eller hvis den Anden havde været et fiffigt Hoved, da skulde han vel endog have gennemskuet Abraham, at han bar Følelser til Skue, som stode i en himmelskrigende Modsigelse til hans Gjerning.

I Fortællingen om Abraham finde vi et saadant Paradox. Hans Forhold til Isaak er ethisk udtrykt dette, at Faderen skal elske Sønnen. Dette ethiske Forhold nedsættes til det Relative i Modsætning til det absolute Forhold til Gud. Paa Spørgsmaalet hvorfor, har Abraham intet andet Svar, end at det er en Prøvelse, en Fristelse, hvilket, som ovenfor bemærket, er Eenheden af, at det er for Guds Skyld og for hans egen Skyld. Disse to Bestemmelser svare ogsaa til hinanden i Sprogbrug. Naar man saaledes seer et Menneske gjøre Noget, der ikke gaaer op i det Almene, saa siger man, det gjorde han nok neppe for Guds Skyld, og betegner derved, at han gjorde det for sin egen Skyld. Troens Paradox har tabt det Mellemliggende : det Almene. Den har paa den ene Side Udtrykket for den høieste Egoisme (at gjøre det Forfærdelige, den gjør, for sin egen Skyld); paa den anden Side Udtrykket for den absoluteste Hengivenhed, at gjøre det for Guds Skyld. Troen selv kan ikke medieres ind i det Almene; thi derved hæves den. Troen er dette Paradox, og den Enkelte kan aldeles ikke gjøre sig forstaaelig for Nogen. Man indbilder sig vel, at den Enkelte kan gjøre sig forstaaelig for en anden Enkelt, der er i samme Casus. En saadan Betragtning var utænkelig, hvis man ikke paa saa mange Maader i vor Tid søgte at snige sig lumskelig ind i det Store. Den ene Troens Ridder kan slet ikke hjælpe den anden. Enten bliver den Enkelte selv en Troens Ridder derved, at han tager Paradoxet paa sig, eller han bliver det aldrig. Compagniskab i disse Regioner er aldeles utænkeligt. Enhver nærmere Explication af hvad der skal forstaaes ved Isaak kan den Enkelte bestandig kun give sig selv. Og hvis man endog nok saa nøie kunde bestemme, almindeligt talt, hvad der skulde forstaaes ved Isaak (hvilket da forøvrigt vilde være den latterligste Selvmodsigtelse, at bringe den Enkelte, der netop staaer udenfor det Almene, ind under almindelige Bestemmelser, idet han skal handle netop som den Enkelte, der er udenfor det Almene) saa vil den Enkelte dog aldrig kunne forvise sig derom ved Andre, end ved sig selv som den Enkelte. Om derfor end et Menneske var feigt og ussel nok til at ville blive en Troens Ridder paa fremmed An- og Tilsvær, han bliver det dog ikke; thi kun den Enkelte bliver det som den Enkelte, og dette er det Store, som jeg vel kan forstaae uden at komme ind deri, da jeg mangler Mod; men dette er ogsaa det Forfærdelige, hvilket jeg endnu bedre kan fatte.

Der foredrages som bekjendt i Luc. XIV, 26 en mærkelig Lære om den absolute Pligt mod Gud: »dersom Nogen kommer til mig og ikke hader sin egen Fader, og sin Moder, og sin Hustrue, og sine Børn, og sine Brødre og sine Søstre, ja endog sin egen Sjæl, han kan ikke være min Discipel.« Dette er en haard Tale, hvo kan taale at høre paa den? Den høres desaarsag ogsaa meget sjældent. Dog denne Taushed er kun en Udflugt, som Intet hjælper. Den theologiske Studerende han faaer imidlertid at vide, at disse Ord forekomme i det nye Testamente, og i et eller andet exegetisk Hjælpemiddel finder han den Oplysning, at $\mu\epsilon\iota\omega\upsilon\upsilon$ paa dette og et Par andre Steder per $\mu\epsilon\iota\omega\upsilon\upsilon$ betyder: minus diligo, posthabeo, non colo, nihili facio. Forbindelsen, hvori disse Ord forekomme, synes dog ikke at bestyrke denne smagfulde Forklaring. I det næstfølgende Vers nemlig findes en Fortælling om, hvorledes Een, der vil opføre et Taarn, først gjør Overslag, om han er istand dertil, at man ikke bag efter skal lee ad ham. Denne Fortællings nøie Forbindelse med det citerede Vers synes netop at tyde paa, at Ordene skulle tages saa forfærdelige som muligt, for at Enhver maa prøve sig selv, om han kan opføre Bygningen.

Dersom hiin fromme og kjelne Exeget, der ved saaledes at prutte mener at smugle Christendommen ind i Verden, havde Lykke til at overbevise et Menneske om, at dette baade gramaticalsk, linguistisk og $\chi\alpha\tau'$ αναλογιαν var Meningen af hiint Sted, saa vil han, forhaabentlig, ogsaa have Lykke til i samme Øieblik at overbevise det samme Menneske om, at Christendommen er noget af det Erbarmeligste i Verden. Thi den Lære, der i et af sine mest lyriske Udbrud, hvor Bevidstheden om dens evige Gyldighed svulmer stærkest i den, ikke har andet at sige end et larmende Ord, der Intet betyder, men kun betegner, at man skal være mindre velvillig, mindre opmærksom, mere ligegyldig; den Lære, der i det Øieblik, da den gjør Mine til at ville sige det Forfærdelige, ender med at savle istedenfor at forfærde - den Lære er det vist ikke Umagen værd at reise sig for.

Ordene ere forfærdelige, dog troer jeg nok, man kan forstaae dem, uden at dog deraf følger, at den, der har forstaaet dem, derfor har Mod til at gjøre det. Saa redelig skal man dog være, at man vedgaaer hvad der staaer, at man tilstaaer, at det er det Store, om man end ikke selv har Mod dertil. Den, der bærer sig saaledes ad, han skal ikke udelukke sig selv fra Deelagtighed i den skjønnede Fortælling, thi den indeholder jo dog paa en Maade Trøst for den, der ikke havde Mod til at begynde paa Taarnets Opførelse. Men ærlig maa han være, og ikke forklare denne Mangel paa Mod som Ydmyghed, da den tvertimod er Stolthed, medens

Troens Mod er det eneste ydmyge Mod.

Man indseer nu let, at hvis der skal være Mening i Stedet, maa det forstaaes lige efter Ordene. Gud er den, der fordrer absolut Kjærlighed. Den, der nu, idet han fordrer et Menneskes Kjærlighed, vil mene, at denne tillige skal bevise sig derved, at han bliver lunken ved Alt, hvad ham ellers var kjært, han er ikke blot en Egoist, men han er tillige dum, og den, der vilde fordre en saadan Kjærlighed, han underskriver i samme Øieblik sin egen Dødsdom, forsaavidt han havde sit Liv i den attraaede Kjærlighed. En Mand fordrer saaledes, at hans Hustrue skal forlade Fader og Moder, men hvis han vilde ansee det for et Beviis paa hendes overordentlige Kjærlighed til ham, at hun for hans Skyld blev en lunken dvask Datter o. s. v., saa er han dummere end den Dummeste. Hvis han havde nogen Forestilling om, hvad Kjærlighed er, da vilde han ønske at opdage og deri see en Sikkerhed for, at hans Hustrue vilde elske ham som ingen Anden i Riget, hvis han opdagede, at hun som Datter og Søster var fuldkommen i Kjærlighed. Hvad man da hos et Menneske vilde ansee for et Tegn paa Egoisme og Dumhed, det skal man ved en Exegets Hjælp ansee for en værdig Forestilling om Guddommen.

Men hvorledes da hade dem? Jeg skal her ikke erindre om den menneskelige Distinction enten elske eller hade, ikke fordi jeg har saa meget imod den, thi den er dog lidenskabelig, men fordi den er egoistisk og passer ikke her. Betragter jeg derimod Opgaven som et Paradox, saa forstaaer jeg den : jeg forstaaer den saaledes, som man kan forstaae et Paradox. Den absolute Pligt kan da bringe til at gjøre, hvad Ethiken vilde forbyde, men den kan ingenlunde bringe Troens Ridder til at lade være at elske. Dette viser Abraham. I det Øieblik, han vil ofre Isaak, da er det ethiske Udtryk for hvad han gjør dette: han hader Isaak. Men dersom han virkelig hader Isaak, saa kan han være rolig for, at Gud ikke forlanger det af ham; thi Kain og Abraham ere ikke identiske. Isaak maa han elske af hele sin Sjæl; idet Gud fordrer ham, maa han elske ham, om mulig endnu høiere, og kun da kan han *offre* ham; thi denne Kjærlighed til Isaak er det jo, der ved sin paradoxe Modsætning til hans Kjærlighed til Gud gjør hans Gjerning til et Offer. Men dette er Nøden og Angesten i Paradoxet, at han, menneskeligt talt, aldeles ikke kan gjøre sig forstaaelig. Kun i det Øieblik, da hans Gjerning er i absolut Modsigelse med hans Følelse, kun da offerer han Isaak, men hans Gjernings Realitet er det, hvorved han tilhører det Almene, og der er og bliver han en Morder.

Stedet hos Lucas maa fremdeles forstaaes saaledes, at man indseer, at Troens Ridder ikke faaer nogetsomhelst høiere Udtryk af det Almene (som det Ethiske), hvori han kan frelse sig. Naar man saaledes lod Kirken kræve dette Offer af et Medlem i den, saa have vi kun en tragisk Helt. Kirkens Idee er nemlig ikke kvalitativ forskjellig fra Statens, saasnart den Enkelte ved en simpel Mediation kan komme ind i den, og saa snart den Enkelte er kommen ind i Paradoxet, kommer han ikke til Kirkens Idee; han kommer ikke ud af Paradoxet, men maa enten finde sin Salighed deri, eller sin Fortabelse. En saadan kirkelig Helt udtrykker i sin Gjerning det Almene, og der skal Ingen være i Kirken, end ikke hans Fader og Moder o. s. v. uden at de forstaae ham. Troens Ridder er han derimod ikke, og har ogsaa et andet Svar end Abrahams; han siger ikke, at det er en Prøvelse eller en Fristelse, hvori han forsøges.

Man afholder sig i Almindelighed fra at anføre saadanne Steder som det i Lucas. Man frygter for at slaee Menneskene løs, man frygter, at det Værste skal skee, naar først den Enkelte behager at gerere sig som den Enkelte. Fremdeles mener man, at det at existere som den Enkelte er det Letteste af Alt, og derfor skal man netop tvinge Folk til at blive det Almene. Jeg kan hverken dele hiin Frygt eller denne Mening, og det af samme Grund. Den, som har lært, at det at existere som den Enkelte er det Forfærdeligste af Alt, han skal ikke være bange for at sige, at det er det Største, men han skal ogsaa sige det saaledes, at hans Ord neppe bliver en Snare for en Forvildet, men snarere hjælper ham ind i det Almene, om hans Ord end skaffe lidt Plads for det Store. Den, der ikke tør nævne slige Steder, han tør heller ikke nævne Abraham, og det at mene, at det at existere som den Enkelte er nemt nok, indeholder en meget betænkelig indirecte Concession med Hensyn til sig selv; thi den, der virkelig har Agtelse for sig selv og Bekymring for sin Sjæl, han er forvisset om, at den, der lever under sit eget Opsyn ene i den ganske Verden, han lever mere strængt og indgetogent end en Pige i sit Jomfrubuur. At der kan være dem, der behøve Tvang, dem, der hvis de bleve satte paa fri Fod, vilde som ubændige Dyr tumle sig i selvisk Lyst, er vel sandt, men man skal netop vise, at man ikke hører til dem, derved, at man veed at tale med Angst og Bævelse, og tale skal man af Ærbødighed for det Store, at det ikke glemmes af Frygt for Skaden, der vel vil udeblive, naar der tales saaledes, at man veed, det er det Store, veed dets Rædsler, og uden dette veed man heller ei dets Storhed.

Lad os saa lidt nærmere overveie Nøden og Angesten i Troens Paradox. Den tragiske Helt resignerer paa sig selv for at udtrykke det Almene, Troens Ridder resignerer paa det Almene for at blive den Enkelte. Som sagt Alt beroer paa, hvorledes man er stillet. Den, som troer, at det er nemt nok at være den Enkelte, han kan altid være sikker paa, at han ikke er Troens Ridder; thi løse Fugle og landstrygende Genier de ere ikke Troens Mænd. Dennes Ridder derimod veed, at det er herligt at tilhøre det Almene. Han veed, at det er skjönt og velgjørende, at være den Enkelte, der oversætter sig selv i det Almene, den, der saa at sige selv besørger en reen og ziirlig og saavidt mulig feilfri Udgave af sig selv, læselig for Alle; han veed, at det er vederqvægende, at blive sig selv forstaaelig i det Almene, saaledes, at han forstaaer dette, og at enhver Enkelt, der forstaaer ham, igjen i ham forstaaer det Almene, og begge glæde sig ved det Almenes Tryghed. Han veed, det er skjönt at fødes som den Enkelte, der i det Almene har sit Hjem, sit venlige Blivested, der strax modtager ham med aabne Arme, naar han vil blive i det. Men han veed tillige, at der høiere end dette

snoer sig en eensom Vei, trang og steil; han veed, det er forfærdeligt, at fødes eensomt ud af det Almene, at gaae uden at møde en eneste Vandrer. Han veed meget godt, hvor han er, og hvorledes han forholder sig til Menneskene. Menneskeligt talt er han afsindig og kan ikke gjøre sig forstaaelig for Nogen. Og dog er det at være afsindig det mildeste Udtryk. Betragtes han ikke saaledes, da er han en Hykler, og jo høiere han stiger ad Veien, desto rædsommere en Hykler.

Troens Ridder veed, at det er begeistrende at opgive sig selv for det Almene, at der hører Mod dertil, men at der ogsaa er en Tryghed deri, netop fordi det er for det Almene; han veed, at det er herligt at blive forstaaet af enhver Ædel, og saaledes, at Betragteren selv forædles derved. Dette veed han, og han føler sig ligesom bunden, han kunde ønske, at det var denne Opgave, der var sat ham. Saaledes kunde Abraham vel af og til have ønsket, at Opgaven var at elske Isaak som det sig en Fader hør og bør, forstaaelig for Alle, uforglemmelig i Tiderne; han kunde ønske, at det var Opgaven at ofre Isaak for det Almene, at han kunde begeistre Fædre til berømmelig Daad – og han forfærdedes næsten ved Tanken om, at saadanne Ønsker for ham kun ere Anfægtelser, og maae behandles som saadanne; thi han veed, det er en eensom Vei, han betræder, og at han Intet udretter for det Almene, men selv kun forsøges og prøves. Eller hvad udrettede Abraham for det Almene? Lad mig tale menneskeligt derom, ret menneskeligt! Han bruger 70 Aar for at faae en Alderdoms Søn. Hvad Andre faae hurtigt nok og længe have Glæde af, det bruger han 70 Aar til; og hvorfor? fordi han prøves og fristes. Er det ikke Afsindighed! Men Abraham troede, og kun Sara vaklede og fik ham til at tage Hagar til Medhustru; men derfor maatte han ogsaa jage hende bort. Han faaer Isaak – da skal han atter prøves. Han vidste, det er herligt at udtrykke det Almene, herligt at leve med Isaak. Men det er ikke Opgaven. Han vidste, det er kongeligt at ofre en saadan Søn for det Almene, han selv skulde have fundet Hvile deri, og Alle skulde have hvilet berømmende i hans Daad, som Vokalen hviler i sit Hvilebogstav; men det er ikke Opgaven – han prøves. Hiin romerske Feldtherre, der er berømt ved sit Tilnavn Cunctator, han standsede Fjenden ved sin Nølen – men hvad er dog Abraham ikke for en Nøler i Sammenligning med ham – men han frelser ikke Staten. Dette er Indholdet af 130 Aar. Hvo kan holde det ud, skulde ikke hans Samtid, hvis der kunde være Tale om en saadan, sige: »det er en evig Nølen med Abraham; endelig fik han en Søn, det varede længe nok, saa vil han ofre ham – er han ikke sindssvag? Og kunde han endda forklare, hvorfor han vil det, men altid er det en Prøvelse.« Mere kunde Abraham heller ikke forklare; thi hans Liv er som en Bog, der er lagt under guddommeligt Beslag, og som ikke bliver publici juris.

Dette er det Forfærdelige. Den, som ikke seer dette, han kan altid være sikker paa, at han ikke er nogen Troens Ridder, men den, som seer det, han skal ikke ville negte, at selv den mest forsøgte tragiske Helt han gaaer som i en Dands i Sammenligning med Troens Ridder, der kun kommer langsomt og krybende frem. Og naar han har indseet dette og forvisset sig om, at han ikke har Mod til at forstaae det, da skal han vel ane den vidunderlige Herlighed, som hiin Ridder opnaaer, at han bliver Guds Fortrolige, Herrens Ven, at jeg skal tale ret menneskeligt, at han siger Du til Gud i Himlene, medens selv den tragiske Helt kun tiltaler ham i 3^{die} Person.

Den tragiske Helt er snart færdig, og har snart udstridt, han gjør den uendelige Bevægelse og er nu betrygget i det Almene. Troens Ridder derimod holdes søvnløs; thi han prøves bestandig, og i ethvert Øieblik er der en Mulighed af at kunne vende angrende tilbage til det Almene, og denne Mulighed kan ligesaa godt være en Anfægtelse som Sandhed. Oplysning derom kan han ikke hente hos noget Menneske; thi saa er han udenfor Paradoxet.

Troens Ridder har da først og fremmest Lidenskab til i et eneste Moment at concentrere hele det Ethiske, han bryder, at han kan give sig selv den Forvisning, at han virkelig elsker Isaak af sin ganske Sjæl¹. Kan han ikke det, saa ligger han i Anfægtelse. Dernæst har han Lidenskab til i et Nu at tage hele denne Forvisning frem, og det saaledes, at den er ligesaa fuldgyldig som i det første Øieblik. Kan han ikke det, saa kommer han ikke af Stedet; thi saa maa han bestandig begynde forfra. Den tragiske Helt koncentrerer ogsaa det Ethiske, han teleologisk gik ud over, i eet Moment, men han har i denne Henseende Tilhold i det Almene. Troens Ridder har kun ene og alene sig selv, og deri ligger det Forfærdelige. De fleste Mennesker leve i en ethisk Forpligtelse saaledes, at de lade hver Dag have sin Sorg, men de komme da heller aldrig til denne lidenskabelige Concentration, denne energiske Bevidsthed. Til at faae denne kan i en vis Forstand det Almene være den tragiske Helt behjælpeligt, men Troens Ridder er ene om Alt. Den tragiske Helt gjør det og finder Hvile i det Almene, Troens Ridder holdes bestandig i Spænding. Agamemnon opgiver Iphigenia og har derved fundet Hvile i det Almene, skrider nu til at ofre hende. Har Agamemnon ikke gjort Bevægelsen, har hans Sjæl i det afgjørende Øieblik, istedenfor lidenskabelig Concentration, været fortabt i almindeligt Pjat om, at han havde flere Døttre, og at der endnu vielleicht kunde skee das Außerordentliche – saa er han naturligviis ikke Helt, men Hospitalslem. Heltens Concentration har Abraham ogsaa, om den end i ham er langt vanskeligere, da han slet intet Tilhold har i det Almene, men han gjør endnu en Bevægelse, hvorved han samler sin Sjæl tilbage paa Vidunderet. Har Abraham ikke gjort det, saa er han kun en Agamemnon, forsaavidt man da ellers kan forklare, hvorledes det lader sig forsvare at ville ofre Isaak, naar man dermed ikke gavner det Almene.

1. Forskjellen mellem Collisionen, saaledes som denne er sat den

tragiske Helt og Troens Ridder, vil jeg endnu engang belyse. Den tragiske Helt forvisser sig om, at den ethiske Forpligtelse er totalt tilstede i ham derved, at han forvandler den til et Ønske. Agamemnon kan saaledes sige: dette er mig Beviset for, at jeg ikke krænker min Faderpligt, at det, der er min Pligt, er mit eneste Ønske. Vi have altsaa her Ønske og Pligt ligeoverfor hinanden. Det Lykkelige i Livet er, at det falder sammen, at mit Ønske er min Pligt og omvendt, og de fleste Menneskers Opgave i Livet er netop at blive i deres Pligt, og at forvandle den ved deres Begeistring til deres Ønske. Den tragiske Helt opgiver sit Ønske for at fuldkomme sin Pligt. For Troens Ridder er Ønske og Pligt ogsaa identiske, men der fordres, at han skal opgive begge Dele. Naar han da vil resignere ved at opgive sit Ønske, da finder han ikke Hvile; thi det er jo hans Pligt. Vil han blive i Pligten og i sit Ønske, da bliver han ikke Troens Ridder; thi den absolute Pligt fordrede netop, at han skulde opgive den. Den tragiske Helt fik et høiere Udtryk af Pligt, men ikke en absolut Pligt.
(tilbage)

Om den Enkelte nu virkelig ligger i en Anfægtelse eller han er Troens Ridder, det kan kun den Enkelte selv afgjøre. Imidlertid lod der sig dog ud af Paradoxet konstruere nogle Kjendetegn, som ogsaa den kan forstaae, der ikke er deri. Den sande Troens Ridder er altid den absolute Isolation, den uægte er secterisk. Dette er et Forsøg paa at springe af fra Paradoxets trange Vei og blive en tragisk Helt for godt Kjøb. Den tragiske Helt han udtrykker det Almene og offerer sig for dette. Istedend for har den secteriske Mester Jackel et Privattheater, nogle gode Venner og Kammerater, der omtrent repræsenterer det Almene ligesaa godt som Stokkemændene i Gulddaasen repræsenterer Retfærdigheden. Troens Ridder derimod han er Paradoxet, han er den Enkelte, absolut kun den Enkelte uden alle Connexioner og Vidtløftigheder. Dette er det Forfærdelige, som den secteriske Skrælling ikke kan udholde. Istedend for nemlig deraf at lære, at han ikke er istand til at gjøre det Store, og da ligefrem at tilstaae dette, Noget jeg naturligviis ikke kan andet end billige, da det er, hvad jeg selv gjør, mener Stymperen, at han ved at forene sig med nogle andre Stymperer skal kunne gjøre det. Men det gaaer aldeles ikke an; i Aandens Verden taales intet Snyderi. Et Dusin Secterikere tage hinanden under Armen, de kjende slet Intet til de eensomme Anfægtelser, der vente Troens Ridder, og som han ikke tør flye, netop fordi det var endnu forfærdeligere, om han formastelig trængte sig frem. Secterikerne overdøve hinanden ved Støi og Larm, holde Angesten borte ved deres Skrig, og et saadant hujende Dyrehaugsselskab mener at storme Himlen og mener at gaae ad samme Vei som Troens Ridder, der i Universets Eensomhed aldrig hører nogen menneskelig Røst, men gaaer ene med sit forfærdelige Ansvar.

Troens Ridder han er alene anviist sig selv, han føler Smerten af, at han ikke kan gjøre sig forstaaelig for Andre, men han føler ingen forfængelig Lyst til at ville vejlede Andre. Smerten er ham Forvisningen, den forfængelige Lyst kjender han ikke, dertil er hans Sjæl for alvorlig. Den uægte Ridder forraader sig let ved dette Mesterskab, han i et Øieblik har erhvervet. Han fatter slet ikke, hvorom Talen er, at forsaavidt en anden Enkelt skal gaae den samme Vei, maa han aldeles paa samme Maade blive den Enkelte og trænger da ikke til Nogens Veiledning, mindst til Een, der vil paanøde sig. Her springer man atter af, man kan ikke udholde Uforstaaelighedens Martyrium, og istedenfor dette vælger man da bequemt nok Mesterskabets verdslige Beundring. Den sande Troens Ridder han er Vidne, aldrig Lærer, og deri ligger det dybe Humane, der er noget mere bevendt end denne pjankede Deeltagelse for andre Menneskers Vee og Vel, der hænges under Navn af Sympathi, medens den dog ikke er andet end Forfængelighed. Den der kun vil være Vidne, han bekjender derved, at intet Menneske, end ikke det ringeste, behøver et andet Menneskes Deeltagelse, eller skal nedværdiges derved, for at den Anden kan hæves. Men som han selv ikke vandt, hvad han vandt, for godt Kjøb, saa sælger han det heller ikke ud for godt Kjøb, han er ikke ussel nok til at tage Menneskers Beundring og til Vederlag give dem sin tause Foragt, han veed, at hvad der i Sandhed er Stort, det er lige tilgængeligt for Alle.

Enten er der da en absolut Pligt mod Gud, og er der en saadan, da er den det beskrevne Paradox, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene og som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute - eller ogsaa har der aldrig været Tro til, fordi den altid har været til, eller ogsaa er Abraham tabt, eller ogsaa maa man forklare Stedet i Luc. XIV saaledes som hiin smagfulde Exeget gjorde det, og paa samme Maade forklare de tilsvarende Steder, og de lignende.

Problema III

Var det ethisk forsvarligt af Abraham, at han fortiede sit Forehavende for Sara, for Elieser, for Isaak?

Det Ethiske er som saadant det Almene, som det Almene er det igjen det Aabenbare. Den Enkelte er som umiddelbar sandselig og sjælelig bestemt den Skjulthede. Hans ethiske Opgave er da den, at vikle sig ud af sin Skjulthede og blive aabenbar i det Almene. Hver Gang han da vil forblive i det Skjulthede, da forsynder han sig og ligger i Anfægtelse, hvoraf han kun kommer ud ved at aabenbare sig.

Her staae vi atter ved det samme Punkt. Er der ikke en Skjulthede, som har sin Grund deri, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, saa lader Abrahams Adfærd sig ikke forsvare; thi han oversaae de ethiske Melleminstantser. Er der derimod en saadan Skjulthede, saa staae vi ved Paradoxet, der ikke lader sig mediere, da det netop beroer derpaa, at den Enkelte som den Enkelte er høiere end det Almene, men det Almene er netop Mediationen. Den hegelske Philosophi antager ingen berettiget Skjulthede, ingen berettiget Incommensurabilitet. Den er da i Conseqvents med sig selv, naar den fordrer Aabenbarelse, men den er ikke paa det Rene, naar den vil ansee Abraham for Troens Fader og tale om Troen. Troen er nemlig ikke den første Umiddelbarhed, men en senere. Den første Umiddelbarhed er det Æsthetiske, og her kan den hegelske Philosophi vel have Ret. Men Troen er ikke det Æsthetiske eller ogsaa har Troen aldrig været til, fordi den altid har været til.

Det bliver det Bedste her at betragte hele Sagen reent æsthetisk og til den Ende at gaae ind i en æsthetisk Overveielse, i hvilken jeg vil bede Læseren momentviis ganske at hengive sig, medens jeg, for at bidrage Mit dertil, vil modificere min Fremstilling i Forhold til Gjenstandene. Den Kategori, jeg lidt nærmere vil betragte, er: det *Interessante*, en Kategori, der fornemlig i vor Tid, netop fordi Tiden lever in discrimine rerum, har faaet stor Betydning; thi den er egentlig Vendepunktets Kategori. Man skulde derfor ikke, som stundom skeer, efter selv pro virili at have elsket den, lade haant om den, fordi den voxede fra Een, men man skulde heller ikke være altfor graadig efter den; thi vist er det, at det, at blive interessant, eller at Eens Liv er interessant, ikke er en Opgave for Kunstflid, men et skjebnesvangert Privilegium, der som ethvert Privilegium i Aandens Verden kun kjøbes i dyb Smerte. Saaledes var Socrates det interessanteste Menneske, der har levet, hans Liv det interessanteste, der er blevet ført, men denne Existent var ham anviist af Guden, og forsaavidt han selv maatte erhverve den, da har han ogsaa ikke været ukjendt med Møie og Smerte. At ville tage en saadan Existent forfængelig, sømmer sig ikke for Nogen, der tænker alvorligere over Livet, og dog er det ikke sjældent i vor Tid, at man seer Exempler paa en saadan Stræben. Det Interessante er forøvrigt en Grændsekategori, et Confinium mellem Æstheten og Ethiken. Forsaavidt maa Overveielserne bestandig streife over paa Ethikens Gebeet, medens den for at kunne faae Betydning maa med æsthetisk Inderlighed og Concupiscenter gribe Problemet. Slight indlader i vor Tid Ethiken sig sjældnere paa. Grunden skal være, at der ikke kan blive Plads dertil i Systemet. Saa kunde man jo gjøre det i Monographier, og desuden, vil man ikke gjøre det vidtløftigt, saa kan man gjøre det kort, og dog opnaae det Samme, dersom man nemlig har Prædikaten i sin Magt; thi eet eller to Prædikater kan forraade en heel Verden. Skulde der i Systemet heller ikke være Plads til saadanne Smaaord?

Aristoteles siger i hans udødelige *Poetik*: *δυσ μὲν οὖν τοῦ μῦθου μέρη, περὶ ταῦτ' ἐστὶ, περιπέτεια καὶ ἀναγνώρισις* (cfr. cap. 11). Det er naturligt kun det andet Moment, der her beskæftiger mig: *ἀναγνώρισις*, Gjenkjendelsen. Overalt hvor der kan være Tale om en Gjenkjendelse, der er eo ipso Tale om en foregaaende Skjulthede. Som da Gjenkjendelsen bliver det Løsende, det Relaxerende, saaledes er Skjultheden det Spændende i det dramatiske Liv. Hvad Aristoteles i det Foregaaende af samme Capitel udvikler angaaende Tragediens forskjellige Værd alt i Forhold til som *περιπέτεια* og *ἀναγνώρισις* carambolere, samt om den enkelte og den dobbelte Gjenkjendelse, kan jeg her ikke tage Hensyn til, om det end frister ved sin Inderlighed og sin stille Fortabelse især den, der længe nok blev trættet af Oversigtsmændenes overfladiske Alvidenhed. En almindeligere Bemærkning maa her finde sin Plads. I den græske Tragedie er Skjultheden (og som en Følge deraf Gjenkjendelsen) en episk Rest, der har sin Grund i et Fatum, i hvilket den dramatiske Handling forsvinder, hvorfra denne har sit dunkle gaadefulde Udspring. Deraf kommer det, at den Virkning, en græsk Tragedie frembringer, har en Lighed med Indtrykket af en Marmor-Statue, der mangler Øiets Magt. Den græske Tragedie er blind. Derfor hører der en vis Abstraktion til for ret at lade sig paavirke af den. En Søn myrder sin Fader, men først bag efter faaer han at vide, at det er hans Fader. En Søster vil offre sin Broder, men i det afgjørende Øieblik faaer hun det at vide. Dette Tragiske kan mindre beskæftige vor *reflecterende* Tid. Det nyere Drama har opgivet Skjebnen, har dramatisk emanciperet sig, er seende, skuer ind i sig selv, optager Skjebnen i sin dramatiske Bevidsthed. Skjultheden og Aabenbarelsen er da Heltens fri Gjærning, for hvilken han er ansvarlig.

Ogsaa i det nyere Drama hører Gjenkjendelsen og Skjultheden med som et væsentligt Element. At anføre Exempler herpaa vilde være for vidtløftigt. Jeg er høflig nok til at antage, at Enhver i vor Tid, der er saa æsthetisk vellystig, saa potent og opildnet, at den undfanger lige saa let som Agerhønen, der efter Aristoteles Udsagn har nok af at høre Hannens Røst eller dens Flugt over Hovedet paa den; jeg antager, at Enhver, blot han hører det Ord »Skjulthede«, let vil kunne ryste en halv Snees Romaner og Comedier ud af Ærmet. Jeg kan desaaarsag fatte mig kort og saaledes strax blot antyde en almindeligere Bemærkning.

Dersom den, der leger Skjul og derved bringer den dramatiske Gjæring i Stykket, skjuler noget Nonsens, saa faae vi en Comedie, staaer han derimod i Forhold til Ideen, da kan han nærme sig til at blive en tragisk Helt. Her blot et Exempel paa det Komiske. En Mand sminker sig og gaaer med Paryk. Samme Mand vil gjerne gjøre Lykke hos det smukke Kjønn, han er sikker nok paa Seiren ved Hjælp af Sminken og Parykken, der ubetinget gjør ham uimodstaaelig. Han fanger en Pige og er paa Lykkens Tinde. Nu kommer Humlen; kan han tilstaae det, taber han ikke hele sin bedaarende Magt, naar han viser sig som en slet og ret ja endog en skaldet Mandsperson, taber han ikke derved igjen den Elskede. – Skjultheden er hans fri Handling, for hvilken ogsaa Æsthetiken gjør ham ansvarlig. Denne Videnskab er ingen Ven af skaldede Hyklere, den prisgiver ham for Latteren. Dette maa være nok for blot at antyde hvad jeg mener; det Comiske kan ikke være Gjenstand for denne Undersøgelses Interesse.

Veien, som jeg har at gaae, er at gennemføre Skjultheden dialektisk gennem Æsthetiken og Ethiken; thi det gjelder om, at den æsthetiske Skjulthed og Paradoxet vise sig i deres absolute Forskjellighed.

Et Par Exempler. En Pige er hemmelig forelsket i Een, uden at de dog definitivt have tilstaaet hinanden deres Kjærlighed. Forældrene tvinge hende til at ægte en Anden (der kan desuden være et Pietets-Hensyn, der bestemmer hende), hun adlyder Forældrene, hun skjuler sin Kjærlighed »for ikke at gjøre den Anden ulykkelig, og Ingen skal nogensinde faae at vide, hvad hun lider.« – En Ungersvend kan ved et eneste Ord komme i Besiddelse af Gjenstanden for sine Længsler og sine urolige Drømme. Dette lille Ord vil imidlertid compromittere, ja maaskee (hvo veed det?) ødelægge en heel Familie, han beslutter høimodigen at blive i sit Skjul »Pigen skal aldrig faae det at vide, at hun maaskee kan blive lykkelig ved en Andens Haand.« Skade at dette Par Mennesker, der begge to hver især ere skjulte for de respektive Elskede, ogsaa ere skjulte for hinanden, her lod sig ellers tilveiebringe en mærkværdig høiere Eenhed. – Deres Skjulthed er en fri Gjerning, for hvilken de ogsaa ere Æsthetiken ansvarlige. Æsthetiken er imidlertid en høflig og følsom Videnskab, der veed flere Udveie end nogen Assistentshusforvalter. Hvad gjør den da? Den gjør Alt muligt for de Elskende. Ved Hjælp af et Tilfælde faae de respektive Makkere i det projecterede Ægteskab et Vink om den anden Parts høimodige Beslutning, det kommer til en Forklaring, de faae hinanden, og tillige Rang med virkelige Helte; thi uagtet de ikke engang have faaet Tid at sove paa deres høltemodige Beslutning, saa betragter Æsthetiken det dog som om de i mange Aar modigen havde gennemkæmpet deres Forsæt. Æsthetiken bryder sig nemlig ikke stort om Tiden, hvad enten det er Spøg eller Alvor, den gaaer lige hurtig for den.

Men Ethiken kjender ikke noget hverken til hiint Tilfælde eller hiin Følsomhed, ikke heller har den saa hurtigt et Begreb om Tiden. Herved faaer Sagen et andet Udseende. Ethiken er ikke god at disputere med, thi den har rene Kategorier. Den beraaber sig ikke paa Erfaringen, der da ogsaa af alle latterlige Ting saa omtrent er den allerlatterligste, og saa langt fra at gjøre en Mand klog, at den snarere gjør ham gal, hvis han intet Høiere kjender end den. Ethiken har intet Tilfælde, altsaa kommer det ikke til en Forklaring, den spørger ikke med Værdigheder, den lægger et uhyre Ansvar paa de spinkle Heltes Skuldre, den fordømmer det som noget formasteligt ved sin Gjerning at ville spille Forsynet, men den fordømmer ogsaa det ved sin Liden at ville gjøre det. Den byder at troe paa Virkeligheden og at have Mod til at kæmpe med alle Virkelighedens Trængsler fremfor med disse blodløse Lidelser, som man paa eget Ansvar har paataget sig, den advarer mod at troe Forstandens snilde Beregninger, der ere mere troløse end Oraklerne i Oldtiden. Den advarer mod enhver utidig Høimodighed, lad Virkeligheden tage det, saa er det paa Tide at vise Mod, men saa tilbyder Ethiken selv al mulig Bistand. Var det imidlertid noget Dybere, der rørte sig i disse Tvende, var der Alvor til at see Opgaven, Alvor til at fange an, saa vil der vel komme noget ud af dem, men Ethiken kan ikke hjelpe dem, den er fornærmet; thi de have en Hemmelighed for den, en Hemmelighed, som de have faaet paa eget An- og Tilsvar.

Æsthetiken fordrede altsaa Skjulthed og belønnede den, Ethiken fordrede Aabenbarelse og straffede Skjultheden.

Undertiden fordrer imidlertid Æsthetiken selv Aabenbarelse. Naar Helten hildet i den æsthetiske Illusion mener ved sin Taushed at frelse et andet Menneske, da fordrer den Taushed og belønner den. Naar derimod Helten ved sin Gjerning griber forstyrrende ind i et andet Menneskes Liv, da fordrer den Aabenbarelse. Jeg staaer her ved den tragiske Helt. Jeg vil et Øieblik betragte Euripides's *Iphigenia i Aulis*. Agamemnon skal offre Iphigenia. Æsthetiken fordrer nu forsaavidt Taushed af Agamemnon, som det vilde være Helten uværdigt at søge Trøst hos noget andet Menneske, ligesom han og af Omsorg for Qvinderne bør skjule det for dem saa længe som muligt. Paa den anden Side maa Helten netop for at være Helt ogsaa forsøges i den forfærdelige Anfægtelse, som Klytaimnestras og Iphigenias Taarer vil berede ham. Hvad gjør Æsthetiken? Den har en Udvei, den har en gammel Tjener i Beredskab, som aabenbarer Alt for Klytaimnestra. Nu er Alt i sin Orden.

Ethiken har imidlertid intet Tilfælde og ingen gammel Tjener ved Haanden. Den æsthetiske Idee modsiger sig selv, saasnaar den skal udføres i Virkeligheden. Ethiken fordrer derfor Aabenbarelse. Den tragiske Helt viser netop sit ethiske Mod derved, at han, ikke hildet i nogen æsthetisk Illusion, selv er den, der forkynder Iphigenia sin Skjæbne. Gjør han dette, da er den tragiske Helt Ethikens elskelige Søn, i hvem den haver Velbehagelighed. Tier han, da kan det være fordi han derved troer at gjøre det lettere for Andre, men det kan ogsaa være, fordi han derved gjør det lettere for sig selv. Dog dette veed han sig fri for. Tier han, da

paatager han sig som den Enkelte et Ansvar, forsaavidt han overseer et Argument, der kan komme udenfra. Dette kan han som tragisk Helt ikke gjøre; thi netop derfor elsker Ethiken ham, fordi han bestandig udtrykker det Almene. Hans Heltegjerning fordrer Mod, men til dette Mod hører ogsaa, at han ikke unddrager sig nogen Argumentation. Nu er det vist, at Taarer er et forfærdeligt argumentum ad hominem, og der var vel den, hvem Intet rørte, som dog Taarer bevægede. I Stykket faaer Iphigenia Lov at græde, i Virkeligheden bør der indrømmes hende som Jephtahs Datter 2 Maaneder til at græde ikke i Eensomhed, men ved Faderens Fødder, og bruge al sin Kunst, »der kun er Taarer,« og snoe sig selv istedenfor en Oliegreen omkring hans Knæe (cfr. v. 1224).

Æsthetiken fordrede Aabenbarelse, men hjalp sig med et Tilfælde, Ethiken fordrede Aabenbarelse, og fandt i den tragiske Helt sin Tilfredsstillelse.

Til trods for den Strenghed, med hvilken Ethiken fordrer Aabenbarelse, lader det sig dog ikke negte, at Hemmelighed og Taushed egentlig gjør et Menneske til det Store, netop fordi de ere Inderlighedens Bestemmelser. Da Amor forlader Psyche siger han til hende: Du skal føde et Barn, der bliver et Gudebarn, hvis Du tier, men et Menneske, hvis Du forraader Hemmeligheden. Den tragiske Helt, der er Ethikens Yndling, han er det rene Menneske, ham kan jeg ogsaa forstaae, og alt hans Foretagende er ogsaa i det Aabenbare. Gaaer jeg videre, da støder jeg bestandig an paa Paradoxet, det guddommelige og det dæmoniske; thi Taushed er begge Dele. Taushed er Dæmonens Besnærelse; og jo mere der ties, jo forfærdeligere bliver Dæmonen, men Taushed er ogsaa Guddommens Samviden med den Enkelte.

Inden jeg imidlertid gaaer over til Fortællingen om Abraham, vil jeg kalde et Par poetiske Individualiteter frem. Ved Dialektikens Magt holder jeg dem paa Spidsen, og idet jeg svinger Fortvivlelsens Disciplin over dem, skal jeg nok forhindre dem i at staae stille, at de om muligen i deres Angst kunne opdage Eet og Andet.¹

1. Disse Bevægelser og Stillinger kunne vel endnu blive Gjenstand for æsthetisk Behandling, hvorvidt derimod Troens og hele Troeslivet kan blive det, lader jeg her uafgjort. Kun vil jeg, fordi det altid er mig en Glæde at takke hvem jeg skylder Noget, takke Lessing for de enkelte Vink om et christeligt Drama, der findes i hans hamburgiske Dramaturgie. Han har imidlertid hæftet Blikket paa den rene guddommelige Side af dette Liv (den fuldendte Seier), derfor har han mistvivlet; maaskee vilde han have dømt anderledes, hvis han havde været mere opmærksom paa den rene menneskelige Side. (Theologia viatorum). Det, han siger, er unegtelig meget kort, tildeels undvigende, men da jeg altid er saare glad, naar jeg kan faae Leilighed til at tage Lessing med tager jeg ham strax. Lessing var ikke blot et af de mest omfattende Hoveder, Tydskland har eiet; han var ikke blot i Besiddelse af en ganske sjelden Prompthed i sin Viden, der gjør, at man trygt kan stole paa ham og hans Autopsi uden at frygte for at blive narret ved løse Citater, som intetsteds have hjemme, halvforstaaede Phraser, der ere hentede fra upaalidelige Compendier, eller desorienteret ved en dum Udbasunen af Nyheder, som de Ældre have fremsat langt bedre – men han havde tillige en høist ualmindelig Gave til at forklare, hvad han selv har forstaaet. Derved blev han staaende, i vor Tid gaaer man videre, og forklarer mere end man selv har forstaaet.
(tilbage)

Aristoteles fortæller i hans *Politik* en Historie om en politisk Urolighed i Delphi, der havde sin Grund i et Giftermaals Anliggende. *Brudgommen, hvem Augurerne forudsige en Ulykke, der vil have sin Oprindelse af hans Giftermaal, forandrer pludselig sin Plan i det afgjørende Øieblik, da han kommer for at hente Bruden – han vil ikke holde Bryllup. Mere behøver jeg ikke.*¹ I Delphi gik denne Begivenhed neppe af uden Taarer; hvis en Digter vilde adoptere den, da turde han vel nok regne paa Deeltagelse. Er det ikke Forfærdeligt, at Kjærligheden, der ofte nok var landflygtig i Livet, nu ogsaa er berøvet Himlens Bistand? Er det gamle Ord, at Ægteskabet stiftes i Himlen, her ikke til Skamme? Ellers er det alle Endelighedens Trængsler og Vanskeligheder, der som onde Aander ville adskille de Elskende, men Kjærligheden har Himlen paa sin Side, og derfor beseirer denne hellige Alliance alle Fjender. Her er det Himlen selv, der adskiller hvad Himlen selv jo dog har forenet. Hvo havde ogsaa ahnet dette? mindst vel den unge Brud. Endnu for et Øieblik siden sad hun paa sit Værelse i al sin Skjønhed, og de elskelige Piger havde samvittighedsfuldt smykket hende, saa de kunde forsvare det for al Verden, saa de ikke blot havde Glæde deraf men Misundelse, ja Glæde ved, at det var umuligt for dem at blive mere misundelige, fordi det var umuligt for hende at være skjønnere. Hun sad ene paa sit Værelse og blev forvandlet fra Skjønhed til Skjønhed; thi Alt hvad qvindelig Kunst formaaede, det

var benyttet til værdeligen at smykke den Værdige, men der manglede dog endnu Noget, som de unge Piger ikke havde drømt om: et Slør, finere, lettere og dog mere skjulende end det, i hvilket de unge Piger havde indhyllet hende; en Brudeklædning, som ingen ung Pige vidste Beskeed om, eller kunde være hende behjælpelig med, ja Bruden havde end ikke Forstand til at hjælpe sig selv. Det var en usynlig, en venlig Magt, der har sin Glæde af at pynte en Brud, der indhyllede hende i den, uden at hun vidste Noget deraf; thi hun saae blot, hvorledes Brudgommen gik forbi og gik op til Templet. Hun saae Døren lukke sig efter ham, og hun blev end roligere og saligere; thi hun vidste, at han nu tilhørte hende mere end nogensinde. Templets Dør gik op, han traadte ud, men hun slog jomfrueligt Øiet ned og derfor saae hun ikke, at hans Aasyn var forvirret, men han saae, at Himlen nok var misundelig paa Brudens Deilighed og paa hans Lykke. Templets Dør gik op, de unge Piger saae Brudgommen træde ud; men de saae ikke, at hans Aasyn var forvirret; thi de havde travlt med at hente Bruden. Da traadte hun frem i al sin jomfruelige Ydmyghed og dog som en Herskerinde, omgiven af sin Stab af unge Piger, der neiede sig for hende, som den unge Pige altid neier sig for en Brud. Saaledes stod hun i Spidsen af den skjønne Skare og ventede – det var kun et Øieblik; thi Templet var strax derved – og Brudgommen kom – men han gik hendes Dør forbi.

1. Den historiske Katastrophe var efter Aristoteles følgende: for at hævne sig skaffer Familien et Tempel-Kar ind blandt hans Huusgeraad, og han bliver dømt som Tempelrøver. Dette er imidlertid ligegyldigt; thi Spørgsmaalet er ikke, om Familien er snild eller dum i at tage Hævn, Familien faaer kun ideal Betydning forsaavidt den drages ind i Heltens Dialektik. Forøvrigt er det skjæbningsvangert nok, at han, idet han vil undflye Faren ved ikke at gifte sig, styrter i den, samt at hans Liv paa en dobbelt Maade kommer i Berøring med det Guddommelige, først ved Augurens Udsagn, dernæst ved at blive dømt som Tempelrøver.
(tilbage)

Dog jeg afbryder her; jeg er ikke Digter og gaaer blot dialektisk tilværks. For det første er at bemærke, at det er i det afgjørende Øieblik, at Helten faaer hiin Oplysning, han er da reen og angerløs, har ikke letsindig knyttet sig til den Elskede. Dernæst har han et guddommeligt Udsagn for sig eller rettere imod sig, han styres da ikke som hine spinkle Elskere og Elskerinder af Selvklogt. Det følger fremdeles af sig selv, at hiint Udsagn gjør ham ligesaa ulykkelig som Bruden, ja lidt til, da han dog er Anledningen. Vel er det nemlig sandt, at Augurerne kun forudsagde *ham* en Ulykke, men Spørgsmaalet er, om denne Ulykke ikke er af den Beskaffenhed, at den ved at ramme ham tillige vil ramme deres ægteskabelige Lykke. Hvad skal han nu gjøre? 1) Skal han tie og holde Bryllup, og tænke, Ulykken kommer maaskee ikke strax, i ethvert Fald har jeg hævdet Kjærligheden og ikke frygtet for at gjøre mig selv ulykkelig; men tie maa jeg, thi ellers er selv det korte Øieblik forspildt. Dette synes plausibelt, men er det ingenlunde; thi i saa Fald har han fornærmet Pigen. Han har ved sin Taushed paa en Maade gjort Pigen skyldig; thi dersom hun havde vidst det, havde hun vel aldrig givet sit Samtykke til en saadan Forbindelse. Han vil da i Nødens Stund ikke blot have Ulykken at bære paa, men ogsaa det Ansvar, at han har tiet, hendes retfærdige Vrede at han har tiet. 2) Skal han tie og lade være at holde Bryllup? I saa Fald maa han gaae ind i en Mystification, hvorved han tilintetgjør sig selv i sit Forhold til hende. Dette vilde maaskee Æsthetiken billige. Katastrophen kunde da dannes i Lighed med den virkelige, kun at det i det sidste Øieblik kom til en Forklaring, der dog var bag efter, da det, æsthetisk tænkt, bliver en Nødvendighed, at lade ham døe, med mindre denne Videnskab skulde see sig istand til at hæve hiin uheldsvangre Propheti. Imidlertid indeholder denne Adfærd, hvor høimodig den end er, en Fornærmelse mod Pigen og Realiteten af hendes Kjærlighed. 3) Skal han tale? Man maa naturligviis ikke glemme, at vor Helt er lidt for poetisk til at det at give Afkald paa sin Kjærlighed for ham ikke skulde have anden Betydning end en mislykket Handelsspeculation. Taler han, saa bliver det Hele en ulykkelig Kjærlighedshistorie i samme Stil som Axel og Valborg.¹ Det bliver et Par, som Himlen selv adskiller. Dog bliver denne Adskillelse i nærværende Tilfælde at tænke noget anderledes, da den tillige resulterer af Individernes frie Gjærning. Det saare Difficile ved det Dialektiske i denne Sag er nemlig, at Ulykken kun skal ramme ham. De faae da ikke som Axel og Valborg et fælleds Udtryk for deres Lidelse, medens Himlen ligemeget adskiller Axel og Valborg, fordi de ere hinanden lige nær. Var dette Tilfælde her, saa lod der sig tænke en Udvei. Da Himlen nemlig ikke bruger nogen synlig Magt for at adskille dem, men overlader det til dem selv, saa lod det sig jo tænke, at de besluttede i Forening at trodse Himlen med samt dens Ulykke.

1. Forøvrigt kunde man fra dette Punkt komme ind i en anden Retning af dialektiske Bevægelser. Himlen forudsiger ham en Ulykke af hans Ægteskab, saa kunde han jo lade være at holde Bryllup, men derfor ikke opgive Pigen, men leve i en romantisk Forbindelse med hende, der for de Elskende var mere end betryggende. Dette indeholder dog en Fornærmelse mod Pigen, fordi han i sin Kjærlighed til hende ikke udtrykker det Almene. Imidlertid var det en Opgave baade for en Digter og for en Ethiker, der vil forsvare Ægteskabet.

Overhovedet vilde Poesien, naar den bliver opmærksom paa det Religieuse og Individualitetens Inderlighed, faae langt betydningsfuldere Opgaver end de, med hvilke den nu sysler. Atter og Atter hører man jo i Poesien denne Historie: en Mand er bunden til een Pige, som han engang har elsket, eller maaskee aldrig elsket rigtig, thi nu har han seet en anden Pige, som er Idealet. En Mand tager Feil i Livet, Gaden var rigtig, men det var i et forkeert Huus, thi ligeoverfor paa 2den Sal der boer Idealet – det mener man er en Opgave for Poesien. En Elsker har taget Feil, han har seet den Elskede ved Lys og troet hun havde mørke Haar, men see! ved nærmere Eftersyn havde hun blonde – men Søsteren det er Idealet. Det mener man er en Opgave for Poesien. Min Mening er, at enhver saadan Mand er en Laban, der kan være utaalelig nok i Livet, men som øieblikkelig burde pibes ud, naar han vil gjøre sig vigtig i Poesien. Kun Lidenskab mod Lidenskab giver en poetisk Collision, ikke denne Enkelthedernes Rumsteren indenfor den samme Lidenskab. Naar en Pige f. Ex. i Middelalderen efter at have forelsket sig, forvisser sig om, at jordisk Kjærlighed er en Synd, og foretrækker en himmelsk, saa er her en poetisk Collision, og Pigen er poetisk; thi hendes Liv er i Ideen.
(tilbage)

Ethiken vil imidlertid fordre af ham, at han skal tale. Hans Heltemod bliver da væsentlig at sætte deri, at han opgiver det æsthetiske Høimod, der dog in casu ikke let kunde tænkes at have nogen Tilsætning af den Forfængelighed, der ligger i at være skjult, da det jo maa være ham klart, at han dog gjør Pigen ulykkelig. Dette Heltemods Realitet beroer imidlertid paa, at det har havt og hævet sin Forudsætning; thi ellers kunde man især i vor Tid faae Helte nok, i vor Tid, der har drevet det til en mageløs Virtuositet i det Falskneri, der gjør det Høieste derved, at man springer det Mellemliggende over.

Men hvortil nu denne Skizze, da jeg dog ikke kommer videre end til den tragiske Helt? Fordi det dog var muligt, at den kunde kaste et Lys over Paradoxet. Alt beroer da paa, i hvilket Forhold han staaer til Augurenes Udsagn, der paa den ene eller anden Maade bliver afgjørende for hans Liv. Er dette Udsagn publici juris eller er det et Privatissimum? Scenen er i Grækenland; en Augurs Udsagn er forstaaeligt for Alle, jeg mener ikke blot, at den Enkelte lexicalsk kan forstaae Indholdet, men den Enkelte kan forstaae, at en Augur forkynder den Enkelte Himlens Beslutning. Augurens Udsagn er da ikke blot forstaaeligt for Helten, men for Alle, og der resulterer intet privat Forhold til Guddommen deraf. Han kan gjøre hvad han vil, hvad der er forudsagt vil skee, og han kommer hverken ved at gjøre eller ved at lade i engere Forhold til Guddommen, bliver hverken Gjenstand for dens Naade eller for dens Vrede. Udfaldet vil enhver Enkelt ligesaa godt kunne forstaae som Helten, og der bliver ingen hemmelig Skrift, som kun er læselig for Helten. Forsaavidt han da vil tale, kan han ypperlig, thi han kan gjøre sig forstaaelig; forsaavidt han vil tie, er det, fordi han i Kraft af at være den Enkelte vil være høiere end det Almene, vil foregøgle sig selv allehaande phantastiske Forestillinger om, hvorledes hun snart vil glemme denne Sag o. s. v. Dersom derimod Himlens Villie ikke var bleven ham forkyndt ved en Augur, dersom den aldeles privat var kommen ham til Kundskab, dersom den havde sat sig i et aldeles privat Forhold til ham, saa ere vi ved Paradoxet, dersom det ellers er til (thi min Overveielse er dilemmatisk), da kunde han ikke tale, om han end nok saa gjerne vilde. Han nød da ikke sig selv i Tausheden, men han leed Smerten, men denne var ham netop Forvisningen om, at han var berettiget. Hans Taushed havde da ikke sin Grund i, at han som den Enkelte vilde stille sig i et absolut Forhold til det *Almene*, men at han som den Enkelte var sat i et absolut Forhold til det *Absolute*. Han vilde da ogsaa kunne finde Hvile deri, efter hvad jeg kan forestille mig, medens hans høimodige Taushed bestandig vilde uroliges af det Ethiskes Fordringer. Det var overhovedet at ønske, om Æsthetiken engang vilde forsøge at begynde, hvor den i saa mange Aar har endt, ved den illusoriske Høimodighed. Saasnart den gjorde dette, vilde den arbeide lige i Haanden paa det Religieuse; thi denne Magt er den eneste, der kan frelse det Æsthetiske ud af sin Kamp med det Ethiske. Dronning Elisabeth offerer Staten sin Kjærlighed til Essex ved at underskrive hans Dødsdom. Dette var en Heltedaad, om der end var lidt personlig Fornærmelse med i Spillet, at han ikke havde sendt hende Ringen. Som bekjendt havde han gjort det, men ved en Hofdames Ondskab var den bleven holdt tilbage. Elisabeth modtog, saa fortælles der ni fallor, Efterretningen derom, derpaa sad hun i 10 Dage med den ene Finger i Munden og beed i den uden at sige eet Ord, og derpaa døde hun. Dette var en Opgave for en Digter, der forstod at vriste Munden op, ellers er det i det Høieste brugeligt for en Balletmester, med hvem Digteren i vor Tid ofte nok forvexler sig selv.

Nu vil jeg lade en Skizze følge i Retning af det Dæmoniske. Dertil kan jeg bruge Sagnet om *Agnete og Havmanden*. Havmanden er en Forfører, der skyder op fra Afgrundens Skjul, i vild Lyst griber og bryder den uskyldige Blomst, der i al sin Ynde stod ved Strandbredden og tankefuldt bøiede sit Hoved efter Havets Susen. Dette har hidtil været Digternes Mening. Lad os gjøre en Forandring. Havmanden var en Forfører. Han har kaldt paa Agnete, han har ved sin sledske Tale lokket det Skjulte frem i hende, hun har i Havmanden fundet, hvad hun søgte, hvorefter hun stirrede ned paa Havsens Bund. Agnete vil følge ham. Havmanden har sat

hende paa sin Arm, Agnete slynger sig om hans Hals; hun hengiver sig tillidsfuld af sin ganske Sjæl til den Stærkere; han staaer allerede ved Strandbredden, han bøier sig ud over Havet for at styrte ned med sit Bytte – da seer Agnete endnu engang paa ham, ikke frygtsom, ikke tvivlende, ikke stolt af sin Lykke, ikke beruset i Lyst; men absolut troende, men absolut ydmygt som den ringe Blomst, hun tyktes sig selv at være, absolut tillidsfuldt betroer hun ham med dette Blik hele sin Skjebne. – Og see! Havet bruser ikke mere, dets vilde Røst forstummer, Naturens Lidenskab, der er Havmandens Styrke, lader ham i Stikken, det bliver et Blikstille – og endnu seer Agnete saaledes paa ham. Da synker Havmanden sammen, han kan ikke modstaae Uskyldens Magt, hans Element bliver ham utro, han kan ikke forføre Agnete. Han fører hende hjem igjen, han forklarer hende, at han blot vilde vise hende, hvor skjønt Havet var, naar det er stille, og Agnete troer ham. – Da vender han ene tilbage, og Havet stormer, men Fortvivlelsen i Havmanden stormer vildere. Han kan forføre Agnete, han kan forføre hundrede Agneter, han kan bedaare enhver Pige – men Agnete har seiret, og Havmanden har tabt hende. Kun som Bytte kan hun blive hans; trofast kan han ikke tilhøre nogen Pige; thi han er jo kun en Havmand. Jeg har tilladt mig en lille Forandring¹ med Havmanden, i Grunden har jeg ogsaa forandret Agnete lidt; thi i Sagnet er Agnete ikke aldeles uden Skyld, som det overhovedet er Nonsens og Lefleri og Fornærmelse mod Qvindekjønnen at tænke en Forførelse, hvor Pigen aldeles ingen, ingen, ingen Skyld har. Agnete er i Sagnet, at jeg skal modernisere mit Udtryk lidt, en Qvinde, der forlanger det Interessante, og enhver saadan kan altid være sikker paa, at der er en Havmand i Nærheden; thi sligt opdage Havmændene med et halvt Øie og det styre de efter som Haien efter sit Bytte. Det er derfor meget dumt, eller ogsaa er det et Rygte, som en Havmand har ladet udsprede, at den saakaldte Dannelses sikkre en Pige mod Forførelse. Nei Tilværelsen er mere retfærdig og ligelig, der er kun eet Middel, det er Uskyld.

1. Ogsaa paa en anden Maade kunde man behandle hiint Sagn. Havmanden vil ikke forføre Agnete, om han end har forført Mange tidligere. Han er ingen Havmand mere, eller han er, om man saa vil, en stakkels Havmand, der allerede længe har siddet nede paa Havsens Bund og sørget. Dog veed han, som det jo læres i Sagnet, at han kan frelses ved en uskyldig Piges Kjærlighed. Men han har en ond Samvittighed med Hensyn til Pigerne, og tør ikke nærme sig dem. Da seer han Agnete. Mange Gange har han allerede, skjult i Sivets, seet hende vandre ved Strandbredden. Hendes Skjønhed, hendes stille Syslen med sig selv fængsler ham til hende; men Alt er Veemod i hans Sjæl, ingen vild Lyst rører sig i den. Og naar da Havmanden blander sit Suk i Sivets Hvidsken, da vender hun sit Øre derhen, da staaer hun stille og synker hen i Drømme, deiligere end nogen Qvinde og dog skjønt som en frelsende Engel, der indgyder Havmanden Tillid. Havmanden fatter Mod, han nærmer sig Agnete, han vinder hendes Kjærlighed, han haaber sin Frelse. Men Agnete var ingen stille Pige, hun holdt meget af Havets Brusen, og det vemodige Suk ved Søen behagede hende kun, fordi det da brusede stærkere i hendes Indre. Hun vil afsted, afsted, storme vildt vil hun ud i det Uendelige med Havmanden, som hun elsker – da hidser hun Havmanden. Hun forsmaaede hans Ydmyghed, nu vaagner Stoltheden. Og Havets bruser, og Bølgen fraader, og Havmanden omfavner Agnete og styrter sig i Afgrunden med hende. Aldrig havde han været saa vild, aldrig saa attraaende; thi ved denne Pige havde han haabet sin Frelse. Snart blev han træt af Agnete, dog fandt man aldrig hendes Liig; thi hun blev en Havfrue, der fristede Mændene med sine Sange.
(tilbage)

Vi ville nu give Havmanden en menneskelig Bevidsthed, og lade det, at han er en Havmand, betegne en menneskelig Præexistens, i hvis Conseqvents hans Liv var hildet. Der er Intet til Hinder for, at han kan blive en Helt; thi det Skridt, han nu gjør, er forsonende. Han er frelst ved Agnete, Forføreren er knust, han har bøiet sig under Uskyldens Magt, han kan aldrig mere forføre. Men i samme Nu stride to Magter om ham: Angeren, og Agnete og Angeren. Tager Angeren ham alene, da er han skjult, tager Agnete og Angeren ham, da er han aabenbar.

Forsaa vidt nu Angeren griber Havmanden og han forbliver skjult, da har han vel gjort Agnete ulykkelig; thi Agnete elskede ham i al sin Uskyld, hun troede, at det var Sandhed, at han i hiint Øieblik, da han forekom endog hende forandret, hvor godt han end skjulte det, blot vilde vise hende Havets skjønnede Stilhed. Imidlertid bliver Havmanden selv i Retning af Lidenskab endnu mere ulykkelig; thi han elskede Agnete med en Mangfoldighed af Lidenskaber og havde desuden en ny Skyld at bære paa. Det Dæmoniske i Angeren vil nu vel forklare ham, at dette er netop hans Straf, og jo mere den martrer ham, jo bedre.

Hengiver han sig til dette Dæmoniske, da gjør han maaskee endnu et Forsøg paa at frelse Agnete,

saaledes som man i en vis Forstand kan frelse et Menneske ved Hjælp af det Onde. Han veed, at Agnete elsker ham. Kunde han fravrister Agnete denne Kjærlighed, da er hun paa en Maade frelst. Men hvorledes? At regne paa, at en aabenhjertet Tilstaaelse skulde vække hendes Afsky, det er Havmanden for forstandig til. Han vil da maaskee see, at hidse alle mørke Lidenskaber i hende, haane hende, spotte hende, gjøre hendes Kjærlighed til en Latterlighed, om muligt ægge hendes Stolthed. Han vil ikke skaane sig selv for nogen Qval; thi dette er den dybe Modsigelse i det Dæmoniske, og der boer i en vis Forstand uendeligt meget mere godt i en Dæmonisk end i de trivielle Mennesker. Jo mere selvisk Agnete er, desto lettere vil hun blive bedraget; (thi det er kun meget uerfarne Folk, der mene, at det er let at bedrage Uskyldigheden, Tilværelsen er saare dybsindig, og det er det letteste for den Kløge at narre de Kløge) men desto forfærdeligere ville Havmandens Lidelser blive. Jo snildere hans Bedrag er anlagt, desto mindre vil Agnete blufærdigt skjule sin Lidelse for ham; hun vil bruge ethvert Middel, der da heller ikke vil blive uden Virkning, det vil sige, ikke til at rokke ham, men til at martre ham.

Ved Hjælp af det Dæmoniske vilde altsaa Havmanden være den Enkelte, der som den Enkelte var høiere end det Almene. Det Dæmoniske har den samme Egenskab som det Guddommelige, at den Enkelte kan træde i et absolut Forhold dertil. Dette er Analogien, Modstykket til hiint Paradox, om hvilket vi tale. Det har derfor en vis Lighed, som kan skuffe. Saaledes har Havmanden tilsyneladende det Beviis for, at hans Taushed er berettiget, at han i den lider hele sin Smerte. Imidlertid er der ingen Tvivl om, at han kan tale. En tragisk Helt kan han da blive, i mine Tanker en grandios tragisk Helt, hvis han taler. Faa ville maaskee kun fatte, hvori det Grandiose ligger¹. Han vil da have Mod til at fravrister sig selv ethvert Selvbedrag om, at han kan gjøre Agnete lykkelig ved sin Kunst, han vil have Mod til menneskeligt talt at knuse Agnete. Forøvrigt vil jeg blot her gjøre en psykologisk Bemærkning. Jo mere Agnete har været selvisk udviklet, desto mere blændende vil Selvbedraget være, ja det er ikke utænkeligt, at det kunde forekomme i Virkeligheden, at en Havmand ved sin dæmoniske Kløgt menneskelig talt ikke blot havde frelst, men bragt noget Overordentligt ud af en Agnete; thi en Dæmon veed at pine Kræfter ud af selv det svageste Menneske, og han kan paa sin Viis mene det meget godt med et Menneske.

1. Æstheten behandler stundom noget Lignende med sin sædvanlige Leflen. Havmanden bliver frelst ved Agnete, og det Hele ender med et lykkeligt Ægteskab. Et lykkeligt Ægteskab! det er nemt nok. Skal derimod Ethiken holde Talen ved Brudevielsen, saa tænker jeg, det bliver en anden Ting. Æstheten kaster Kjærlighedens Kaabe over Havmanden, saa er Alt glemt. Den er tillige skjødesløs nok til at mene, at det gaaer til ved et Ægteskab som paa en Auction, hvor Alt sælges i den Stand, i hvilken det ved Hammerslaget befindes. Den sørger blot for, at de Elskende faae hinanden, Resten bryder den sig ikke om. Den skulde bare see, hvad der skeer bag efter; men dertil har den ikke Tid, den er strax i fuld Gang med at klappe et nyt elskende Par sammen. Æstheten er den troløseste af alle Videnskaber. Enhver, der ret har elsket den, bliver i en vis Forstand ulykkelig; men den, der aldrig har elsket den, han er og bliver et pecus.
(tilbage)

Havmanden staaer paa en dialektisk Spidse. Hvis han frelses ud af det Dæmoniske i Angeren, da er der to Veie mulige. Han kan holde sig tilbage, blive i det Skjulte, men ikke stole paa sin Kløgt. Han kommer da som den Enkelte ikke i et absolut Forhold til det Dæmoniske, men finder Hvile i Modparadoxet, at Guddommen vil frelse Agnete. (Saaledes vilde vel Middelalderen gjøre Bevægelsen; thi Havmanden er aabenbart ifølge dens Begreb hjemfalden til Klosteret). Eller han kan frelses ved Agnete. Dette maa nu ikke forstaaes saaledes, som om han ved Agnetes Kjærlighed skulde frelses fra fremtidig at blive en Forfører (dette er et æsthetisk Redningsforsøg, som altid gaaer uden om Hovedsagen, nemlig Continuiteten i Havmandens Liv); thi i denne Henseende er han frelst; han frelses forsaavidt han bliver aabenbar. Han ægter da Agnete. Imidlertid maa han tye til Paradoxet. Naar nemlig den Enkelte er ved sin Skyld kommen udenfor det Almene, da kan han kun vende tilbage dertil i Kraft af, som den Enkelte at være kommen i et absolut Forhold til det Absolute. Her vil jeg nu gjøre en Bemærkning, hvorved jeg siger mere end der er sagt paa noget Punkt i det Foregaaende¹. Synden er ikke den første Umiddelbarhed, Synden er en senere Umiddelbarhed. I Synden er den Enkelte allerede i Retning af det dæmoniske Paradox høiere end det Almene, fordi det er en Modsigelse af det Almene at ville fordre sig selv af den, der mangler *conditio sine qua non*. Dersom Philosophien blandt Andet ogsaa tænkte paa, at det kunde falde et Menneske ind at ville handle efter dens Lære, saa vilde man faae en besynderlig Comedie ud deraf. En Ethik, der ignorerer Synden, er en aldeles ørkesløs Videnskab, men gjør den Synden gjeldende, saa er den eo ipso ude over sig selv. Philosophien lærer, at det Umiddelbare skal ophæves. Dette er sandt nok; men, hvad der ikke er sandt, er, at Synden er uden videre det Umiddelbare, ligesaa lidet som Troen uden videre er det Umiddelbare.

1. I det Foregaaende har jeg med Flid holdt ethvert Hensyn til Spørgsmaalet om Synden og dens Realitet borte. Det Hele er rettet paa Abraham, og ham kan jeg endnu naae i umiddelbare Kategorier, det vil sige, forsaavidt jeg kan forstaae ham. Saasnart Synden kommer frem, da gaaer Ethiken til Grunde, netop paa Angeren; thi Angeren er det høieste ethiske Udtryk, men netop som saadant den dybeste ethiske Selvmodsigelse.
(tilbage)

Saasnart jeg bevæger mig i disse Sphærer, da gaaer Alt let, men hvad her er sagt, forklarer heller ikke Abraham; thi Abraham var ikke ved Synden bleven den Enkelte, han var tvertimod den retfærdige Mand, der er Guds Udvalgte. Analogien til Abraham vil da først vise sig, efterat den Enkelte er bragt istand til at kunne gjøre det Almene, og nu Paradoxet gjentager sig.

Havmandens Bevægelser kan jeg derfor forstaae, medens jeg ikke kan forstaae Abraham; thi Havmanden kommer netop ved Paradoxet til at ville realisere det Almene. Forbliver han nemlig skjult og indvier sig til alle Angerens Qvaler, da vorder han en Dæmon, og er som saadan tilintetgjort. Forbliver han skjult, men mener ikke kløgtigt ved selv at martres i Angerens Trældom at kunne arbeide Agnete løs, saa faaer han vel Fred, men han er tabt for denne Verden. Bliver han aabenbar, lader han sig frelse ved Agnete, da er han det største Menneske, jeg kan forestille mig; thi det er kun Æsthetiken, der letsindig mener at prise Kjærlighedens Magt ved at lade den Fortabte elskes af en uskyldig Pige og derved frelses; det er kun Æsthetiken, der seer fejl, og troer, at Pigen er Heltinden, istedenfor at Havmanden er det. Havmanden kan da ikke tilhøre Agnete uden at han, efterat have gjort Angerens uendelige Bevægelse, endnu gjør een Bevægelse, Bevægelsen i Kraft af det Absurde. Ved egen Kraft kan han gjøre Angerens Bevægelse, men han bruger ogsaa absolut hele sin Kraft dertil, og derfor kan han umulig igjen ved egen Kraft komme tilbage og gribe Virkeligheden. Naar man ikke har Lidenskab nok til hverken at gjøre den ene eller den anden Bevægelse, naar man sjudsker sig gennem Livet, angrer lidt og mener, saa gaaer nok Resten, da har man engang for alle Gange renonceret paa at leve i Ideen, og saa kan man meget let opnaae og forhjælpe Andre til det Høieste: bedaare sig selv og Andre i den Forestilling, at i Aandens Verden gaaer det til som i Gnavspil, hvor Alt gaaer paa bedste Beskub. Man kan da forlyste sig selv ved at betænke, hvor underligt det dog er, at netop i en Tid, hvor jo Enhver kan gjøre det Høieste, Tvivlen om Sjælens Udødelighed kan være saa udbredt; thi den, der virkelig har gjort blot Uendelighedens Bevægelse, han tvivler neppe. Lidenskabens Slutninger ere de eneste paalidelige: de eneste overbevisende. Heldigviis er Tilværelsen her kjærligere, trofastere end hvad Viismænd paastaae, thi den udelukker intet Menneske end ikke det ringeste, den narrer Ingen, thi i Aandens Verden er kun den narret, der narrer sig selv. Det er Alles Mening, og forsaavidt jeg tør tillade mig at dømme derom, er det ogsaa min Mening, at det er ikke det Høieste at gaae i Kloster, men derfor er det ingenlunde min Mening, at i vor Tid, da intet Menneske gaaer i Kloster, Enhver er større end de dybe og alvorlige Sjæle, der fandt Hvile i et Kloster. Hvor Mange har i vor Tid Lidenskab nok til at tænke det og da at dømme sig selv oprigtigt. Alene Forestillingen om, saaledes at tage Tiden paa sin Samvittighed, at give den Tid til i sin søvnløse Utrættelighed at udforske hver en lønlig Tanke, saaledes, at man, hvis man ikke hvert Øieblik gjør Bevægelsen i Kraft af det Ædleste og Helligste i et Menneske, med Angst og Gru kan opdage¹, og om ikke ved andet, saa ved Angst fremløkke den dunkle Rørelse, som dog skjuler sig i ethvert Menneskeliv, medens man, naar man lever i Samfund med Andre, saa let glemmer, saa let slipper fra det, paa saa mange Maader holdes oppe, faaer Leilighed til at begynde paa en frisk - alene denne Forestilling, opfattet med sømmelig Ærbødighed, tænkte jeg kunde tugte mangan Enkelt i vor Tid, der allerede mener, at være kommen til det Høieste. Dog dette bekymrer man sig lidt om i vor Tid, der er kommen til det Høieste, medens dog ingen Tid som netop den har været hjemfalden til det Comiske. Og ubegribeligt er det, at det ikke allerede er skeet, at Tiden selv ved en generatio æquivoca har affødt sin Helt, den Dæmon, der skaanselsløst vil opføre det forfærdelige Skuespil, at bringe hele Tiden til at lee og bringe den til at glemme, at den leer ad sig selv. Eller hvad er Tilværelsen mere værd end at lee ad, naar man allerede i sit 20de Aar er kommen til det Høieste. Og dog hvilken høiere Bevægelse har Tiden udfundet siden den Stund, da man opgav at gaae i Kloster? Er det ikke en jammerlig Leveviisdom, Klogskab, Modløshed, der sidder til Høibords, der feigt indbilder Menneskene, at de have gjort det Høieste, og lumskeligen afholder dem fra endog at forsøge det Mindre? Den, der har gjort Klosterbevægelsen, han har kun een Bevægelse tilbage, det er det Absurdes. Hvor Mange forstaae i vor Tid, hvad det Absurde er, hvor Mange leve i vor Tid saaledes, at de have givet Afkald paa Alt, eller have faaet Alt, hvor Mange ere blot saa redelige, at de vide, hvad de kunne og hvad de ikke kunne? Og er det ikke sandt, forsaavidt man finder saadanne, man snarest finder dem blandt de mindre Dannede og tildeels blandt Qvinder? I en Art Clairvoyance aabenbarer Tiden, saaledes som en Dæmonisk altid aabenbarer sig selv uden at forstaae sig selv, sin Brøst; thi den fordrer atter og atter det Komiske. Skulde det virkelig være det, Tiden behøvede, skulde Theatret maaskee behøve et nyt Stykke, hvor det blev gjort latterligt, at Een døde af Kjærlighed, eller vilde det ikke snarere være Frelsende for Tiden, hvis det skete iblandt os, hvis Tiden blev Vidne til en saadan Begivenhed, for at den engang kunde faae Mod til at troe paa Aandens Magt, Mod til at lade være, feigt at qvæle det Bedre i sig selv, misundeligt at qvæle det hos Andre - ved Latteren. Skulde Tiden virkelig behøve en latterlig Erscheinung af en Opvakt, for at faae Noget at lee ad, eller skulde den ikke snarere behøve, at en saadan begejstret Skikkelse mindede den om,

hvad der var glemmt?

1. Dette troer man ikke paa i vor alvorlige Tid, og dog er det mærkeligt nok, at selv i det, ifølge sit Væsen, mere letsindige og mindre gennemreflekterede Hedenskab, de to egentlige Repræsentanter for den græske Anskuelse af Tilværelsen $\gamma\omega\theta\iota\sigma\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$, hver paa sin Viis have antydnet, at man ved at fordybe sig i sig selv først og fremmest opdager Dispositionen til det Onde. At jeg tænker paa Pythagoras og Socrates, behøver jeg vel ikke at sige.
(tilbage)

Vilde man have et Anlæg i en lignende Stil, der dog, fordi Angerens Lidenskab ikke blev sat i Bevægelse, vilde blive mere rørende, saa kunde man dertil benytte en Fortælling, der forekommer i Tobisë Bog. Den unge Tobias vil ægte Raguels og Ednas Datter Sara. Med denne Pige har det et sørgeligt Sammenhæng. Hun har været givet til 7 Mænd, der alle ere omkomne i Brudehuset. Dette er i Retning af mit Anlæg en Fregne ved Fortællingen; thi den comiske Virkning er næsten uundgaaelig, naar Tanken vækkes om en Piges 7 frugtesløse Forsøg paa at blive gift, skjønt hun var ganske nær derved, ligesaa nær som en Student, der 7 Gange gik reject til Attestats. I Tobisë Bog ligger Accenten paa et andet Sted, og derfor er det høie Tal af Vigtighed og i en vis Forstand endog et tragisk Medvirkende; thi desto større er den unge Tobias's Høimod, dels forsaavidt han er Forældrenes eneste Søn (6, 15), dels fordi det Afskrækkende mere paanøder sig. Dette maa altsaa bort. Sara er da en Pige, der aldrig har elsket, der endnu gjemmer en ung Piges Salighed, hendes uhyre Prioritets Obligation i Tilværelsen, hendes »Vollmachtbrief zum Glücke« – at elske en Mand af sit ganske Hjerte. Og dog er hun ulykkeligere end Nogen, thi hun veed, at den onde Dæmon, der elsker hende, vil dræbe Brudgommen i Bryllupsnatten. Jeg har læst om megen Sorg, men jeg tvivler om, at der nogensteds findes saa dyb en Sorg som den, der ligger i denne Piges Liv. Naar dog Ulykken kommer udenfra, saa er der dog Trøst at finde. Om Tilværelsen ikke bragte et Menneske, hvad der kunde have gjort ham lykkeligt, det er dog en Trøst, at han kunde have modtaget det. Men den uudgrundelige Sorg, som ingen Tid kan adsprede, ingen Tid læge, at vide, at det hjalp Intet, om Tilværelsen gjorde Alt! En græsk Forfatter skjuler i sin simple Naivitet saa uendeligt Meget, naar han siger: πάντως γὰρ οὐδεις ἔρωτα ἔφυγεν ἢ φευξεται, μέχρι ἂν κάλλος ἦ καὶ ὀφθαλμοὶ βλέπωσιν (cfr. *Longi Pastoralia*). Der var mangen Pige, der blev ulykkelig i Kjærlighed, men hun blev det dog, Sara var det, før hun blev det. Det er tungt, ikke at finde den, til hvem man kan hengive sig, men det er *uudsigeligt* tungt ikke at kunne hengive sig. En ung Pige hengiver sig, og da siger man: nu er hun ikke fri mere, men Sara var aldrig fri, og dog havde hun aldrig hengivet sig. Det er tungt, om en Pige hengav sig, og blev bedragen, men Sara var bedragen, før hun hengav sig. Hvilken Verdens Sorg ligger der ikke i det Følgende, da Tobias endelig vil ægte hende? Hvilke Bryllups-Ceremonier, hvilke Forberedelser! Ingen Pige er bleven bedragen som Sara; thi hun blev bedragen for det Saligste af Alt, den absolute Riigdom, som selv den fattigste Pige eier, bedragen for Hengivelsens trygge, ubegrændsede, ubundne, tøilesløse Fortabelse; thi der skulde jo først ryges, idet Hjertet af Fisken og Leveren blev lagt paa glødende Emmer. Og hvorledes maa Moderen ikke tage Afsked med Datteren, der da ligesom hun selv er bedragen for Alt, i Continuitet hermed maa bedrage Moderen for det Skjønneste. Man læse blot Fortællingen. Edna tilberedte Kammeret og hun ledede Sara derind, og græd, og hun annammede sin Datters Graad. Og hun sagde til hende: mit Barn vær frimodig! Himmelen og Jordens Herre give Dig Glæde for denne Din Sorg! Datter, vær frimodig. Og nu Bryllups Øieblikket, man læse, hvis man ellers kan det for Taarer: men da de begge vare indelukte tilhobe, opstod Tobias af Sengen og sagde: Staa op Søster! og vi vil bede, at Herren maa forbarme sig over os (8, 4).

Dersom en Digter læste denne Fortælling, dersom han vilde benytte den, jeg vedder hundrede mod En, han lagde Alt an paa den unge Tobias. Dette Heltemod at ville vove sit Liv i en saa øiensynlig Fare, hvorom Fortællingen endnu engang minder; thi Raguels siger Morgenen efter Brylluppet til Edna: send en af Pigerne hen og lad hende see, om han lever, men hvis ikke, at jeg kan begrave ham, og Ingen skal vide det (cfr. 8, 13) – dette Heltemod blev Opgaven. Jeg tillader mig at foreslaae en anden. Det er kjækt, og behjertet og ridderligt handlet af Tobias, men enhver Mand, der ikke har Mod dertil, han er en Ærtekjelling, der hverken veed, hvad Kjærlighed er, eller hvad det er at være Mand, eller hvad det er Umagen værd at leve for, han har end ikke fattet det lille Mysterium, at det er bedre at give end at modtage, og har ingen Ahnelse om det store: at det er langt sværere at modtage end at give; det vil da sige, naar man har havt Mod til at undvære og i Nødens Stund ikke blev feig. Nei, Sara hun er Heltinde. Hende vil jeg nærme mig, som jeg aldrig har nærmet mig nogen Pige, eller følt mig fristet til i Tanken at nærme mig nogen, jeg har læst om. Thi hvilken Kjærlighed til Gud hører der dog ikke til, for at ville lade sig helbrede, naar man saaledes fra Begyndelsen af er forqvaklet uden Skyld, fra Begyndelsen af et forulykket Exemplar af et Menneske! Hvilken ethisk Modenhed for at paatage sig det Ansvar, at tillade den Elskede et saadant Vovestykke! Hvilken Ydmyghed ligeoverfor et andet Menneske! Hvilken Tro til Gud, at hun ikke i næste Øieblik skulde hade den Mand, hvem hun skyldte Alt!

Lad Sara være en Mand, og det Dæmoniske ligger lige ved Haanden. Den stolte, ædle Natur kan taale Alt, men een Ting kan den ikke taale, den kan ikke taale Medlidenhed. Der ligger en Krænkelser deri, som kun

kan tilføies ham af en høiere Magt; thi ved sig selv kan han aldrig blive Gjenstand derfor. Han har syndet, da kan han bære Straffen, uden at fortvivle, men det uden Skyld fra Modersliv at være udseet til Offer for Medlidenheden, en sød Lugt i dens Næse, det kan han ikke udholde. Medlidenhed har en besynderlig Dialektik, den fordrer i det ene Øieblik Skyld, i det næste vil den ikke have det, og derfor bliver det, at være prædestineret til Medlidenhed, forfærdeligere og forfærdeligere, jo mere Individets Ulykke er i Retning af det Aandelige. Men Sara har ingen Skyld, hun er henkastet som et Rov for alle Lidelser og skal dertil endnu martres af Menneskenes Medlidenhed, thi endogsaa jeg, der dog beundrer hende mere end Tobias elskede hende, endogsaa jeg kan ikke nævne hendes Navn uden at sige: den stakkels Pige. Lad en Mand være i Saras Sted, lad ham vide, at dersom han vil elske en Pige, da kommer en Helvedes Aand og myrder den Elskede i Bryllupsnatten, da var det vel muligt, at han valgte det Dæmoniske; han lukkede sig inde i sig selv, og sagde paa den Maade, som en dæmonisk Natur taler i Løndom: »Tak, jeg er ingen Ven af Ceremonier og Vidtløftigheder, jeg forlanger aldeles ikke Kjærlighedens Lyst, jeg kan jo blive en Blaubart, der har min Fryd af at see Pigerne segne i Bryllupsnatten.« Man faaer i Almindelighed meget lidet at vide om det Dæmoniske, uagtet dette Gebeet netop i vor Tid har et gyldigt Krav paa at opdages, og uagtet lagttageren, naar han ellers forstaaer at sætte sig lidt i Rapport til Dæmonen, næsten kan bruge ethvert Menneske i det mindste momentviis. Shakespeare er og bliver bestandig i denne Retning en Heros. Hiin rædsomme Dæmon, den mest dæmoniske Figur, som Shakespeare har skildret, men ogsaa skildret magesløs: Gloster (siden Richard den Tredie) hvad gjorde ham til Dæmon? Aabenbar det, at han ikke kunde bære Medlidenhed, som han fra Barn af var priisgiven til. Hans Monolog i 1ste Akt af *Richard den Tredie* er mere værd end hele Moralsystemer, der ingen Ahnelse have om Tilværelsens Rædsler eller om Forklaringen.

...Ich, roh geprägt, und aller Reize baar,
Vor leicht sich dreh'nden Nymphen mich zu brüsten;
Ich, so verkürzt um schönes Ebenmaß,
Geschändet von der tückischen Natur,
Entstellt, verwahrlost, vor der Zeit gesandt
In diese Welt des Athmens, halb kaum fertig
Gemacht, und zwar so lahm und ungeziemend
Daß Hunde bellen, hink' ich wo vorbei.

Saadanne Naturer som Glosters kan man ikke frelse ved at mediere dem ind i en Samfunds Idee. Ethiken gjør egentlig kun Nar ad dem, som det jo vilde være en Spot over Sara, hvis den vilde sige til hende, hvorfor udtrykker Du ikke det Almene og gifter Dig. Saadanne Naturer ere fra Grunden af i Paradoxet, og de ere ingenlunde ufuldkomnere end andre Mennesker, kun at de enten fortabes i det dæmoniske Paradox eller frelses i det guddommelige. Man har nu Tid ud og Tid ind glædet sig ved, at Hexe, Nisser, Trolde o. s. v. vare Vanskabninger, og det er unegteligt, at ethvert Menneske har en Tilbøielighed til, naar han seer en Vanskabning, strax at knytte Forestillingen dertil om en moralsk Depravation. Hvilken uhyre Uretfærdighed, da Forholdet snarere maa vendes om, at Tilværelsen selv har fordærvet dem, saaledes som en Stedmoder gjør Børnene vanartede. Det oprindeligt ved Natur eller Historie-Forhold at være sat uden for det Almene, det er Begyndelsen til det Dæmoniske, som Individet dog selv ikke har Skyld i. Cumberlands *Jøden* er saaledes ogsaa en Dæmon, om han end gjør det Gode. Saaledes kan det Dæmoniske ogsaa yttre sig som Foragt for Mennesker, en Foragt, der dog vel at mærke ikke bringer den Dæmoniske selv til at handle foragteligt, tvertimod har han sin Styrke i at vide, at han er bedre end Alle, som dømme ham. – Angaaende alt Sligt burde Digterne nærmest først gjøre Allarm. Gud veed hvilke Skrifter de nu levende yngre Versemagere læse! Deres Studium bestaaer nok i at lære Riim udenad. Gud veed, hvad deres Betydning er i Tilværelsen! I dette Øieblik veed jeg ikke, de gjøre anden Nytte, end at de føre et opbyggeligt Bevis for Sjælens Udødelighed, idet man trøstig kan sige om dem til sig selv, hvad Baggesen siger om Byens Digter Kildevalle: blir han udødelig, saa blive vi det Alle. – Hvad her er sagt i Anledning af Sara nærmest i Retning af digterisk Frembringelse og derfor med en phantastisk Forudsætning, har sin fulde Betydning, naar man med psykologisk Interesse vilde fordybe sig i Betydningen af den gamle Sætning: nullum unquam exstitit magnum ingenium sine aliqua dementia. Thi denne Dementia er Geniets Liden i Tilværelsen, er Udtrykket for, om jeg saa tør sige, den guddommelige Misundelse, medens det Geniale er Forkjærlighedens Udtryk. Saaledes er Geniet fra Begyndelsen af desorienteret i Forhold til det Almene, og bragt i Forhold til Paradoxet, hvad enten han i Fortvivlelse over sin Grændse, der i hans Øine forvandler hans Almagt til Afmagt, søger en dæmonisk Beroligelse, og derfor ikke vil vedgaae det hverken for Gud eller Mennesker, eller han religiøs beroliger sig i Kjærlighed til Guddommen. Her ligge psykologiske Opgaver, som man med Glæde, synes mig, kunde offre et heelt Liv paa, og dog hører man saa sjeldent et Ord derom. I hvilket Forhold staaer Sindssvagheden til Genialiteten, kan man construere den ene ud af den anden; i hvilken Forstand og hvorvidt er Geniet Herre over sin Sindssvaghed; thi det følger af sig selv, at han til en vis Grad er Herre over det, da han jo ellers virkelig var sindssvag. Til saadanne lagttagelser hører imidlertid Snildhed i høi Grad og Kjærlighed; thi at iagttage den Overlegne er saare vanskeligt. Naar man med Opmærksomhed herpaa vilde gennemlæse enkelte af de mest geniale Forfattere, var det dog maaskee muligt, en ganske enkelt Gang om end med megen Møie at opdage Lidt.

Endnu et Tilfælde vil jeg tænke mig, at en Enkelt ved at være skjult og ved sin Taushed vil frelse det Almene. Dertil kan jeg bruge Sagnet om *Faust*. Faust er en Tvivler¹, en Aandens Apostat, der gaaer Kjødets

Gang. Dette er Digternes Mening, og medens det atter og atter gjentages, at hver Tid har sin Faust, gaaer dog den ene Digter efter den anden ufortrøden hen ad den slagne Landevei. Lad os foretage en lille Forandring. Faust er Tivlervleren $\chi\alpha\tau'$ $\epsilon\chi\sigma\chi\eta\nu$; men han er en sympathetisk Natur. Selv i Goethes Opfattelse af Faust savner jeg et dybere psykologisk Indblik i Tivlervlens hemmelige Samtaler med sig selv. I vor Tid, da jo Alle have oplevet Tivlervlen, har endnu ingen Digter gjort noget Skridt dertil. Jeg tænker da ogsaa, at jeg gjerne kunde byde dem kongelige Obligationer at skrive paa, for at skrive alt det Meget, de i denne Henseende have oplevet – de skrev neppe mere end hvad der kunde rummes paa den forreste Margen.

1. Vil man ikke bruge en Tivlervler, kunde man vælge en lignende Figur, en Ironiker f. Ex., hvis skarpe Blik fra Grunden af har opdaget Tilværelsens Latterlighed, hvem en hemmelig Forstaaelse med Kræfterne i Livet forvisser om, hvad Patienten ønsker. Han veed, at han har Latterens Magt, hvis han vil bruge den, han er sikker paa sin Seier, ja hvad mere er paa sin Lykke. Han veed, der vil opløfte sig en enkelt Stemme, der vil holde igjen, men han veed, han er stærkere, han veed, at man endnu et Øieblik kan bringe Mændene til at synes alvorlige, men han veed ogsaa, at de i Smug længes efter at lee med ham; han veed, at man endnu et Øieblik kan bringe Qvinden til at holde Viften for Øinene, naar han taler, men han veed, at hun leer bag ved Viften, han veed, at Viften er ikke absolut ugjennemsigtig, han veed, at man kan skrive en usynlig Skrift paa den, han veed, at naar en Qvinde slaaer efter ham med Viften, da er det fordi hun har forstaaet ham, han veed ubetragelig Besked om, hvorledes Latteren sniger sig ind og boer skjult i et Menneske, og naar den engang har taget Bolig, sidder paa Luur og venter. Lad os tænke os en saadan Aristophanes, en saadan Voltaire lidt forandret; thi han er tillige en sympathetisk Natur, han elsker Tilværelsen, han elsker Menneskene og han veed, at om end Latterens Fordømmelse maaskee vil opdrage en frelst ung Slægt, saa vil der i den samtidige gaae en Mængde Mennesker til Grunde. Han tier da, og glemmer saavidt muligt selv at lee. Men tør han tie. Maaskee er der Adskillige, der slet ikke forstaae den Vanskelighed, om hvilken jeg taler. De mene nok, at det var en beundringsværdig Høimodighed at tie. Dette er slet ikke min Mening, thi jeg mener, at enhver saadan Natur, hvis han ikke har haft Høimod til at tie, er en Førræder mod Tilværelsen. Jeg fordrer da altsaa denne Høimodighed af ham; men naar han har den, tør han saa tie. Ethiken er en farlig Videnskab, og det var vel mueligt, at Aristophanes, bestemt reen ethisk, har besluttet sig til at lade Latteren dømme den forvildede Tid. Æsthetisk Høimod kan ikke hjælpe; thi paa den Conto vover man ikke Sligt. Skal han tie, saa maa han ind i Paradoxet. – Endnu et Anlæg vil jeg antyde, at f. Ex. et Menneske eier en Forklaring af en Heros's Liv, der paa en sørgelig Maade forklarer dette, og dog hviler en heel Samtid absolut trygt i denne Heros, uden at ahne noget Saadant.
(tilbage)

Kun naar man saaledes bøier Faust ind i sig selv, kun da kan Tivlervlen tage sig poetisk ud, kun da opdager han egentligt ogsaa selv i Virkeligheden alle dens Lidelser. Han veed da, at det er Aanden, der bærer Tilværelsen, men han veed ogsaa, at den Tryghed og Glæde, i hvilken Menneskene leve, ikke er grundet i Aandens Magt, men let forklarlig som en ureflektet Lyksalighed. Som Tivlervler, som Tivlervleren er han høiere end alt dette, og om Nogen vil bedrage ved at indbilde ham, at han har gennemgaaet Tivlervlen, saa gjennemskuer han det let; thi den, der har gjort en Bevægelse i Aandens Verden, altsaa en uendelig Bevægelse, han kan strax gjennemhøre Replikken, om det er en forsøgt Mand, der taler, eller en Münchhausen. Hvad en Tamerlan formaaer med sine Hunner, det veed Faust han formaaer med sin Tivlervl, – at skrække Menneskene forfærdede op, at lade Tilværelsen vakle under deres Fødder, at splitte Menneskene ad, at bringe Angestens Skrig overalt til at lyde. Og hvis han gjør det, da er han dog ingen Tamerlan, han er i en vis Forstand bemyndiget og har Tankens Bemyndigelse. Men Faust er en sympathetisk Natur, han elsker Tilværelsen, hans Sjæl kjender ingen Misundelse, han indseer, han kan ikke standse den Rasen, han vel kan vække, han attraaer ingen herostratisk Ære – han tier, han skjuler Tivlervlen omhyggeligere i sin Sjæl, end den Pige, der skjuler en syndig Kjærligheds Frugt under sit Hjerte, han søger saa godt som muligt at gaae i Tridt med andre Mennesker, men hvad der foregaaer i ham, det fortærer han i sig selv, og saaledes bringer han sig selv som et Offer for det Almene.

Man kan stundom høre Menneskene klage, naar et excentrisk Hoved reiser Tivlervlens Hvirvel, de sige da: gid

han havde tiet. Denne Idee realiserer Faust. Den, der har Forestilling om, hvad det vil sige, at et Menneske lever af Aand, han veed ogsaa, hvad Tvivlens Hunger vil sige, og at Tvivleren hungre ligesaa meget efter Livets daglige Brød som efter Aandens Næring. Uagtet da al den Smerte, Faust lider, kan være et ret godt Argument for, at det ikke er Stolthed, der har besat ham, saa skal jeg dog bruge et lille Forsigtigheds Middel, som jeg let opfinder; thi som Gregorius Rimini blev kaldet tortor infantium, fordi han antog de smaa Børns Fordømmelse, saaledes kunde jeg fristes til at kalde mig selv: tortor heroum; thi jeg er meget opfindsom, naar det gjelder om at pine Heltene. Faust seer Margrete, ikke efter at han har valgt Lysten; thi min Faust vælger slet ikke Lysten, han seer Margrete ikke i Mephistopheles's Huulspeil, men i al hendes elskelige Uskyld, og da hans Sjæl har bevaret Kjærligheden til Mennesker, kan han ogsaa meget godt forelske sig i hende. Men han er Tvivler, hans Tvivl har tilintetgjort ham Virkeligheden; thi saa ideal er min Faust, at han ikke hører til disse videnskabelige Tvivlere, der tvivle een Time i hvert Semester paa Kathederet, men forøvrigt kunne gjøre alt Andet, som da ogsaa dette uden Aandens Bistand eller i Kraft af Aand. Han er Tvivler, og Tvivleren hungre ligesaa meget efter Glædens daglige Brød, som efter Aandens Føde. Dog bliver han sin Beslutning tro og tier, og taler ikke til noget Menneske om sin Tvivl, og til Margrete heller ikke om sin Kjærlighed.

Det følger af sig selv, at Faust er for ideal en Figur til at lade sig nøie med den Passiar, at naar han talte, saa vilde han foranledige en almindelig Discussion, eller det Hele vilde gaae af uden Følge, eller maaskee, eller maaskee. (Her slumrer, som enhver Digter let vil see, det Comiske i Anlægget, ved at bringe Faust i et ironisk Forhold til disse lavcomiske Gjække, der i vor Tid løbe efter Tvivlen, føre et udvortes Argument for, at de virkelig have tvivlet, f. Ex. en Doctor-Attest, eller bande paa, at de have tvivlet om Alt, eller bevise det deraf, at de paa deres Reise traf sammen med en Tvivler, disse lilbud og Hurtigløbere i Aandens Verden, der i største Hast hos eet Menneske faaer et lille Nys om Tvivlen, hos en anden om Troen, og nu wirtschafte paa bedste Maade, alt eftersom Menigheden vil have fiint Sand eller grovt Sand). Faust er for ideal en Figur til at gaae i Slæber. Den, der ikke har en uendelig Lidenskab, han er ikke ideal, og den, der har en uendelig Lidenskab, han har forlængst frelst sin Sjæl ud af saadant Vaas. Han tier for at offe sig selv - eller han taler med Bevidsthed om, at han vil forvirre Alt.

Tier han, da dømmes Ethiken ham; thi den siger: »Du skal anerkjende det Almene, og det anerkjender Du netop ved at tale, og Du tør ikke have Medlidenhed med det Almene.« Denne Betragtning skulde man ikke glemme, naar man stundom bedømmer en Tvivler strængt, fordi han taler. Jeg er ikke tilbøielig til at bedømme en saadan Adfærd mildt; men her som allevegne gjelder det om, at Bevægelserne skee normalt. Naar galt skal være, saa er dog en Tvivler, om han end ved at tale bragte al mulig Ulykke over Verden, langt at foretrække for disse elendige Slikmunde, der smage paa Alt, og som ville helbrede Tvivlen uden at kjende den, og som da derfor i Almindelighed ere den nærmere Anledning til, at Tvivlen bryder vildt og ustyrligt frem. - Taler han, da forvirrer han Alt; thi om det ikke skeer, det faaer han først bag efter at vide, og Udfaldet kan ikke hjælpe Een, hverken i Handlingens Øieblik eller med Hensyn til Ansvar.

Tier han paa eget An- og Tilsvar, da kan han vel handle høimodig, men han vil til sin øvrige Smerte føie en lille Anfægtelse; thi det Almene vil bestandig pine ham og sige: Du skulde have talt, hvor vil Du finde Visheden om, at det dog ikke var en krypt Hovmod, der styrede Din Beslutning.

Kan Tvivleren derimod blive den Enkelte, der som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute, saa kan han faae en Bemyndigelse for sin Taushed. I saa Fald maa han gjøre sin Tvivl til Skyld. I saa Fald er han i Paradoxet, men i saa Fald er hans Tvivl helbredet, om han end kan faae en anden Tvivl.

Selv det nye Testament vilde anerkjende en saadan Taushed. Der forekommer endog Steder i det nye Testamente, som anprise Ironi, kun at den bruges til at skjule det Bedre. Denne Bevægelse er imidlertid ligesaavel Ironiens som enhver anden, der har sin Grund i, at Subjectiviteten er højere end Virkeligheden. Dette vil man i vor Tid ikke vide Noget af, man vil overhovedet ikke vide mere om Ironi end hvad Hegel har sagt, der besynderlig nok ikke forstod sig stort paa den, og bar et Nag til den, hvilket vor Tid har gode Grunde til ikke at opgive; thi den skal blot vogte sig for Ironien. Det hedder i Bjergprædikenen: naar Du faster, da salv Dit Hoved og toe Dit Ansigt, at ikke Menneskene skulle see Dig faste. Dette Sted vidner ligefrem om, at Subjectiviteten er incommensurabel for Virkeligheden, ja at den har Lov at bedrage. Naar blot de Folk, der i vor Tid føite om med løs Tale om Menighedens Idee, vilde læse det nye Testamente, saa kom de maaskee paa andre Tanker.

Men nu Abraham, hvorledes handlede han? thi jeg har ikke glemt, og Læseren vil nu maaskee behage at erindre, at det var for at støde an derpaa, jeg indlod mig i hele den foregaaende Undersøgelse, ikke som om Abraham derved blev mere forstaaelig, men for at Uforstaaeligheden kunde blive mere desultorisk; thi, som sagt, Abraham kan jeg ikke forstaae, ham kan jeg kun beundre. Det blev ogsaa bemærket, at intet af de

beskrevne Stadier indeholdt en Analogi til Abraham; de bleve kun udviklede, for at de, medens de bleve viste indenfor deres egen Sphære, i Misvisningens Øieblik kunde ligesom antyde det ubekjendte Lands Grændse. Forsaavidt der skulde være Tale om en Analogi, maatte det være Syndens Paradox, men dette ligger igjen i en anden Sphære, og kan ikke forklare Abraham, og er selv langt lettere at forklare end Abraham.

Abraham talte altsaa ikke, han talte ikke til Sara, ikke til Elieser, ikke til Isaak, han forbigik de 3 ethiske Instantser; thi det Ethiske havde for Abraham intet høiere Udtryk end Familie-Livet.

Æsthetiken tillod, ja fordrede Taushed af den Enkelte, naar han ved at tie kunde frelse en Anden. Dette allerede viser tilstrækkelig, at Abraham ikke ligger indenfor Æsthetikens Omfang. Hans Taushed er ingenlunde for at frelse Isaak, som overhovedet hele hans Opgave, at ofre Isaak for sin egen og for Guds Skyld, er Æsthetiken en Forargelse; thi den kan vel forstaae, at jeg offerer mig selv, men ikke at jeg offerer en Anden for min egen Skyld. Den æsthetiske Helt var taus. Ethiken dømte ham imidlertid, fordi han var taus i Kraft af sin tilfældige Enkelthed. Hans menneskelige Forudvidenhed var det, der bestemte ham til at tie. Dette kan Ethiken ikke tilgive, enhver saadan menneskelig Viden er kun en Illusion, Ethiken fordrer en uendelig Bevægelse, den fordrer Aabenbarelse. Den æsthetiske Helt kan da tale, men vil ikke.

Den egentlige tragiske Helt offerer sig selv og alt Sit for det Almene; hans Gjerning, enhver Rørelse i ham tilhører det Almene, han er aabenbar, og i denne Aabenbarelse Ethikens elskelige Søn. Dette passer ikke paa Abraham, han gjør Intet for det Almene og han er skjult.

Nu staae vi da ved Paradoxet. Enten kan den Enkelte som den Enkelte staae i et absolut Forhold til det Absolute, og saa er det Ethiske ikke det Høieste, eller Abraham er tabt, han er hverken en tragisk Helt eller en æsthetisk Helt.

Forsaavidt kan det atter synes her, at Paradoxet er det Letteste og Nemmeste af Alt. Imidlertid maa jeg gjentage, at den, der holder sig overbevist derom, han er ikke Troens Ridder, thi Nøden og Angesten er den eneste Berettigelse, der kan tænkes, om den end ikke kan tænkes i Almindelighed; thi saa hæves Paradoxet.

Abraham tier – men han *kan* ikke tale, deri ligger Nøden og Angsten. Naar jeg nemlig, idet jeg taler, ikke kan gjøre mig forstaaelig, saa taler jeg ikke, om jeg end talte uafbrudt Nat og Dag. Dette er Abrahams Tilfælde. Han kan sige Alt; men Eet kan han ikke sige, og dog naar han ikke kan sige det ∴ sige det saaledes, at en Anden forstaaer det, saa taler han ikke. Det Lindrende i Talen er, at den oversætter mig i det Almene. Abraham kan nu sige det Skjønneste, noget Sprog kan opdrive, om hvorledes han elsker Isaak. Men dette er ikke det, der ligger ham paa Sinde, det er det Dybere, at han vil ofre ham, fordi det er en Prøvelse. Dette Sidste kan Ingen forstaae, og saa kan Enhver kun misforstaae det Første. Denne Nød kjender den tragiske Helt ikke. Han har for det første den Trøst, at ethvert Modargument er skeet sin Ret, at han har kunnet give Klytaimnestra, Iphigenia, Achilleus, Choret, ethvert levende Væsen, enhver Røst fra Menneskehedens Hjerte, enhver snild, enhver ængstende, enhver anklagende, enhver medlidende Tanke Leilighed til at staae op imod sig. Han kan være sikker paa, at Alt, hvad der lod sig sige mod ham, er blevet sagt, skaanselsløst, ubarmhjertigt – og at stride mod den ganske Verden er en Trøst, at stride med sig selv er forfærdeligt –; han skal ikke frygte for at have overseet Noget, at han engang bagefter maaskee skal raabe som Kong Edvard d. 4. ved Efterretningen om Clarences Mord:

Wer bat für ihn? Wer kniet' in meinem Grimm
Zu Füßen mir und bat mich überlegen?
Wer sprach von Bruderpflicht? Wer sprach von Liebe¹.

1. Cfr. 2. Akt 1. Scene.
(tilbage)

Den tragiske Helt kjender ikke Eensomhedens forfærdelige Ansvar. Dernæst har han den Trøst, at han kan græde og klage med Klytaimnestra og Iphigenia – og Taarer og Skrig lindre, men uudsigelige Sukke martre. Agamemnon kan hurtig samle sin Sjæl i Vished om, at han vil handle, og da har han endnu Tid at trøste og opmuntre. Dette kan Abraham ikke. Naar hans Hjerte er bevæget, naar hans Ord vilde indeholde en salig Trøst for den ganske Verden, da tør han ikke trøste, thi skulde ikke Sara, skulde ikke Elieser, skulde ikke Isaak sige til ham: »hvorfor vil Du da gjøre det, Du kan jo lade være.« Og dersom han da i sin Nød vilde give sig Luft, vilde omfavne Alt, hvad der var ham kjær, inden han skred til det Sidste, da skulde han maaskee afstedkomme det Forfærdelige, at Sara, at Elieser, at Isaak forargedes paa ham og troede, han var en Hykler. Tale kan han ikke, han taler intet menneskeligt Sprog. Om han selv forstod alle Jordens Tungemaal, om de Elskede ogsaa forstode dem, han kan dog ikke tale – han taler i et guddommeligt Tungemaal, han taler i Tunger.

Denne Nød kan jeg vel forstaae, jeg kan beundre Abraham, jeg frygter ikke for, at Nogen ved denne Fortælling skulde fristes til letsindigen at ville være den Enkelte, men jeg tilstaaer ogsaa, at jeg ikke har Mod

dertil, og at jeg med Glæde renoncerer paa enhver Udsigt til at komme videre, dersom det blot var muligt, at jeg nogensinde, om end nok saa silde, kom saavidt. I ethvert Øieblik kan Abraham bryde af, han kan angre det Hele som en Anfægtelse, da kan han tale, da kunne alle forstaae ham – men da er han ikke Abraham mere.

Abraham kan ikke tale; thi det Alt Forklarende kan han ikke sige, (∴: saa det er forstaaeligt), at det er en Prøvelse, vel at mærke, en saadan, hvor det Ethiske er Fristelsen. Den, der er stillet saaledes, han er en Emigrant fra det Almenes Sphære. Men det Næste kan han endnu mindre sige. Abraham gjør nemlig, som tidligere tilstrækkelig udviklet, to Bevægelser. Han gjør Resignationens uendelige Bevægelse, og opgiver Isaak, dette kan Ingen forstaae, fordi det er et privat Foretagende; men dernæst gjør han i ethvert Moment Troens Bevægelse. Dette er hans Trøst. Han siger nemlig: dog vil det ikke skee, eller hvis det skeer, da vil Herren give mig en ny Isaak i Kraft nemlig af det Absurde. Den tragiske Helt han faaer dog Ende paa Historien. Iphigenia bøier sig under Faderens Beslutning, hun gjør selv Resignationens uendelige Bevægelse og de ere nu i Forstaaelse med hinanden. Hun kan forstaae Agamemnon, fordi hans Foretagende udtrykker det Almene. Vilde Agamemnon derimod sige til hende: »uagtet Guden fordrer Dig som Offer, saa var det dog muligt, at han ikke fordrede det, i Kraft nemlig af det Absurde,« saa vilde han i samme Øieblik blive uforstaaelig for Iphigenia. Kunde han sige det i Kraft af menneskelig Beregning, saa skulde Iphigenia vel forstaae ham; men saa vilde deraf følge, at Agamemnon ikke havde gjort Resignationens uendelige Bevægelse, og saa er han ikke Helt, saa er Spaamandens Udsagn en Skipperefterretning, og den hele Begivenhed en Vaudeville.

Abraham taledede da ikke. Kun eet Ord er der opbevaret af ham, den eneste Replik til Isaak, hvilken da ogsaa tilstrækkelig beviser, at han ikke havde talet iforveien. Isaak gjør Abraham det Spørgsmaal, hvor Lammet er til Brændoffer. »Og Abraham sagde: Gud skal see sig om Lammet til Brændofferet min Søn!«

Dette sidste Ord af Abraham skal jeg her lidt nærmere betragte. Dersom dette Ord ikke var, da vilde den hele Begivenhed mangle Noget, dersom det var anderledes, da vilde Alt maaskee opløse sig i Forvirring.

Det har ofte været Gjenstand for min Overveielse, hvorvidt en tragisk Helt, hvad enten han culminerer i en Liden eller en Handling, bør have en sidste Replik. Det beroer, efter hvad jeg kan skjønne, paa, hvilken Livs-Sphære han tilhører, hvorvidt hans Liv har intellectuel Betydning, hvorvidt hans Liden eller Handling staae i Forhold til Aand.

Det følger af sig selv, at den tragiske Helt i sit Culminations Øieblik, ligesom ethvert andet Menneske, der ikke er Mælet berøvet, kan sige et Par Ord, maaskee et Par passende Ord, men Spørgsmaalet er, hvorvidt det er passende for ham at sige dem. Ligger hans Livs-Betydning i en udvortes Gjerning, da har han Intet at sige, da er Alt, hvad han siger, væsentlig Passiar, hvorved han kun svækker Indtrykket af sig selv, hvorimod det tragiske Ceremoniel byder, at han taus fuldkommer sin Opgave, hvad enten denne bestaaer i en Handling eller i en Liden. For ikke at gaae for vidt, vil jeg blot tage hvad der ligger allernærmest. Hvis Agamemnon selv, ikke Kalchas, skulde have draget Kniven mod Iphigenia, da havde han blot nedværdiget sig selv, ved i det sidste Øieblik, at ville sige et Par Ord; thi hans Gjernings Betydning var jo vitterlig for alle, Pietetens, Medlidenhedens, Følelsens, Taarernes Procedure var fuldendt, og for øvrigt havde hans Liv intet Forhold til Aand ∴: han var ikke Lærer eller Aandens Vidne. Er en Helts Livs Betydning derimod i Retning af Aand, da vilde Manglen paa Replik svække Indtrykket af ham. Det, han da har at sige, er ikke et Par passende Ord, et lille Declamations-Stykke, men Betydningen af hans Replik er, at han gennemfører sig selv i det afgjørende Øieblik. En saadan intellectuel tragisk Helt, han bør have og han bør beholde det sidste Ord. Man fordrer af ham den samme forklarede Holdning, som den, der anstaaer enhver tragisk Helt, men da fordrer man endnu eet Ord. Forsaavidt da en saadan intellectuel tragisk Helt culminerer i en Liden (i Døden), da bliver han i dette sidste Ord udødelig før han dør, medens derimod den almindelige tragiske Helt først bliver udødelig efter sin Død.

Socrates kan man bruge som et Exempel. Han var en intellectuel tragisk Helt. Hans Dødsdom bliver ham forkyndt. I det Øieblik dør han, thi den, som ikke forstaaer, at der fordres Aandens hele Kraft til at døe, og at Helten altid dør, før han dør, han skal ikke komme synderligt vidt i sin Betragtning af Livet. Som Helt fordres der nu af Socrates, at han rolig hviler i sig selv, men som intellectuel tragisk Helt fordres der af ham, at han i dette sidste Øieblik har Aandsstyrke nok til at gennemføre sig selv. Han kan da ikke som den almindelige tragiske Helt koncentrere sig paa at holde sig ligeoverfor Døden, men han maa saa hurtig gjøre denne Bevægelse, at han i samme Øieblik med sin Bevidsthed er ude over denne Strid og hævder sig selv. Dersom saaledes Socrates i Dødens Krisis havde forstummet, da havde han svækket Virkningen af sit Liv, vakt en Mistanke om, at Ironiens Elasticitet i ham ikke var en Verdenskraft, men et Spil, hvis Spænsthed i det afgjørende Øieblik maatte bruges efter omvendt Maalestok til pathetisk at holde ham oppe¹.

1. Hvilken Replik af Socrates der maa ansees for den afgjørende, derom kunne Meningerne være delte, da Socrates paa saa mange Maader ved Plato er poetisk forflygtiget. Jeg foreslaaer følgende: Dødsdommen bliver ham forkyndt, i samme Øieblik dør han, i

samme Øieblik overvinder han Døden og gennemfører sig selv i det berømte Tilsvar: at det forundrede ham, at han var bleven dømt med en Majoritet af 3 Stemmer. Ingen løs og ledig Tale paa Torvet, ingen taabelig Bemærkning af en Idiot kunde han have spøget mere ironisk med, end med den Dødsdom, der dømmes ham selv fra Livet.

(tilbage)

Hvad her kortelig er antydet, kan vel ikke finde sin Anvendelse paa Abraham, forsaavidt man mener ved nogen Analogi at skulle kunne udfinde et passende Ord for Abraham til at ende med, men vel forsaavidt, at man indseer Nødvendigheden af, at Abraham i det sidste Øieblik maa gennemføre sig selv, ikke taus maa drage Kniven, men have et Ord at sige, da han som Troens Fader har absolut Betydning i Retning af Aand. Hvad han skal sige, derom kan jeg ingen Forestilling gjøre mig iforveien; efterat han har sagt det, kan jeg vel forstaae det, vel i en vis Forstand forstaae Abraham i det Sagte, uden dog derved at være kommen ham nærmere, end jeg har været ham i det Foregaaende. Dersom der ingen sidste Replik havde existeret af Socrates, da havde jeg kunnet tænke mig ind i ham og dannet en saadan, havde jeg ikke kunnet gjøre det, saa havde en Digter formaaet det, men Abraham naaer ingen Digter.

Inden jeg gaaer over til nærmere at betragte Abrahams sidste Ord, maa jeg først gjøre opmærksom paa Vanskeligheden af, at Abraham overhovedet kan komme til at sige Noget. Nøden og Angsten i Paradoxet laae, som ovenfor udviklet, netop i Taushedden, Abraham kan ikke tale¹. Forsaavidt er det da en Selvmodsigelse at fordre, at han skal tale, med mindre man vil have ham ud igjen af Paradoxet, saaledes, at han i det afgjørende Øieblik suspenderer det, hvorved han da ophører at være Abraham og annullerer hele det Foregaaende. Dersom saaledes Abraham nu i det afgjørende Øieblik vilde sige til Isaak: det er Dig, det gjelder, da var dette kun en Svaghed. Thi kunde han overhovedet tale, da maatte han have talt for længe siden, og Svagheden vilde da ligge i, at han ikke havde haft Aands Modenhed og Concentration til forud at tænke hele Smerten, men skubbet Noget af sig, saaledes at den virkelige Smerte var et Mere end den tænkte. Desuden vilde han ved en saadan Tale falde ud af Paradoxet, og hvis han virkelig vilde tale med Isaak, maatte han forvandle sin Tilstand til en Anfægtelse; thi ellers kunde han dog Intet sige, og gjør han dette, da er han end ikke nogen tragisk Helt.

1. Forsaavidt der kan være Tale om nogen Analogi, afgiver Pythagoras's Døds-Situation en saadan, thi den af ham altid hævdede Taushed maatte han gennemføre i sit sidste Øieblik, og derfor *sagde* han: det er bedre at dræbes end at tale. Cfr. *Diogenes* 8de Bog § 39.
(tilbage)

Imidlertid er der dog opbevaret et sidste Ord af Abraham, og forsaavidt jeg kan forstaae Paradoxet, kan jeg ogsaa forstaae Abrahams totale Tilstedeværelse i dette Ord. Han siger først og fremmest ikke Noget, og i denne Form siger han hvad han har at sige. Hans Svar til Isaak har Ironiens Form, thi det er altid Ironi, naar jeg siger Noget, og dog ikke siger Noget. Isaak spørger Abraham i den Formening, at Abraham er vidende. Vilde Abraham nu have svaret: jeg veed Intet, saa havde han sagt en Usandhed. Sige Noget kan han ikke; thi hvad han veed, kan han ikke sige. Han svarer da: Gud skal see sig om Lammet til Brændoffer min Søn! Man seer heraf Dobbeltbevægelsen i Abrahams Sjæl, saaledes som den er beskrevet i det Foregaaende. Havde Abraham blot resigneret paa Isaak og ikke gjort mere, saa har han sagt en Usandhed; thi han veed jo, at Gud fordrer Isaak til Offer, og han veed, at han selv netop i dette Øieblik er redebon til at offere ham. Han har da i ethvert Øieblik, efter at have gjort denne Bevægelse, gjort den næste, gjort Troens Bevægelse i Kraft af det Absurde. Forsaavidt siger han ingen Usandhed; thi i Kraft af det Absurde er det jo muligt, at Gud kunde gjøre noget ganske Andet. Han siger da ingen Usandhed, men han siger da heller ikke Noget; thi han taler i et fremmed Tungemaal. Dette bliver endnu evidentere, naar vi betænke, at det var Abraham selv, der skulde offere Isaak. Havde Opgaven været en anden, havde Herren befalet Abraham at bringe Isaak ud paa Morijabjerget, saa skulde han selv lade sit Lyn ramme Isaak og saaledes tage ham som et Offer, saa kunde Abraham i ligefrem Forstand have Ret i at tale saa ænigmatisk, som han gjør; thi saa kunde han jo ikke selv vide hvad der vilde skee. Men saaledes som Opgaven er stillet Abraham, skal han jo selv handle, han maa altsaa i det afgjørende Øieblik vide, hvad han selv vil gjøre, og altsaa maa han vide, at Isaak skal offres. Har han ikke vidst dette med Bestemthed, saa har han ikke gjort Resignationens uendelige Bevægelse, saa er hans Ord vel ikke Usandhed, men han er tillige meget langt fra at være Abraham, han er ubetydeligere end en tragisk Helt, ja han er en uresolveret Mand, der hverken kan beslutte sig til det Ene eller til det Andet, og som paa Grund deraf altid vil komme til at tale i Gaader. Men en saadan Hæsitator er lige Parodien paa Troens Ridder.

Det viser sig da atter her, at man vel kan forstaae Abraham, men kun forstaae ham saaledes, som man forstaaer Paradoxet. Jeg for mit Vedkommende kan vel forstaae Abraham, men fatter tillige, at jeg ikke har Mod til at tale saaledes, ligesaa lidet som jeg har Mod til at handle som Abraham; men derfor siger jeg ingenlunde, at det er noget Ringe, da det tvertimod er det eneste Vidunderlige.

Og hvad dømte nu Samtiden om den tragiske Helt? at han var stor, og den beundrede ham. Og hiin hæderværdige Samling af Ædle, den Jury, som enhver Slægt constituerer til at dømme den forbigangne Slægt, den dømte ligesaa. Men Abraham var der Ingen, der kunde forstaae. Og dog hvad opnaaede han? At han blev sin Kjærlighed tro. Men den, der elsker Gud, han behøver ikke Taarer, ikke Beundring, han glemmer Lidelsen i Kjærligheden, ja saa aldeles har han glemt den, at der skulde end ikke bag efter være den mindste Ahnelse om hans Smerte, hvis Gud selv ikke mindedes den; thi han seer i Løndom, og kjender Nøden og tæller Taarerne og glemmer Intet.

Enten er der da et Paradox til, at den Enkelte som den Enkelte staaer i et absolut Forhold til det Absolute, eller Abraham er tabt.

Epilog

Da engang i Holland Priserne paa Kryderier bleve noget flaaue, da lod Kjøbmændene et Par Ladninger sænke i Havet for at skrue Prisen op. Dette var et tilgiveligt, maaskee et nødvendigt Bedrag. Er det noget Lignende, vi behøve i Aandens Verden, ere vi i den Grad forvissede om, at være komne til det Høieste, at der intet Andet er tilbage end fromt at indbilde os selv, at vi ikke ere komne saavidt, for dog at faae Noget at udfylde Tiden med? Er det et saadant Selvbedrag, den nærværende Slægt behøver, er det til en Virtuositet heri den skulde dannes, eller er den ikke snarere tilstrækkeligt perfectioneret i den Konst at bedrage sig selv? Eller er det, den behøver, ikke snarere en redelig Alvor, der uforfærdet og ubestikkelig peger paa Opgaverne, en redelig Alvor, der kjærligt freder om Opgaverne, der ikke ængster Menneskene til at ville forraske sig i det Høieste, men holder Opgaverne unge og skjønne og deilige at see til og vinkende for Alle og dog derhos vanskelige og begeistrende for de Ædle; thi den ædle Natur begeistres kun ved det Vanskelige? Hvad end den ene Slægt lærer af den anden, det egentlige Humane lærer ingen Slægt af en foregaaende. I Henseende til dette begynder enhver Slægt primitivt, har ingen anden Opgave end enhver foregaaende Slægt, kommer heller ei videre, forsaavidt den foregaaende ikke sveg Opgaven, og bedrog sig selv. Dette egentlig Humane er Lidenskab, i hvilken ogsaa den ene Slægt fuldkommen forstaaer den anden og forstaaer sig selv. At elske har saaledes ingen Slægt lært af en anden, ingen Slægt kommer til at begynde paa et andet Punkt end ved Begyndelsen, ingen senere Slægt har en kortere Opgave end den foregaaende, og hvis man her ikke vil, som de foregaaende Slægter, blive staaende ved at elske, men gaae videre, saa er dette kun en ørkesløs og daarlig Tale.

Men den høieste Lidenskab i et Menneske er Troen, og ingen Slægt begynder her paa et andet Punkt end den foregaaende, enhver Slægt begynder forfra, den følgende Slægt kommer ikke videre end den foregaaende, forsaavidt denne blev sin Opgave tro og ikke lod den i Stikken. At dette skulde være trættende, er naturligviis Noget, Slægten ikke kan sige, thi Slægten har jo Opgaven og har Intet med den Ting at gjøre, at den foregaaende Slægt havde samme Opgave, med mindre den enkelte Slægt, eller de Enkelte i Slægten formastelig ville indtage den Plads, som kun tilkommer den Aand, der styrer Verden og som har Taalmodighed til ikke at blive træt. Begynder Slægten paa Sligt, da er den forkeert, og hvad Under da, at hele Tilværelsen synes den forkeert; thi der er vist Ingen, der har fundet Tilværelsen mere forkeert end den Skrædder, der efter Eventyret i levende Live kom op i Himlen og fra dette Standpunkt betragtede Verden. Saasnart Slægten kun bekymrer sig om sin Opgave, hvilket er det Høieste, da kan den ikke blive træt; thi Opgaven er altid tilstrækkelig for et Menneskeliv. Naar Børnene paa en Fridag allerede før Klokken er 12 have gennemleget alle Lege, og nu utaalmodige sige: er der da Ingen, der kan hitte paa en ny Leeg, beviser dette da, at disse Børn ere mere udviklede og fremmeligere end de Børn i den samtidige eller en forbigangen Slægt, der kunde lade de bekjendte Lege strække til for hele Dagen? Eller beviser det ikke snarere, at hine første Børn mangle, hvad jeg vilde kalde, den elskelige Alvor, der hører til at lege?

Troen er den høieste Lidenskab i et Menneske. Der er maaskee i enhver Slægt Mange, der end ikke komme til den, men Ingen kommer videre. Om der ogsaa i vor Tid er Mange, der ikke opdage den, afgjør jeg ikke; jeg tør kun beraabe mig paa mig selv, der ikke dølgjer, at det har lange Udsigter med ham, uden at han dog derfor ønsker at bedrage sig selv eller det Store ved at gjøre dette til en Ubetydelighed, til en Børnesygdom, man saa snart som muligt maa ønske overstaaet. Men ogsaa for den, der ikke engang kommer til Troen, har Livet Opgaver nok, og naar han elsker disse redelig, da skal Livet heller ikke være spildt, om det end aldrig bliver deres ligt, der fornam og grebe det Høieste. Men den, der kom til Troen, (han være den udmærket Begavede eller den Eenfoldige, dette gjør Intet til Sagen) han bliver ikke staaende ved Troen, ja han vilde oprøres, hvis Nogen sagde det til ham, ligesom den Elskende vilde harmes, naar man sagde, han blev staaende ved Kjærligheden; thi, vilde han svare, jeg bliver ingenlunde staaende, da jeg har mit Liv deri. Dog kommer han heller ikke videre, ikke til noget Andet; thi naar han opdager dette, da har han en anden Forklaring.

»Man maa gaae videre; man maa gaae videre.« Denne Trang til at gaae videre er gammel i Verden. Den dunkle Heraklit, der nedlagde Tanker i sine Skrifter og sine Skrifter i Dianas Tempel, (thi hans Tanker havde

været hans Rustning i Livet, og derfor ophængte han den i Gudens Tempel) den dunkle Heraklit har sagt: man kan ikke gaae to Gange gennem den samme Flod¹. Den dunkle Heraklit havde en Discipel, han blev ikke staaende herved, han gik videre og tilføiede: man kan end ikke gjøre det eengang². Stakkels Heraklit at have en saadan Discipel! Den heraklitiske Sætning blev ved denne Forbedring forbedret til en eleatisk Sætning, der negter Bevægelsen, og dog ønskede hiin Discipel kun at være en Discipel af Heraklit, der gik videre, ikke tilbage til det, Heraklit havde forladt.

-
1. Και ποταμου ροη απεικαζων τα οντα λεγει ως δις ες τον αυτον ποταμον ουκ εμβαιης. Cfr. Platos *Cratylus* § 402. Ast. 3die B. Pag. 158.
(tilbage)
 2. Cfr. Tennemann *Gesch. d. Philos.* 1ster B. Pag. 220.
(tilbage)